

Begrotingen Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur en Diergezondheidsfonds 2026

Begrotingen Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur en Diergezondheidsfonds 2026

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (XIV) en het Diergezondheidsfonds (F) voor het jaar 2026 (36800-XIV).**

(Zie vergadering van dinsdag 10 maart 2026.)

De **voorzitter**:

We zijn aangekomen bij de voortzetting van de begrotingsbehandeling van het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur. Ik heet de minister en de staatssecretaris van harte welkom in ons midden. We zullen aanvangen met de beantwoording in de eerste termijn aan de zijde van het kabinet. De spelregels zijn als volgt. We spreken via de voorzitter. Ik zou de leden willen voorstellen interrupties te doen na de afronding van een inhoudelijk blokje van de beide bewindspersonen. Interrupties maximeren we niet, maar ze zijn wel kort en bondig en maximaal in drievoud. Ik zie dat iedereen daarmee kan leven. Dan gaan we dat doen.

Door mij zijn schriftelijke antwoorden ontvangen van de minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur en de staatssecretaris van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur op vragen, gesteld in eerste termijn.

Deze antwoorden zullen worden opgenomen in een bijvoegsel bij de Handelingen van deze vergadering.

(Het bijvoegsel is opgenomen aan het eind van deze editie.)

De algemene beraadslaging wordt hervat.

De **voorzitter**:

Ik geef het woord aan de minister. Wellicht kunt u ons meenemen in hoe u uw beantwoording heeft gestructureerd.

Minister **Van Essen**:

Dat gaan we doen, voorzitter. Voordat ik begin, wil ik de leden Vellinga en Koorevaar van harte feliciteren met hun maidenspeeches. U liet heel mooi zien hoe uw persoonlijke geschiedenis uiteindelijk kan doorwerken in uw werk voor de publieke zaak hier in het parlement. Wat moeten er in de Alblasserwaard veel vloten zijn gebouwd, zeg ik richting de heer Koorevaar. Ik kan namelijk uit eigen ervaring beamen dat een jeugd op het platteland je onverwachte wendingen in je leven kan opleveren. Ik wil de Kamer ook bedanken voor de vele constructieve handreikingen en vragen. Ze geven me energie en

houden het kabinet scherp. Hoewel het ministers niet is gegeven om maidenspeeches te houden, hoop ik u vandaag toch ook een beetje van mijn kant te laten zien wat mij inspireert.

Voorzitter. Oet 't zelfde haalt snije 'n zelfde leppel. Zo zeggen we dat in Twente. Het is een uitdrukking uit de oude boeren- en ambachtscultuur. Ik heb Herman Finkers gevraagd om mij te helpen, want ik zei: hoe kan ik hier nou het beste vertellen dat als je doet wat je deed, je krijgt wat je kreeg? Maar die uitspraak is een beetje sleets geworden. Toen kwam hij met deze uitdrukking. Het kabinet is ook uit ander hout gesneden en gaat voor een andere uitkomst. Ik ga mij ervoor inzetten om de stikstofcrisis op te lossen. Dat kan alleen samen. Daarvoor moet je elkaar regelmatig in de ogen kijken. Dat is iets wat ik de afgelopen weken al heb gedaan tijdens vele kennismakingssessies met u, maar ook tijdens contact met boeren, natuurorganisaties, wetenschappers, overheden en omwonenden. Ik heb kennisgemaakt met de mooie plannen die zij al hebben. Er is veel positieve energie om aan de slag te gaan. Dat heeft u mij ook horen zeggen in vele interviews. Met die 20 miljard die het kabinet uittrekt, kunnen we voor natuur, het landschap, boeren en tuinders namelijk echt wat voor elkaar krijgen.

Voorzitter. Landbouw en natuur horen bij elkaar. Dat voel ik, geboren en getogen op het Twentse platteland, ook zo. Stelt u zich een streek voor met essen, heidevelden, zandverstuivingen en de meanderende Dinkel. Wat mij tijdens werkbezoeken met name bij jonge boeren is opgevallen, is dat ze heel eerlijk en transparant zeggen: trek die pleister er maar af; wij willen niets liever dan duidelijkheid. Zij willen ontzettend graag vooruit, net zoals hun vader en grootvaders dat ooit wilden en konden. Verder boeren op oale grond, zoals ze dat in Twente zeggen. Daarom zal het kabinet richting de zomer een aantal belangrijke keuzes maken om de stikstofuitstoot verder te reduceren. Die aanpak valt uiteen in drie sporen: een landelijk pakket generieke maatregelen, belangrijke gebiedsgerichte maatregelen door medeoverheden en betekenisvolle stappen op bedrijfsniveau. Dat vraagt om inzet van het Rijk, van medeoverheden en van individuele ondernemers.

Voorzitter. Vanuit het Rijk stellen we doelen vast, nemen we landelijke maatregelen, schetsen we kaders, ook voor zonering, en maken we de benodigde middelen vrij voor een aanpak als geheel. De provincies zullen vanuit hun kennis en verantwoordelijkheden aanvullende maatregelen treffen en maatwerk leveren per gebied, dat zijn eigen kenmerken heeft. Vervolgens is het aan ondernemers om stevige keuzes te maken voor de toekomst van het bedrijf, waarbij ze nadrukkelijk moeten worden ondersteund door het Rijk en door medeoverheden, bijvoorbeeld door te werken aan de invoering van doelsturing.

Voorzitter. Ik benadruk het belang van samenhang tussen deze drie lijnen: het Rijk, de medeoverheden en uiteindelijk ook de ondernemers zelf. Zonder duidelijkheid, samenhang en, nog nadrukkelijker, zonder ondersteuning tussen deze kaders, kunnen bedrijven niet verder en kunnen wij onze verplichtingen niet waarmaken. Er bestaan op dit moment specifieke regelingen om bedrijven te helpen om te schakelen of te stoppen, maar de gevolgen daarvan kunnen diep ingrijpen op levens. Daar ben ik mij zeer van bewust; dat wil ik u meegeven. Ik wil daarbij oog houden — ik hoop dat samen met u te

doen — voor hoe boeren het platteland leefbaar houden, hoe ze zorgen voor levendige dorpen en levendige streken. Dat is wat mij betreft van grote betekenis voor de sociaal-economische toekomst van de verschillende regio's in ons land.

Voorzitter. Ik ga mensen erbij betrekken die de lokale natuur goed kennen, zoals boeren en vrijwilligers, want met elkaar hebben we in Nederland volop natuurkennis en knowhow. Beide zitten vaak, opgebouwd over verschillende generaties, bij de boer die het landschap beheert. Beide zitten ook bij Nederlanders die in hun vrije tijd laten zien dat de natuur het waard is om jezelf ervoor in te zetten. Denk bijvoorbeeld aan mensen die op zaterdag houtwallen herstellen. Net zo trots als ik ben op onze boeren en tuinders, ben ik op alle gewone Nederlanders die in hun buurt hun natuur helpen verbeteren.

Voorzitter. Ik mag werken aan thema's naar mijn hart. Ik vind het een eer en uitdaging om daaraan met uw Kamer samen te werken. Die uitdaging ga ik kalm, maar vastberaden aan: stap voor stap en oplossingsgericht. Het is mijn overtuiging dat het wél kan, door de ene stap rustig voor de andere te zetten en naar maximale duidelijkheid te streven. Dan kunnen wij het samen rooien.

Dan ga ik nu in op de individuele vragen. Daar heb ik inderdaad blokjes voor, dus ik heb structuur ingebouwd voor u. Het eerste blokje is stikstof, het tweede landbouw, het derde natuur, en dan zal ik eindigen met het appreciëren van amendementen.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks-PvdA):

Mooie woorden van de nieuwe minister, ook over de vrijwilligers, die heel veel voor de natuur doen in Nederland. Dank daarvoor. Ik heb een vraag, en die gaat over het volgende. Het hele stikstofprobleem is — daar refereert de minister ook al naar — inmiddels geen beleidskeuze meer, maar gewoon het uitvoeren van een vonnis. Hoe kijkt de minister daarnaar? Want we zitten niet in een situatie waarin we allerlei vrije keuzes hebben.

Minister **Van Essen**:

Ik ben me daarvan bewust. Ik wil me als minister uiteraard houden aan vonnissen. Dat zal ik ook doen. Ik ben ervan overtuigd dat natuurherstel daarin de enige weg vooruit is. Alleen, het is wel een weg vooruit die gepaard gaat met ondersteuning van bedrijven en boeren, die met name het accent legt op het gebiedsgerichte.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

De minister zei in zijn inleiding: boeren willen niets liever dan duidelijkheid; trek die pleister er maar af. Ik weet niet met welke boeren deze minister praat, maar de boeren met wie wij hebben gesproken — dat zijn er honderden, in de afgelopen jaren — zeggen niet: trek die pleister er maar af. Die zitten met ontzettend veel verdriet en leed aan de keukentafel, omdat zij niet verder kunnen met hun bedrijf door stikstofwetten en stikstofbeleid waarmee wij onszelf hebben gewurgd. Ze zeggen niet tegen ons "trek die pleister er maar af"; ze willen gewoon door. Wat bedoelt de minister met "trek die pleister er maar af"? Dat impliceert dat het pijn moet doen, maar dat de pleister er dan wel af is.

Minister **Van Essen**:

Wat ik daarmee bedoelde te zeggen, en wat ik heb ervaren tijdens mijn werkbezoeken, is het volgende. Er wordt tegen mij gezegd: "Wees maar eerlijk. Wees maar duidelijk, ook als dat niet meteen fijn is voor ons om te horen. Wij willen perspectief. Wij willen weten waar we in kunnen investeren. Wij willen weten hoe jongere boeren het straks over kunnen nemen en hoe men verder kan, ook op die oale grond.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Als ik eerlijk ben tegen iemand en zeg dat ik 'm zo meteen voor de bus ga gooien die met 50 kilometer per uur aan komt rijden, dan is dat hartstikke eerlijk, maar fijn is het niet. Ik heb steeds het gevoel dat dit wordt vergeten. Als we kijken naar de uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen, dan zien we, met de lokale partijen en BBB met 41 zetels in gemeenteraden, dat mensen op het platteland heel anders denken over het beleid dat hier in Den Haag wordt gevoerd dan deze minister. Gisteren werd ook door mensen bij de NOS aangegeven dat ze gewoon zien dat het platteland leegloopt en dat ze zich zorgen maken over alle voorzieningen die, mede daardoor, verdwijnen. Heeft de minister daar dan helemaal geen oog voor? Het wordt een beetje van tafel geveegd, alsof dat niet speelt. De gemeenteraadsverkiezingen hebben een duidelijke uitslag laten zien.

Minister **Van Essen**:

Dat is een beetje flauw van mevrouw Van der Plas, want ik kom zelf ook van het platteland. Ik weet als geen ander dat voorzieningen en het werk dat boeren doen een-op-een verband houden met hoe levendig het daar is. Ik zie in de uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen echter ook dat lokale partijen — die werden even aangehaald door mevrouw Van der Plas — gewoon een verzameling zijn van allerlei soorten mensen die met name hun gemeente belangrijk vinden. Ik zie daar een brede groei, en ik zie ook een brede inzet van allerlei soorten mensen met verschillende denkbeelden. Maar ik weet als geen ander hoe belangrijk het platteland en de voorzieningen daar zijn.

De **voorzitter**:

Afrondend.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Mensen hebben gisteren gekozen voor lokale partijen. Nogmaals, ik ben er ontzettend trots op dat de BBB 41 zetels heeft gehaald bij de gemeenteraadsverkiezingen, waarvan een groot deel in de regio. Dat mensen hun gemeente belangrijk vinden, is nou juist precies het punt. Zij zien namelijk in hun gemeente wat er gebeurt doordat wij hier een bepaald beleid uitvoeren. We hebben het hier vandaag met name over het landbouwbeleid, maar dit gaat ook over het visserijbeleid. Mensen zien gewoon dat hun dorpen daardoor ofwel leeglopen ofwel dat de voorzieningen en werkgelegenheid verdwijnen. Ik weet dat de minister uit Losser komt. Hij zal die verhalen dus vast ook hebben gehoord. De uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen is wel echt een heel duidelijk signaal van mensen. Ik wil de minister en de staatssecretaris dan ook met klem oproepen om daar echt goed naar te kijken en om goed te weten wat er echt in die dorpen leeft. Want het is hartstikke leuk om met LTO en NAJK werkbezoeken af te leggen, maar je moet ook in gesprek gaan met de echte mensen die dagelijks deze pijn

voelen — die pleister is er trouwens ook allang af — om te zien wat dit beleid doet met het platteland en de regio's in Nederland.

Minister **Van Essen**:

Ik wil allereerst mevrouw Van der Plas feliciteren met de verkiezingswinst die de BBB heeft geboekt. Ze weet dat ik gedurende de week op veel plekken op bezoek ga, zeker ook in gebieden waar niet alleen maar de LTO en NAIK aansluiten. Dat doe ik juist om een breed palet aan reacties op te halen. Bovenal vind ik het belangrijk om perspectief en duidelijkheid te geven om ervoor te zorgen dat mensen gewoon verder kunnen boeren.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Los van het feit dat het voor de VVD ook een hele mooie verkiezingsuitslag was, waar we uiteraard heel trots op zijn, zou ik de minister een vraag willen stellen over de gebiedsgerichte aanpak. Ik hoor de minister zeggen dat de provincies de regie voeren ten aanzien van het maatwerk rondom de specifieke gebieden. Komt de minister straks nog terug op de vraag in hoeverre er regie wordt gepakt om te voorkomen dat ondernemers in eenzelfde gebied maar in een andere provincie, een andere aanpak krijgen?

Minister **Van Essen**:

Ik kom zo inderdaad nog terug op die specifieke vraag van mevrouw Den Hollander, maar in algemene zin heb ik proberen te benadrukken hoe belangrijk de samenwerking met provincies is, omdat zij daar gewoon bevoegdheden hebben.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Dan wacht ik dat even af en gaan we hier straks misschien nog verder op door.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Ik wil beginnen met de minister een tip geven. Ik merk namelijk dat hij nu alweer in het defensief wordt gedrukt door vragen over de verschraving van de voorzieningen op het platteland en wat die betekent voor de sector. Dat de bussen niet meer rijden, heeft niets te maken met het landbouwbeleid. Het waren landelijke politieke keuzes om te bezuinigen. Het lijkt me dus goed als de minister daar een beetje op terugduwt. Misschien is het ook goed als de minister de Kamer voorhoudt wat de gevolgen zijn geweest van het niet sturen op daadwerkelijk beschermen van de natuur en een gezonde landbouw, namelijk dat het aantal veeboeren de afgelopen twintig jaar is gehalveerd. Dat was een ontwikkeling die vooral de agro-industrie diende. Deze minister gaat het nu anders doen, juist met behoud van boeren die op een gezonde manier kunnen werken. Dat was mijn tip.

Mijn vraag is ...

De **voorzitter**:

O!

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Sorry, voorzitter, ik heb al vrij lang gesproken. Ik ga het nu kort houden.

De **voorzitter**:

Dank u wel.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Mijn vraag gaat over de doelen. Zojuist zei de minister in reactie op de vraag van mevrouw Bromet: wij respecteren rechterlijke uitspraken. Ik was blij om dat te horen, maar het ingewikkelde is dat dit kabinet twee verschillende dingen zegt. In het coalitieakkoord staan doelen die niet voldoen aan de wet en aan de rechterlijke uitspraken, maar de minister zegt dat hij wel gaat voldoen aan de rechterlijke uitspraken. Daar moet helderheid over komen: wat wordt het nou?

Minister **Van Essen**:

Ik heb één vraag gehoord, maar ook heel wat tips. In algemene zin vind ik het goed om het volgende te zeggen. Niet alles komt voort uit het landbouwbeleid, maar ik voel me wel geroepen om de voorzieningen op en de leefbaarheid van het platteland wel degelijk ook onderdeel van mijn aanpak te maken.

Dan ten aanzien van de vraag over uitspraken. In algemene zin kan ik zeggen dat ik me als minister wil houden aan uitspraken en dat ik aan de doelen die daarin worden gesteld, wil voldoen. Ik zal straks nog specifiek op de vragen van mevrouw Bromet en mevrouw Ouwehand terugkomen, in het blokje dat daarover gaat. Ik hoop dus dat ze het geduld wil bewaren en dat we daarover de discussie kunnen voeren.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Ja, dus dan krijgen we straks duidelijkheid over wat het doel nou is. Ik kan de minister alleen maar aanmoedigen om te investeren in de leefbaarheid op het platteland en dat los te koppelen van de verandering die noodzakelijk is en waar boeren ook bij geholpen moeten worden, want anders blijft de minister de hele tijd in het defensief zitten. Dat lijkt me voor hem niet fijn, maar voor de natuur en de boeren ook niet.

De heer **Chris Jansen** (PVV):

Ik ben benieuwd naar het volgende. Ik las van de week dat de minister heeft gekozen voor LTO en NAIK als gesprekspartners. Hoe zit het dan met al die andere belangenverenigingen die ook in het verleden contact hebben gehad met het ministerie? Ik heb een hele lijst laten uitdraaien met hoe vaak zij in 2025 in contact zijn geweest. Zoals mevrouw Van der Plas net zei, gaat deze minister dan aan de hand van LTO en NAIK op werkbezoeken naar uitgezochte bedrijven. Hoe komt het dan dat een deel van de mensen in het land, een aantal ondernemers, zegt: ja, maar wij voelen ons helemaal niet vertegenwoordigd door LTO en NAIK, dus hoe gaat de minister dan naar onze belangen luisteren?

Minister **Van Essen**:

Volgens mij refereert de heer Jansen aan een artikel uit Boerderij. Dat is geen uitspraak van mij geweest. Ik heb daar nog geen ei over gelegd. Ik ben bezig met het uitdenken van een structuur die gekoppeld kan worden aan de taskforce en daar informeer ik u als Kamer over na de eerste taskforcebijeenkomst. Over de brede blik houden, heb ik net ook al proberen aan te geven dat ik dat gewoon zal doen. Ik ben heel blij met partijen als LTO en NAIK, net zoals ik dat ben met Natuurmonumenten en Natuur en Milieu, maar ik

zal er ook voor zorgen — dat doe ik al dagdagelijks — dat mijn blik breder is dan alleen maar die partijen.

De heer **Chris Jansen** (PVV):

Op zich geeft dit antwoord al enige duiding. Ik ben benieuwd of deze minister de afspraken die in de afgelopen periode zijn gemaakt met een aantal van dat soort belangenorganisaties, overneemt of naast zich neerlegt.

Minister **Van Essen**:

Het is best wel moeilijk om te gissen welke afspraken nu bedoeld worden, maar ik zou de heer Jansen willen vragen om als ik na de eerste taskforcebijeenkomst de Kamer informeer, te bekijken of dit voldoet aan zijn wensen.

De **voorzitter**:

Afrondend.

De heer **Chris Jansen** (PVV):

Dan heel specifiek. Op 25 januari heeft de vorige minister van Landbouw een brief gestuurd. Daarin heeft zij stichting Stikstofclaim uitgenodigd aan tafel. Mijn vraag is, via u voorzitter, of de minister die afspraak gaat nakomen of dat hij die aan zijn laars lapt en alleen met LTO en NAJK de gesprekken aangaat.

Minister **Van Essen**:

Die vraag van meneer Jansen zat nog ergens in mijn mondelinge set en die wilde ik nog beantwoorden. Ik sta ervoor open om met allerlei soorten partijen te spreken. Ook Stikstofclaim staat op dat lijstje.

De **voorzitter**:

U vangt aan met uw beantwoording op het onderdeel stikstof.

Minister **Van Essen**:

Ja, dank u wel. Het is een flink blok stikstof. Ik heb daarbij weer een onderverdeling gemaakt. De thema's zijn: generieke stikstofreductie, gebiedsgericht — daar hadden we het net al even over — de aanpak op bedrijfsniveau, vergunningverlening en KDW, en de rekenkundige ondergrens, AERIUS en de Greenpeacezaak waarnaar is gevraagd.

Voorzitter. Dit kabinet heeft zich een heldere opdracht gesteld. Deze zomer maken we een aantal duidelijke keuzes, zodat Nederland weer in beweging komt. Dit verwacht de samenleving ook van ons. Dit doen we samen met onze boeren, natuurorganisaties en andere maatschappelijke partners. Nederland van het stikstofslot halen, heeft de hoogste prioriteit bij dit kabinet. Dat is iets waar maatschappelijke partijen en medeoverheden ook om vragen, en waarvoor zij, zoals u weet, ook voorstellen hebben gedaan. Delen van die voorstellen, de zogenoemde bouwstenen, ziet u ook terug in het coalitieakkoord, maar zoals uw Kamer al terecht constateerde, vraagt dat akkoord op sommige delen nog nadere uitwerking. Dat is wat we de komende tijd gaan doen. Daarmee hoop ik de vraag van mevrouw Bromet daarover te hebben beantwoord.

We zetten in op een samenhangende aanpak, bestaande uit generieke maatregelen, gebiedsgerichte maatregelen en concrete stappen op bedrijfsniveau, zoals ik zei. Daar

maakt het kabinet geld voor vrij, een bedrag van 20 miljard tot 2035. Met deze aanpak wil het kabinet het halen van doelen op het terrein van klimaat, water, natuur, stikstof en dierwaardigheid aan elkaar verbinden. Dan pakken we het integraal aan, zoals ook mevrouw Ouwehand en mevrouw Podt mij vroegen. Het slim integraal combineren van die opgaven is ook nodig om boeren en andere belanghebbenden duidelijkheid en handelingsperspectief te geven. Zoals ik net al zei: we kunnen geen investeringen doen als we steeds met losse opgaves na elkaar langskomen. Aandacht voor de sociaal-economische effecten en aspecten zie ik als essentieel onderdeel van het kabinetsbeleid, omdat de aanpak een uitwerking kan hebben op de inrichting van het platteland.

Voorzitter. Mevrouw Bromet gaf aan dat er concrete besluiten nodig zijn. Daar ben ik het van harte mee eens. Sterker nog, zoals ik net al aangaf, is dat ook de oproep die ik in mijn eerste weken als minister vanuit meerdere kanten heb gekregen, ook van de boeren. Daarom zetten we via een generieke aanpak in op maatregelen, zoals innovatie, en op de afoming van productierechten. In het kader van de gebiedsgerichte aanpak zetten we in op zonering en op maatregelen voor onder andere extensivering en omschakeling. Ik vind het vanzelfsprekend — ik kijk even naar de heer Flach — dat ik daarbij breder kijk dan alleen naar de coalitie, want het stikstofprobleem is een complex en maatschappelijk vraagstuk dat baat heeft bij een breed draagvlak in de politiek en de maatschappij. Dat weet u allen, want enkelen van u zijn al even bezig met dit thema.

Daarom ga ik actief het gesprek aan met zowel de coalitie- als de oppositiepartijen. In de afgelopen tijd heb ik al vele kennismakingen gehad met een groot deel van uw Kamer, maar ook met vertegenwoordigers van de sector, natuurorganisaties en medeoverheden. Ik wil dat graag benadrukken, omdat ik mij ervan bewust ben dat een coalitie die geen meerderheid heeft in deze Kamer, ook in het land moet kijken naar samenwerking. Bij de uitwerking van het akkoord zal ik ook heel nadrukkelijk kijken naar voorstellen van uw Kamer, ongeacht van welke fractie ze afkomstig zijn. Naast nieuwe plannen bouwen we ook zo veel mogelijk voort op de goede ideeën en onderdelen van beleid van de afgelopen jaren, zoals de heer Grinwis mij vroeg, zeker als dat de snelheid bevordert.

Ik wil de heer Grinwis overigens graag bedanken voor de mooie vlag die ik van hem heb gekregen. Ik heb na laten gaan waarom die niet meer wappert boven het gebouw van LVVN, KGG, EZK en AZ. Dat komt omdat de vlaggenmast stuk is. Het heeft niks te maken met de brandweer, die er niet in kon, of met een vergunning. Ik zeg de heer Grinwis graag toe dat er gewerkt zal worden aan het herstel daarvan en dat de Nederlandse driekleur weer zal wapperen. Het is trouwens goed om te weten dat als u het gebouw binnenkomt, u op het binnenplein zowel de Nederlandse vlag als de Europese vlag gewoon fier overeind ziet staan. Maar ik beloof dat de vlag van de heer Grinwis een mooie bestemming krijgt.

Om de inleiding van het blokje over stikstof af te ronden — ik kom zo nog terug op de specifieke onderdelen — wil ik u graag meegeven dat het mijn streven is om uw Kamer voorafgaand aan het commissiedebat over mest en stikstof, dat we op 1 april hebben, ook te informeren over de aanpak van de taskforce. Bij alle vervolgstappen van die taskforce wil ik uw Kamer meenemen en informeren.

Ik kom nu op de generieke stikstofreductie. De overige vragen over stikstof zal ik beantwoorden langs de lijnen van het voorgenomen kabinetsbeleid. Ik begin met de generieke stikstofreductie door landbouw, industrie en mobiliteit, waardoor er stapsgewijs weer meer ruimte komt voor vergunningverlening. Onder mijn voorgangers zijn al meerdere acties in gang gezet om Nederland van het slot te krijgen, maar voor de zomer is het aan ons om een aantal grote keuzes te maken. Ik wil uw Kamer wel graag meegeven dat het niet in één keer van het slot af kan. Er is niet zoiets als een rode knop waarop we kunnen drukken en waarna alles weer kan en alle vergunningverlening weer vlot getrokken is, maar dat zult u allen weten en begrijpen. Als het zeker is dat er maatregelen genomen kunnen worden, dan is het ook weer mogelijk om de vergunningverlening in stapjes mogelijk te maken. Die inzet verschilt per gebied. Daar werd al even naar gevraagd in de eerste termijn van uw Kamer. Het op gang komen van de vergunningverlening zal dan ook per gebied verschillend zijn.

De heer Goudzwaard vroeg mij wat er gebeurt met de vrijgekomen hectares uit de vrijwillige beëindigingsregelingen. De vrijwillige beëindigingsregelingen, zoals de Lbv, de MGB en de Vbr, de voorgenomen vrijwillige beëindigingsregeling, hebben geen betrekking op landbouwgrond. Dat was heel duidelijk. Zij richten zich op de veehouderijlocaties waar de stallen en de opstallen zich bevinden. Anders gezegd: het erf. Er komt dus geen grond vrij vanuit die beëindigingsregelingen. Het is aan de eigenaar van die grond om binnen de relevante wettelijke kaders te bepalen wat er met die grond gebeurt.

Voorzitter. Meer Kamerleden hebben hier vragen over gesteld. Mevrouw Bromet vroeg naar mijn reactie op het feit dat bij de uitkoop van boeren de grond niet wordt opgekocht. Ik begrijp de zorgen over veranderend grondgebruik. Ik hoor die ook in het land. Maar tegelijkertijd is het opnemen van grond in die beëindigingsregelingen niet de oplossing. Daar zijn verschillende redenen voor. Ik begin met de reden die mevrouw Bromet misschien het minst graag hoort, namelijk de staatssteunkaders. Die vereisen dat de landbouwgrond die wordt meegenomen in dergelijke regelingen voor een periode van minimaal twintig jaar uit productie wordt genomen en verplicht wordt omgezet in bos en natuur. Nu kan ik mij voorstellen dat sommigen dat niet erg vinden en zich niet kunnen voorstellen wat daar bezwaarlijk aan is, maar in het kader van alle opgaven die we hebben in het ruimtelijk domein, zou ons dat ontzettend kunnen beperken, ook voor de landbouwopgaves. Die grond kunnen we dan bijvoorbeeld niet meer inzetten voor het extensiever maken van andere bedrijven. Daarnaast is landbouwgrond erg duur — daar heeft afgelopen week weer wat over in de pers gestaan — dus heeft het opnemen van die grond ook budgettaire consequenties die ervoor kunnen zorgen dat er minder middelen zijn om veehouders te helpen om vrijwillig te stoppen. Bovendien zijn ondernemers vaak gehecht aan de grond waar de familie al generaties op woont; ik noemde het net al even in mijn inleiding. Onze verwachting is dus ook dat als we die grond opnemen in die regelingen, de deelnamebereidheid voor die regelingen afneemt. Dat lijkt mij onwenselijk.

Voorzitter. Dat neemt niet weg dat ik de zorg van mevrouw Den Hollander wel begrijp. Ik verken daarom ook de mogelijkheden om beter te kunnen sturen op veranderend grondgebruik, bijvoorbeeld ook om de negatieve effecten op waterkwaliteit zo veel

mogelijk tegen te gaan. Hier ligt een rol voor het Rijk, maar ik zie ook een rol voor medeoverheden, die met de Omgevingswet instrumenten in handen hebben om daarop te sturen en die negatieve effecten tegen te gaan.

Daarnaast zijn er verschillende oorzaken voor het omzetten, maar met het oog op die problematiek heeft het coalitieakkoord een onderzoek naar grasland- en rustgewasplicht in uitspoelingsgevoelige gebieden aangekondigd. Daar ga ik mee aan de slag. Verder neem ik dit onder andere mee in de uitwerking van de zonering rond kwetsbare natuur en de aanpak van kwetsbare watergebieden.

Dan het spoor gebiedsgericht. Dit spoor richt zich met name op de Natura 2000-gebieden. Het kabinet zet in op een combinatie van vrijwillige en meer normerende maatregelen.

Mevrouw Den Hollander vroeg hoe ik ervoor ga zorgen dat er geen lappendeken van verschillende provinciale aanpakken in het landelijk gebied ontstaat; ik kwam er net ook al even op terug. Ook de heer Koorevaar vroeg naar een gelijk speelveld en regie op de uitvoering van plannen. Het kabinet wil graag voortbouwen op lopende processen in de provincie. Ik vind het belangrijk dat we oog hebben voor verschillende gebieden.

Ik zie een interruptie.

De **voorzitter**:

U heeft een erg lang blokje stikstof.

Minister **Van Essen**:

Ja, dat klopt.

De **voorzitter**:

Ik zou dus toch willen voorstellen om na die subblokjes ruimte te geven voor interrupties, omdat er behoefte is om vragen hierover te stellen. U heeft de generieke reductiedoelstelling nu behandeld, begrijp ik.

Minister **Van Essen**:

Ja, ik was in gebiedsgericht aan de gang gegaan.

De **voorzitter**:

Dan zou ik de heer Grinwis en anderen gelegenheid willen geven voor interrupties.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Stikstof zal inderdaad een groot blok zijn. Daarin hebben we diverse thema's die niet allemaal op één hoop zijn te gooien. Ik wil graag eerst ingaan op het punt grond, dat de minister al heeft behandeld. Ik ben blij dat de minister ziet wat er aan de gang is. Ik snap heel goed wat hij schetst over opkoop et cetera. Maar ik sprak toevallig gisteren nog een melkveehouder op de droge hoge zandgronden, die mij schetste wat er in 20, 30 jaar aan grondgebruik was veranderd. Ik ben afkomstig uit de akkerbouw, dus ik vind het prachtig als er aardappels worden geteeld. Je ziet echter hoe dat juist op die gronden is toegenomen, net als andere intensieve teelten. Dat heeft vervolgens ook weer gevolgen

voor de grondprijs, want het opbrengend vermogen van die grond gaat natuurlijk wel omhoog als je intensief kunt telen.

De **voorzitter**:

Uw vraag.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Aan welke sturingsmogelijkheden denkt de minister? Verzaakt de provincie daar? Ziet de minister zelf kansen? Hoe zouden we dat op een verantwoorde wijze kunnen doen?

Minister **Van Essen**:

Zoals ik aangaf, zie ik die veranderingen ook. Tijdens mijn werkbezoeken wordt er ook over gesproken. Ik erken dus de noodzaak om daarnaar te kijken. Ik vind het wel lastig om hier te zeggen hoe groot het probleem precies is. We horen er veel over en er wordt veel over geschreven, maar de exacte omvang is nog niet in beeld. Met de zin uit het coalitieakkoord over dat we het gaan onderzoeken, denk ik dat we het kunnen ondervangen. Ik denk dat we niet alleen maar naar medeoverheden kunnen wijzen als het gaat om het tegengaan van dit veranderende grondgebruik. Ik weet zelf ook wat dat vraagt van een andere overheid. Daar zie ik dus echt een rol voor ons weggelegd. Ik wil dat ook meenemen in de uitwerking richting de zomer. Dan hoop ik de zin in te kunnen lossen die nu als ambitie in het coalitieakkoord staat.

De **voorzitter**:

Kort en bondig, meneer Grinwis.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Dat snap ik, voorzitter. Net was even de inleiding, nu houd ik het even korter. Fijn, voor de zomer. De situatie is volgens mij namelijk heel urgent, maar ook heel erg ingewikkeld. De grondprijs — de minister raakte er al aan — is zo enorm hoog geworden. Op den duur is een hectare bijna niet extensief te telen. Ik zou dus heel graag zien dat het realiteitsgehalte van de oplossingsrichting die de minister voor zich ziet goed wordt getoetst in de aanpak die voor de zomer komt. Kan de minister toezeggen dat er niet alleen een soort van wensbeelden of abstracte taal volgen, maar dat de eigen redeneerlijnen ook echt op realiteitsgehalte worden getoetst?

Minister **Van Essen**:

Uiteraard willen wij het ook reëel en uitvoerbaar hebben. Als je snel van wal wil steken, moet het ook te doen zijn. Dan gaat het niet alleen om een visie; dan moet het een combinatie van maatregelen zijn die ervoor zorgen dat het ook daadwerkelijk kan in een gebied.

De **voorzitter**:

Afrondend.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Ik vergeet nog een heel klein puntje. De grote angst van alle woordvoerders met betrekking tot veranderend grondgebruik is, denk ik, niet dat we het iemand niet gunnen om akkerbouwer te worden in plaats van veehouder, maar dat we nu vanuit het perspectief van stikstof vrij verkokerd aan het ingrijpen zijn en overmorgen op de koffie

komen op het gebied van waterkwaliteit. Kan er in die brief ook op ingegaan worden wat de consequentie van niet ingrijpen kan zijn vanuit waterkwaliteitsperspectief en met welke ingrepen het platteland dan geconfronteerd zou worden?

Minister **Van Essen**:

Het is mij heel duidelijk dat dit op elkaar ingrijpt. Ik heb ook in mijn eerste beantwoording proberen te zeggen dat we een integrale aanpak willen, zeker met betrekking tot de thema's water, klimaat en dierwaardigheid. Daar speelt dit een grote rol in. Ik kan de heer Grinwis daar dus in geruststellen. Ik zie dit probleem en ik wil daarop handelen.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks-PvdA):

Ik heb meerdere vragen, maar wil even aansluiten op het punt van de heer Grinwis over grondgebruik. De prijs van grond wordt ook bepaald door wat er mogelijk is. Er wordt hier heel vaak geklaagd over hoge grondprijzen. Dat is ook een probleem, maar als de overheid grenzen stelt aan het gebruik van die grond, zou die grond ook in waarde kunnen dalen. Mijn vraag gaat over het gebruik van die grond. We hebben het hier vaak gehad over kalenderlandbouw en de nadelen die daar allemaal aan kleven, maar het alternatief zou kunnen zijn dat je op bepaalde gronden bepaalde teelten verbiedt, bijvoorbeeld maisteelt op uitspoelingsgevoelige gronden of bloembollenteelt in gebieden waar omwonenden heel veel last hebben van een grote overmaat aan bestrijdingsmiddelen. Is beperking van het gebruik van grond ook een maatregel waar de minister aan denkt?

Minister **Van Essen**:

Ik snap de suggesties van mevrouw Bromet, maar ik zou daar nu niet op vooruit willen lopen, omdat alles wat we hier zeggen ook weer in de buitenwereld gebruikt kan worden. Ik zou dus wat geduld willen vragen van in dit geval de Kamerleden. Laat mij dit tot de zomer uitwerken.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks-PvdA):

Dan moet de minister het maar als een tip beschouwen.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

In aanvulling op wat de vorige twee interrupteers hebben gezegd: ik maak me echt wel zorgen over het veranderend grondgebruik en het voor een deel naar de gemeenten verplaatsen daarvan. Als de gemeenten dat via de Omgevingswet moeten gaan doen, wat inderdaad een optie is, hoe worden ze dan gecompenseerd voor de afwaardering van die grond? Dat is voor gemeenten gewoon onbetaalbaar. De minister zegt dat het voor het Rijk ook onbetaalbaar is om al die gronden te kopen. Dat begrijp ik, maar dat betekent niet dat je het kunt afschuiven op de gemeenten.

Dan stel ik maar gelijk een tweede vraag. We hebben in het coalitieakkoord natuurlijk ook iets staan over een groundbank, die mogelijk kan gaan dienen als instrument voor landinrichting. Ziet de minister daar ook mogelijkheden in?

Minister **Van Essen**:

Ik heb inderdaad benoemd dat decentrale overheden via die instrumenten de mogelijkheid hebben om in te grijpen, maar ik ben me er als oud-wethouder terdege van bewust wat dat betekent voor een gemeente. In uitzonderlijke gevallen zal men daar

mogelijk een beroep op doen, maar ik denk dat we vanaf deze plek niet kunnen verwachten dat alle gemeenten dat generiek gaan doen, want dan hebben we inderdaad een gesprek over kosten. Ik zie het dus als opdracht voor mezelf om hierop te sturen.

De tweede vraag ging over de grondbank. Ik kijk even naar rechts om te zien of mijn staatssecretaris daar zo verder op in wil gaan. Dat is het geval.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Het is goed om te horen dat de minister hierop wil gaan sturen. Dan ben ik natuurlijk wel superbenieuwd welke kant hij dan op gaat sturen. Is dat ook onderdeel van wat voor de zomer terugkomt naar de Kamer? Hoe gaat de minister dan sturen op dat veranderend grondgebruik en voorkomen dat het wordt afgewenteld op de lagere of decentrale overheden?

Minister **Van Essen**:

Ik begrijp die belangstelling heel nadrukkelijk. Ik heb net bij de heer Grinwis en ook bij mevrouw Bromet proberen uit te leggen dat ik daar even de tijd voor wil nemen en het in het geheel van maatregelen wil beschouwen. Ook aan mevrouw Den Hollander vraag ik dus wat geduld.

De heer **Koorevaar** (CDA):

Ik haak hier ook nog even kort op aan. Ik denk dat de regionale grondbanken het beste gaan werken als ze gedragen worden door degenen die het gebied dragen. Dan is er draagvlak om daarmee verder te gaan. Maar dat is niet mijn vraag. Mijn vraag heeft meer te maken met uw inleiding. U schetste even drie stappen. De eerste stap was een algemene reductiestap. Daarna was er een stap richting zonering en dan had u het over betekenisvolle stappen als derde lijn. In mijn hoofd is natuurherstel eigenlijk de derde lijn, want soms heb je ook te maken met hydrologie of andere maatregelen die je moet nemen. Mijn vraag is dus: is dat niet de derde stap in de stikstofaanpak?

Minister **Van Essen**:

De stappen waar ik het over had, gingen inderdaad over welke spelers een bijdrage kunnen leveren. Die zijn ook niet per se chronologisch. Die kunnen we ook allemaal tegelijk doen. Maar zoals ik ook al aangaf in mijn inleiding ben ik ervan overtuigd dat natuurherstel de enige weg vooruit is. Dat is dus niet máár een derde pijler die daarna komt. Ik hoop dat ik de heer Koorevaar daarover gerust kan stellen.

De heer **Koorevaar** (CDA):

Ik vraag aan de minister of hij het dan met mij eens is dat ook de aanpak om natuur te herstellen niet sec een stikstofreductieaanpak is, maar dat het en-en is en dat het gebiedsafhankelijk is hoe de uitwerking plaats gaat vinden?

Minister **Van Essen**:

Daar kan ik bevestigend op antwoorden. Ik kom daar straks nog op terug wanneer ik het heb over de Peel, waar de heer Koorevaar vragen over heeft gesteld. Maar wat ik daar heel mooi vond om te zien, was dat juist de drukfactor hydrologie en hoe dat in het gebied geregeld was, ervoor zorgde dat we met z'n allen achteruitboerden, terwijl inzetten op watermaatregelen daar juist voor stikstof heel erg bevorderlijk was. Dus ik wil er ook niet verkokerd naar kijken, zoals net werd gesteld. Ik wil die opgave in

samenhang zien, omdat inzet op het een voor een ander doel weleens veel beter kan zijn dan alleen maar focussen op stikstof.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks-PvdA):

Onder de landelijke generieke aanpak noemt de minister ook zonering. Dat lijkt me verstandig. Maar ik heb de volgende vragen aan de minister. Is die zonering dan iets wat wij op gaan leggen vanuit landelijk? En hoe groot moeten die zones dan ongeveer zijn? Waar moet je aan denken? Wij hebben de vorige minister natuurlijk horen spreken over zones van een paar honderd meter. GroenLinks-PvdA vindt dat volstrekt onvoldoende. Ik ben wel benieuwd hoe de minister daarnaar kijkt.

Minister **Van Essen**:

Ik gaf in de inleiding ook aan dat die drie niveaus communicerende vaten zijn, dus dat wat wij landelijk doen een uitwerking heeft op wat gebiedsgericht kan en dat dat weer zijn uitwerking heeft op wat de ondernemer uiteindelijk nog aan mogelijkheden heeft om zelf te sturen. Wat ik daarmee bedoel te zeggen — en dat is ook de reden waarom ik hem ook bij generiek heb genoemd — is dat ik ervan overtuigd ben dat wij daar het pad moeten effenen en moeten aangeven dat we ermee gaan werken, maar dat ik ook vrijheden in de gebieden wil geven om misschien hetzelfde te behalen met die zonering, maar het net iets anders in te richten. Aan de ene kant van het natuurgebied kunnen namelijk een aantal boeren zitten die niet verder willen, terwijl ze dat aan de andere kant van het natuurgebied misschien juist wel willen. Dus ik wil ook niet mijn ogen sluiten voor hoe je in het gebied die zonering zo kunt toepassen dat het net zo veel effect sorteert, maar het de ondernemers meer kansen geeft. Dus we moeten landelijk het pad effenen en daar een duidelijke lijn in trekken, maar we moeten niet de ogen sluiten voor de mogelijkheden die het gebied kan bieden.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks-PvdA):

Als ik boer zou zijn in zo'n gebied, zou ik dit nog niet heel duidelijk vinden, maar dat komt dan misschien nog. Mijn aansluitende vraag is de volgende. De minister zegt: we gaan per gebied de vergunningverlening op gang brengen, dus in het ene gebied duurt het langer dan in het andere gebied. Betekent dat dat in de gebieden waar de problemen heel groot zijn, waar er een heel groot probleem is met de stikstofoverlast, het ook langer duurt voordat de vergunningverlening op gang komt of betekent dat dat de ingrepen veel groter zullen zijn en de vergunningverlening ook snel op gang kan komen als de ingrepen maar groot genoeg zijn?

Minister **Van Essen**:

Juist in de gebieden die mevrouw Bromet beschrijft, waar het juist ingewikkelder is of waar meerdere opgaven samenkomen, zie ik nadrukkelijk meer een rol voor ons weggelegd, om het ook in de tijd daar sneller voor elkaar te krijgen. De heer Koorevaar heeft me al gevraagd naar de Peel. Ik ben zelf ook al bij de Veluwe gaan kijken. Daar is rijksinzet misschien harder nodig dan op een andere plek waar je het met provincie-inzet ook op een redelijke termijn tot een goed eind kunt brengen. Dus ik zie in die gebieden eerder het verschil in wat onze rijksinzet zou moeten zijn en hoe wij ons daarmee moeten bemoeien dan dat het per se betekent dat het veel langer moet duren voordat er iets kan.

De heer **Chris Jansen** (PVV):

Ik ben benieuwd naar het volgende. Ik hoor de minister zeggen dat alles met elkaar samenhangt. Dat snap ik ook. Maar hoe dwingend gaat de minister dan vanuit het Rijk bepaalde maatregelen erdoorheen rammen richting de ondernemers? Of gaat hij dat via de gemeente doen of via de provincie? Hoe dwingend gaan we dat dan doen?

Minister **Van Essen**:

Mijn opdracht is om dat stikstofslot eraf te halen en te zorgen dat we in Nederland weer vergunningverlening op gang krijgen en de natuur herstellen, zodat ondernemers ook weer verder kunnen met hun bedrijf. Wat daarvoor nodig is, zal ik doen.

De heer **Chris Jansen** (PVV):

Dat is een heel diplomatiek antwoord, maar de vraag is natuurlijk: sluit de minister gedwongen bedrijfsbeëindigingen uit en sluit hij gedwongen maatregelen die ondernemers moeten nemen uit?

Minister **Van Essen**:

Ik had aangegeven dat het coalitieakkoord onder andere is gebaseerd op de input die allerlei maatschappelijk partijen in die bouwstenen hebben afgesproken. Ook daarbij zijn uiteindelijk maatregelen die het ook afdwingbaar en juridisch borgbaar maken, niet uitgesloten. Op dit moment wil ik ook nog geen maatregelen uitsluiten.

De **voorzitter**:

Afrondend.

De heer **Chris Jansen** (PVV):

Dat betekent dus dat ondernemers gewoon het haasje kunnen zijn. Heel simpel. Daarnaast kom ik nog even terug op de vraag die ik zonet stelde. De minister gaf als antwoord "ik sta ervoor open om met organisaties te praten", maar mijn vraag was de volgende. Gaat de minister het doen als er een afspraak ligt, op papier, zoals in dit geval in de brief van 25 februari? Gaat de minister praten met bijvoorbeeld Stichting Stikstofclaim of staat hij open voor een gesprek? Ik neem aan dat hij gaat praten als het op papier is bevestigd?

Minister **Van Essen**:

Ik vind het mooi dat de heer Jansen heel goed luistert naar mijn woorden. Ik ga met ze in gesprek. Als ik me niet vergis, staat dat gesprek ook al in mijn agenda gepland. En anders zorgen we dat dat voor elkaar komt.

Mevrouw **Ten Hove** (Groep Markuszower):

Ik had een vraag gesteld over de uitbreiding van de natuurgebieden. Die vraag is nog allerm minst beantwoord. Er staat dat we een inrichtingsopgave hebben van maar liefst 30.000 hectare aan nieuwe natuur en dat dit de verantwoordelijkheid van provincies is. Ik sluit me hierin aan bij de zorgen die mevrouw Den Hollander heeft geuit. Het beleid wordt hier gemaakt en de provincies hebben het uiteindelijk uit te voeren. Ik stel mijn vraag over het beleid dus nogmaals. Hoe houdt het kabinet er bij het uitbreiden van die natuurgebieden rekening mee dat dit kan leiden tot verdere beperkingen van de landbouw? Die vraag is nog niet beantwoord.

De **voorzitter**:

De minister komt ook nog op het kopje natuur. Ik vind het best belangrijk om veel ruimte te geven voor veel interrupties op de verschillende onderdelen, maar dat werkt alleen als we de vragen echt toespitsen op de onderdelen waarop de minister zijn beantwoording concentreert. Wellicht kan de minister mevrouw Ten Hove dus een kort antwoord geven, maar laten we ons concentreren op de blokken die zijn aangegeven, om het debat ordentelijk te laten verlopen.

Minister **Van Essen**:

Volgens mij kom ik nog terug op uw vraag, mevrouw Ten Hove. Volgens mij zit die vraag in de set over natuur, zoals de voorzitter aangeeft. Mocht die daar niet in zitten, dan hoor ik graag weer van u.

Mevrouw **Ten Hove** (Groep Markuszower):

Dan parkeren we die even. Dank.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Mijn vraag gaat over de generieke maatregelen die de minister voor zich ziet. Mevrouw Bromet vroeg al even naar sturen op grondgebruik. Daarvoor moeten we geduld hebben, want de minister zegt dat hij dat wil uitwerken. Maar ik miste ook nog wel een aantal maatregelen die volgens mij nodig zijn, zoals het schrappen van latente ruimte. We moeten echt iets doen om te voorkomen dat we aan de ene kant uitkopen en er aan de andere kant nog steeds wordt uitgebreid of nieuwbouw wordt gepleegd. Daar hebben we in deze Kamer de afgelopen jaren heel veel over gesproken. Dat is natuurlijk weggooien van belastinggeld. Het intrekken van vergunningen is volgens mij een maatregel die de minister ook nadrukkelijk in zijn pakket moet zien. Mijn vraag is dus hoe hij hiernaar kijkt. Ziet hij deze maatregelen ook als onderdeel van dat generieke pakket?

Minister **Van Essen**:

Ik zie dat enkele provincies of volgens mij één provincie ook het schrappen van de latente ruimte in de plannen hebben staan. Ik zou er bij mevrouw Ouwehand op terug moeten komen in hoeverre ik dat effectief vind als onderdeel van de aanpak.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Oké. Geldt dat dan voor alle opties die ik zojuist heb genoemd? Een grote steen des aanstoots is ook dat er de afgelopen jaren al ontzettend veel geld is gestoken in pogingen om dit op te lossen. Er werden bijvoorbeeld bedrijven uitgekocht. Het is zelfs gebeurd dat in één straat een bedrijf voor 2,5 miljoen werd uitgekocht, terwijl in diezelfde straat gewoon een nieuwe varkensstal werd gebouwd. Ja, dan los je én de problemen niet op én is het geld gewoon weggegooid. Ik zou de minister dus willen vragen om de Kamer snel gerust te stellen en te zeggen: dat gaan we dus niet meer doen, want ik heb daar een stokje voor gestoken. Dat zou ik fijn vinden.

Minister **Van Essen**:

Bij het voorbeeld van mevrouw Ouwehand — ik zal er niet te diep op ingaan — is het heel belangrijk om te weten hoe die bedrijven dan functioneren, wat voor stallen ze hebben en noem maar op, dus daar kan ik niet op ingaan. Ik wil echter gerust wel aangeven dat ik op de opties die worden geschetst, nog even schriftelijk terugkom.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):
Fijn. Dank u wel.

De heer **Goudzwaard** (JA21):

Dit ligt een beetje in het verlengde van de vragen van de heer Jansen over generieke maatregelen en saneringen. De minister heeft schriftelijk antwoord gegeven op een vraag van mij in de eerste termijn. Die ging over het neerslaan van de emissies van bijvoorbeeld de melkveehouderij. De minister stelt in zijn antwoord dat ongeveer 10% neerslaat binnen een straal van 500 meter, terwijl de rest opgaat in een deken. Nu zeggen verschillende belanghebbenden, zoals de Stichting Stikstofclaim, Wouter de Heij en Agractie — zij zijn allemaal ook vertegenwoordigd en hebben deel in dit dossier — dat het wel 50% of 60% is. Hoe verklaart de minister dat verschil in inzichten?

Minister **Van Essen**:

Als er een verschil van inzicht is tussen enkele partijen die wij ook spreken en het schriftelijke antwoord, dan zou ik daar voor u nog even in moeten duiken. Ik kom daar in de tweede termijn even op terug.

De heer **Goudzwaard** (JA21):

Dat zou ik zeker heel erg waarderen, want als we het over dit soort enorme verschillen hebben, dan is dat eigenlijk de overtreffende trap van appels en peren vergelijken. Als de minister dat in mijn optiek niet krachtig op gaat pakken, dan is mijn vraag ook: wie zit er nu eigenlijk naast? Dit gaat natuurlijk hoe dan ook een enorme splijtzwam vormen, dus ik krijg hier dan graag later een antwoord op.

Minister **Van Essen**:

Ja, daar kom ik op terug.

Mevrouw **Podt** (D66):

Ik wilde nog even doorgaan op de vragen van collega Bromet over de rol van het Rijk in de zonering in samenwerking met de provincies. Ik begon zelf mijn verhaal met het bezoek aan de melkveehouders in De Peel. Zij zeiden tegen mij: leuk dat jullie met eigen plannen komen, maar we hebben ook al de opdracht gekregen van de provincie Noord-Brabant om met een plan te komen, dus hoe breien we dat nu aan elkaar? Dat is eigenlijk de vraag die ik hier even aan de minister wil voorleggen.

Minister **Van Essen**:

Ik waardeer het natuurlijk ontzettend dat allerlei provincies actief ermee bezig zijn om dit probleem op te lossen. Naast Noord-Brabant zijn dat ook Gelderland, Utrecht en andere. Zij maken hier ook eigen keuzes in bij het uitblijven van beleid van ons. Zo zie ik dat. Ik waardeer dat, maar ik wil wel graag weten of de voorstellen die zij doen, genoeg zijn om ons uiteindelijk van het stikstofslot af te halen. Als er een zonering van 250 meter wordt voorgesteld, dan wil ik weten of dat voldoende is om de vergunningverlening weer vlot te trekken en ervoor te zorgen dat bedrijven weer vooruit kunnen en Nederland weer vooruit kan. Ik waardeer de energie, maar ik heb hier ook nog vragen bij.

Mevrouw **Podt** (D66):

Dat begrijp ik natuurlijk heel goed, want we willen inderdaad niet over een halfjaar weer bij die boeren staan en zeggen: het was toch niet genoeg. Mijn vraag zit 'm ook een

beetje in het feit dat bijvoorbeeld Noord-Brabant heeft gezegd dat de plannen er voor de zomer moeten zijn. Dan is het natuurlijk extra belangrijk dat die duidelijkheid er vanuit onze kant, zo zeg ik het maar even, ook op dat moment komt. Anders komt de boer in een soort gordiaanse knoop terecht, waar hij niet meer uit komt.

Minister Van Essen:

Dat benadrukt alleen maar dat we dat pakket, de uitspraken, echt voor de zomer nodig hebben om ook aan provincies duidelijkheid te kunnen geven. Wij zitten vanuit het ministerie van LNV natuurlijk ook bij die gebiedsaanpakken, dus we kunnen ook wat sneller inspelen op die vragen. Maar ik ben het met mevrouw Podt eens dat het geen dag kan wachten.

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Als je gaat zeggen dat op bepaalde gronden bepaalde teelten niet meer mogen, bijvoorbeeld maisteelt, dan kom je eigenlijk aan het eigendomsrecht van een boer. Het is zijn grond, maar je zegt dan als overheid eigenlijk: u mag hier niet meer produceren. Dat zou hetzelfde zijn als dat je tegen een fietsenfabrikant zegt: dit deel van uw gebouw mag u niet meer gebruiken voor uw productie. Je komt aan het eigendomsrecht. Dat betekent dat die grond per definitie wordt afgewaardeerd. Als die wordt afgewaardeerd, dan zul je dat moeten compenseren. Dat geldt overigens ook voor de zoneringen; daar geldt precies hetzelfde voor.

De voorzitter:

Uw vraag.

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Hoe gaat de minister dat doen?

Minister Van Essen:

Ik denk dat het allereerst belangrijk is om te zeggen dat wij zoneringen of gebruiksbepkeringen niet doen omdat we het leuk vinden, maar omdat een goede waterkwaliteit en een goede bodemgesteldheid uiteindelijk voor de agrariër, de boer zelf ook gewoon heel belangrijk zijn. "Hoe gaat de minister dat doen?" Daar zult u in het zomerpakket een antwoord op vinden. U ziet in de financiële tabellen bij het coalitieakkoord ook al bedragen staan. We zijn ons ervan bewust dat er voor normeren en ingrijpen middelen nodig zijn. Daar zult u in de uitwerking dus meer over vinden, zeg ik via de voorzitter.

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Dat is dus eigenlijk ... Voor wat het kabinet van plan is, zal gewoon nooit genoeg geld zijn. Vooropgesteld, ik vind het allemaal onzin. Maar als dit het beleid wordt, dan moet daar gewoon heel veel geld naartoe. Het verbaast me wel een beetje dat de minister zegt: het is beter voor de waterkwaliteit en voor de bodemkwaliteit, en dat is ook wel gewoon goed voor de boer. Eigenlijk zegt de minister hier dus: wij gaan uw grond afpakken, want dat is beter voor u. Dat kan toch niet? Boeren zijn toch — dat hebben we al eerder gezegd — al eeuwen bezig met bodem en water? Het kan toch niet om op deze manier te zeggen: eigenlijk doen we het voor de boer, want het is voor hem beter? Alsof het een stelletje nitwits zijn die aan het fröbelen zijn op hun land.

Minister **Van Essen**:

Dit vind ik ook weer een beetje flauw, want dat is natuurlijk niet wat ik zeg. Ik geef aan dat het doel uiteindelijk ook dient voor een goede bedrijfsvoering van agrariërs. Dat heb ik proberen te zeggen. Volgens mij is dat voor heel veel mensen ook wel duidelijk. Ik heb bijvoorbeeld op mijn werkbezoek bij een akkerbouwer in Drenthe deze week ook gezien dat ze er zelf heel erg mee bezig zijn, want zij weten als geen ander dat een goeie waterkwaliteit ook voor de bedrijfsvoering belangrijk is. Dát is het doel, en niet het afpakken van grond.

De **voorzitter**:

Afrondend.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Nou, feitelijk is het wel het afpakken van grond. Het is gewoon hun eigendom. Zij telen daarop. Dat is hun productie. Daarom geef ik ook het voorbeeld van een fietsenfabriek. De overheid zegt gewoon: in dit deel mag u niet meer doen wat u deed. Dat is wel het afpakken van grond; dát is wat de overheid aan het doen is. Als we het dan hebben over eerlijk zijn, wees dan ook gewoon eerlijk en zeg: inderdaad, dit is wel een vorm van het afpakken van grond. Het is gewoon eigendom van die mensen.

Minister **Van Essen**:

Volgens mij zijn de doelen waarvoor we aan de lat staan heel duidelijk. Ik ga nog op werkbezoek met mevrouw Van der Plas. Ik zou het mooi vinden als we dan ook langs een paar akkerbouwers gaan die echt heel bewust bezig zijn met waterkwaliteit, want dat vind ik alleen maar te prijzen.

Mevrouw **Ten Hove** (Groep Markuszower):

Ik had nog even een vraag over de zonering. Waar eindigt dat voor deze minister?

Minister **Van Essen**:

Een hele mooie, open vraag. Ik kan tegen mevrouw Ten Hove zeggen dat het doel is om de natuur in die Natura 2000-gebieden te versterken en te beschermen, en uiteindelijk om de vergunningverlening weer los te trekken. Wat daarvoor nodig is, zie ik als mijn opdracht.

Mevrouw **Ten Hove** (Groep Markuszower):

Oké, maar is de minister het met mij eens dat als we niet gaan meten ... Ik heb nergens rapporten gevonden waarin in de buitenste rand wordt gemeten of het effectief is. Dan weten we dus ook niet of het nodig is om uit te breiden. Ik ben dus op zoek naar of de minister daar een antwoord op heeft. Als we dat niet gaan doen, is de minister het dan met mij eens dat dit gaat leiden tot onomkeerbare maatregelen, zonder dat we überhaupt het gewenste effect hebben bereikt?

Minister **Van Essen**:

U kunt ervan uitgaan dat ik geen voorstellen zal doen die niet onderbouwd zijn of die geen effect hebben. In de voorstellen kunt u die twee aspecten ook terugvinden bij de beoordeling.

De **voorzitter**:
Afrondend.

Mevrouw **Ten Hove** (Groep Markuszower):
Kunnen we dat dan voor de zomer ook teruglezen?

Minister **Van Essen**:
Op het moment dat wij zonering met daarbij een bepaalde maatvoering voor gaan stellen, zult u daar ook een onderbouwing bij aantreffen.

De heer **Chris Jansen** (PVV):
Hoe gaat de minister ervoor zorgen dat wij de ondernemers nu niet opzadelen met alle mogelijke maatregelen qua beleid? Dat staat overigens ver van mij, maar goed, de minister gaat dat doen. Hoe gaan we dan voorkomen dat we in dezelfde situatie terechtkomen als bij de PAS-melders?

Minister **Van Essen**:
Daar kom ik zo in het blokje over de rekenkundige ondergrens en dergelijke nog op terug: wat wij voorstellen, moet juridisch houdbaar zijn. Je wilt geen tweede groep PAS-melders creëren, dus de voorstellen die we doen, moeten geborgd zijn.

De heer **Chris Jansen** (PVV):
Dan kom ik daar zo direct op terug. Overigens heb ik via u, voorzitter, een opmerking aan de minister. In de agenda van Stichting Stikstofclaim staat geen afspraak. De minister heeft dus heel veel hooi op zijn vork en vergist zich, of hij heeft een andere agenda, maar die afspraak staat niet in de agenda van de gesprekspartner.

Minister **Van Essen**:
Er is maar één agenda van deze minister. Als die afspraak er niet in staat, gaat hij er op de kortst mogelijke termijn in komen, zoals ik net ook al aangaf.

De heer **Koorevaar** (CDA):
Ik twijfelde even of deze vraag hier past, maar ik stel hem toch. Het gaat over rijksregie. In het land zie ik rijpe en groene plannen door elkaar heen van provincies en gebieden. Sommige zijn integraal. Sommige zijn niet integraal. In sommige gebieden wordt opgelopen tot het eind, tot aan de normeringen, en in andere gebieden niet. Mijn vraag is nu: zou u willen toezeggen dat u de goede punten uit die gebiedsaanpakken beetpakt en die dan meeneemt in uw landelijke regie en dat u zich ook rekenschap geeft van de dingen die niet goed lopen? Dat gaat dan om dingen waarvan u denkt dat er misschien zienswijzen in de provincie over zijn ingediend. Ik vraag of u die punten ook meeneemt en kunt aangeven dat u daar in uw landelijke aanpak niet mee verdergaat.

De **voorzitter**:
Ik ga nergens mee verder en ik zeg niks toe, maar we gaan vragen of de minister daar eventueel toe bereid is.

Minister **Van Essen**:
Ik wil ook gewoon aan het werk met een aantal landelijke vereisten waar die plannen aan moeten voldoen. Dat betekent dat je de elementen meeneemt die goed werken en

waar in een gebied bijvoorbeeld de Provinciale Staten en ondernemers enthousiast van worden. De goede punten neem je dus mee, maar uiteindelijk houdt regie ook in dat je aan die landelijke vereisten gaat toetsen. Ik laat mij door de regionale aanpakken voeden om die landelijke vereisten mede vorm te geven.

De heer **Koorevaar** (CDA):

Ik zal proberen dit nog iets scherper te krijgen: wilt u toezeggen dat u die aanpakken evalueert, waarbij u ook aangeeft wat u daarin positief vindt en daarom overneemt en wat u minder positief vindt en daarom niet overneemt? Excuses dat ik niet via de voorzitter sprak.

Minister **Van Essen**:

Ik heb volgens mij in de beantwoording van de vragen aan uw Kamer toegezegd dat ik voor de zomer met een Kamerbrief over onze gebiedsgerichte inzet kom. Ik wil daar gerust ook in opnemen dat we daar de punten in meenemen over plannen die er al liggen die de heer Koorevaar zojuist beschrijft, ook buiten wat wij doen om, dus de positieve en minder positieve punten en hoe we die meenemen in de uiteindelijke beoordeling van regionale plannen. Dan hoop ik de vraag te hebben beantwoord.

De **voorzitter**:

Afrondend.

De heer **Koorevaar** (CDA):

Ik ga het toch nog één keer proberen. Dus als ik het goed begrijp geeft de minister aan dat er een evaluatie komt van die plannen en dat u heel specifiek de leerpunten meeneemt. Ik bedoel de minister! We gaan speciaal voor mij nog een keer op cursus om te leren via de voorzitter te spreken!

De **voorzitter**:

U doet het voortreffelijk.

De heer **Koorevaar** (CDA):

En dat de minister die leerpunten dan ook meeneemt in de ontwikkeling van de plannen die voor de zomer met ons gedeeld worden.

Minister **Van Essen**:

Het woord "evaluatie" roept bij mij altijd weer een soort van gevoel op over allerlei dikke rapporten. Dat zou ik willen voorkomen, maar ik wil toezeggen dat in die Kamerbrief de punten meegenomen worden die de heer Koorevaar net noemt. Dus ja, die krijgt u.

De **voorzitter**:

De minister vervolgt met het onderdeel "gebiedsgericht".

Minister **Van Essen**:

Dank u wel. Mocht ik de structuur kwijt zijn, dan helpt u me wel.

De **voorzitter**:

We doen het samen.

Minister **Van Essen**:

Voorzitter. Omdat ik in dat stukje was ik bezig over lappendekens, begin ik toch nog even met de vraag van mevrouw Den Hollander. Daar zit dan een klein stukje herhaling in, maar dan kan iedereen het ook weer volgen. Zowel mevrouw Den Hollander als de heer Koorevaar hebben mij dus gevraagd naar het gelijke speelveld en de uitvoering van plannen. Wij willen graag voortbouwen op de lopende processen in de provincie. Ik vind het ook belangrijk dat we oog houden voor de verschillen tussen gebieden. Daarbij wil ik ook genoemd hebben dat provincies natuurlijk een eigenstandige taak en verantwoordelijkheid hebben op het terrein van natuur en gebiedsgerichte coördinatie. Als ik daarbij — daarmee kom ik ook een beetje terug op het punt van net over regie en evalueren — ook stuit op fundamentele tegenstrijdigheden, dan zie ik het ook als mijn taak om dat op te lossen en de regie te pakken.

We geven prioriteit aan gebieden met de hoogste nood. We starten dit jaar ook in minimaal vijf gebieden met grote impact. We werken daar als Rijk intensief samen met medeoverheden en gebiedspartners. Dat doen we in een vijftal gebieden. Dat zijn de Peel, de Veluwe — ze zijn allebei net al genoemd — Noordwest-Overijssel, het Hart van het Noorden en het Groene Hart. We hebben ook nog de economische clusters Brainport Eindhoven en de haven van Rotterdam staan. Daarbij wil ik voortbouwen op acties die provincies de afgelopen jaren al in gang hebben gezet. Er ligt veel om mee aan de slag te gaan, ook voor andere gebieden. Uiteindelijk komt er inzet op alle plekken waar dat nodig is. Het kabinet zal ook blijven kijken naar kansen voor versnelling in andere gebieden. Op die manier gaan we direct aan de slag. De resultaten die we daarmee bereiken, neem ik mee voor verdere doorontwikkeling van de landelijke aanpak. Dat komt onder landelijke regie ook andere gebieden ten goede.

Ik kom nog even specifiek op de vraag van de heer Koorevaar over de Peel en de Veluwe. In de Peel en op de Veluwe zijn intentieovereenkomsten getekend. In deze begroting zit een reservering van 600 miljoen om daadwerkelijk van start te kunnen gaan met emissiereductie, natuurherstel, hydrologische maatregelen en opschaling van ondernemingsplannen, waarbij wij ondernemers helpen. Er zit veel energie in deze plannen en in die gebieden. Dat heb ik kunnen ervaren toen ik de afgelopen week in de Peel was. Uw Kamer ontvangt, zoals ik net al toezegde, voor de zomer een voortgangsbrief over deze vijf prioritaire gebieden, met daarbij de toezegging die ik net aan de heer Koorevaar deed.

Voorzitter. Dan kom ik bij het volgende blokje: op bedrijfsniveau. Dat is ook het spoor ...

De **voorzitter**:

U mag wel uw zin afmaken.

Minister **Van Essen**:

Dan ga ik liever zo nog goed van start voor iedereen dan dat ik nu halve zinnen zeg.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Toch even over de provinciale aanpak. De VVD begrijpt dat provincies een eigen verantwoordelijkheid hebben. We vinden het heel belangrijk dat ondernemers die elkaars burens zijn maar toevallig net in een andere provincie wonen, die aan een gelijk natuurgebied met gelijke opgaven grenzen, daar ook gelijke mogelijkheden hebben voor

hun bedrijf. Het zou ons plezieren als het kabinet daar oog voor houdt en de regie oppakt als dat niet zo is. Wat gaat de minister doen als een hele ambitieuze provincie veel verdergaande maatregelen neemt dan wij als Rijk zouden willen voorstellen?

Minister **Van Essen**:

Je wilt aan de ene kant de energie niet uit de gebieden slaan, maar ik heb, toen ik in de Peel was, zelf gehoord dat ondernemers tegen mij zeiden dat in de ene provincie iets wel kan rondom innovatie en in de andere provincie niet. Dat is natuurlijk niet wenselijk, zeker niet als je bedrijf zo goed als op een provinciegrens zit. U kunt van mij verwachten dat ik daar oog voor heb en de medeoverheden daarop aanspreek. Ik zal zorgen dat ondernemers een gelijk speelveld hebben.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Dat is heel goed om te horen. Ik zou hierbij ook willen terugkijken op wat ik vorige week dinsdag heb ingebracht over mijn bedrijfsbezoek aan de Regio Foodvalley. Daar zie je dat een provinciaal plan een regionaal plan doorkruist. De regio komt met een heel goed voorstel met daadwerkelijk geborgde stikstofreductie en de provincie banjert daar dwars doorheen met haar eigen plannen. Mijn vraag aan de minister is: in hoeverre gaan de regio's ook een rol spelen? Je hebt gemeenten, provincies en regio's. Wat is de rol van de regio in de gebiedsgerichte aanpak?

Minister **Van Essen**:

Ik heb een tijdje geleden ook contact gehad met de VNG, omdat ik als wethouder uit ervaring weet dat gemeenten in dat soort gebiedsprocessen soms best verrassende dingen kunnen inbrengen die leiden tot oplossingen voor agrarische ondernemers. Ik vind de regioaanpak van groot belang. Ik heb bij mijn overleggen met de provincies ook een vertegenwoordiging vanuit de VNG zitten, wethouders in dit geval, om juist ook hun punt in te brengen. Ik kan niet zomaar in bevoegdheden van medeoverheden treden, maar vaak helpt het om in dit soort gesprekken aan te geven wat het probleem is voor een ondernemer. Ik ben nog niet veel wethouders of gedeputeerden tegengekomen die dat niet willen oplossen. U kunt van mij een houding verwachten waarbij ik goed meekijk, stuur waar dat moet en aanspreek.

De **voorzitter**:

Afrondend.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Dat klinkt goed. We gaan de komende maanden goed bekijken of dat op die manier vorm krijgt.

De heer **Koorevaar** (CDA):

Ik ben heel blij dat de minister zegt dat hij voor een gelijk speelveld is. We willen niet twaalf ministaatjes in Nederland. Als we dat kunnen voorkomen, is dat heel mooi. Het betekent ook dat de minister op zoek gaat naar manieren om de middelen die er zijn, doelmatig in te zetten. Daarom had ik de vraag of bij de Peel het geld dat nu bij de minister op de begroting staat, breder kan worden ingezet. Ik vraag me af of de minister daarop terug kan komen.

Minister **Van Essen**:

Ik heb daar gezien dat het investeren in hydrologische maatregelen buiten de 250 meterzone direct effect heeft op de drukfactoren in het gebied. Ik wil daar dus niet te benauwd mee omgaan. Ik heb voor dit gebied daar een eerste kennismaking mee gehad. Ik vind die vraag terecht. Als het helpt voor de doelen die wij met elkaar stellen, moet je daar niet te benauwd in zitten. Maar ik kan de vraag nog niet exact beantwoorden voor de heer Koorevaar.

De heer **Koorevaar** (CDA):

Ik waardeer dat de minister dit zegt, dat hij daarvan kennis heeft genomen en ook zoekt naar een effectieve inzet van die middelen. Wat ik mij nog wel afvraag, is het volgende. Het gesprek dat wij hier in het parlement voeren, gaat over 250 meter of 500 meter, terwijl je die maatregelen juist gebiedsgericht wilt nemen. Wil de minister ook aangeven dat inderdaad het gebied centraal staat en niet een fittie over het aantal meter?

Minister **Van Essen**:

Wij willen sowieso geen fitties. Uiteindelijk is het doel het belangrijkste. Mensen buiten dit huis vragen ook om regie. Dat betekent dat je daar als minister, en ook u als parlement, regie in zou moeten willen nemen. Zoals ik net al antwoordde op de vragen van mevrouw Bromet en mevrouw Podt, wil ik daar duidelijkheid over scheppen, maar niet blind en doof zijn voor situaties waarin er in een gebied een alternatieve keuze mogelijk is die dezelfde doelen bereikt en beter uitpakt voor ondernemers en natuurgebieden. Dat moet een wisselwerking zijn. Dat zijn de communicerende vaten, zoals ik net aangaf, tussen generieke en gebiedsgerichte maatregelen.

De **voorzitter**:

Afrondend.

De heer **Koorevaar** (CDA):

Er ligt vanuit de Peel een concreet voorstel. Ik begrijp dat de minister dit voorstel ook kent. Ik ben blij met de beantwoording en wil de minister vragen om dit voorstel echt serieus te nemen, want alleen dan behouden wij draagvlak.

Minister **Van Essen**:

Dat doe ik. Ik neem dat serieus.

De heer **Chris Jansen** (PVV):

Een gelijk speelveld is altijd belangrijk, misschien zelfs wel het belangrijkste dat er is. De minister noemde net Brainport. Dat is heel belangrijk voor de werkgelegenheid en voor de hightechontwikkeling in de regio en in Nederland. De vraag is wel hoe de minister ertegen aankijkt dat voor Brainport een uitzondering wordt gemaakt, waardoor vergunningverlening voor uitbreiding mogelijk is, terwijl ondernemers in de omgeving, zoals boeren, al jarenlang klem zitten en mogelijk zelfs worden geconfronteerd met gedwongen krimp of beëindiging. Kan de minister daarop reflecteren?

Minister **Van Essen**:

Het bevoegd gezag ligt hier, als ik mij niet vergis, bij de provincie. Die heeft met een ADC-toets aangetoond dat een bepaalde uitbreiding, in dit geval bij een bedrijf in Brainport, wel mogelijk was, terwijl dat op andere plekken nog niet kon. Dat benadrukt

voor mij dat wij moeten afkomen van het "nee" op additionaliteit. Kortom, wij moeten dit pakket voor de zomer neerleggen, inzetten op natuurherstel en vergunningverlening weer mogelijk maken.

De heer **Chris Jansen** (PVV):

Dat snap ik, maar de vraag blijft waarom ondernemers in hetzelfde gebied al jarenlang niets kunnen. Ik mag toch verwachten dat de minister van Landbouw daar ook wat van vindt en het bevoegd gezag flink aan de tand gaat voelen over waarom dit hier wel mogelijk is. Het lijkt erop dat er ruimte is gereserveerd of dat er naar een bepaald resultaat is toegewerkt. Nogmaals, ik zeg niet dat dit onlogisch is, gezien het belang voor de regio en Nederland, maar het is wel iets waar je als minister van Landbouw scherp op moet zijn.

Minister **Van Essen**:

Ik snap wat de heer Jansen zegt. Ruimtelijke ordening is voor inwoners en ondernemers vaak complex en soms moeilijk te volgen. Het kan dan lijken op willekeur, waardoor je je afvraagt: waarom mag ik dit niet? Dat is ook de reden dat in het coalitieakkoord meerdere sectoren worden genoemd. Het is niet alleen de landbouw die moet leveren, maar ook mobiliteit en industrie. U kunt van mij verwachten dat ik die sectoren aan dezelfde maatstaven houd als de landbouw. Ik ben tenslotte minister van Landbouw.

De **voorzitter**:

U heeft al drie vragen gesteld, meneer Jansen.

De heer **Chris Jansen** (PVV):

Volgens mij heb ik nog één afsluitende vraag, want ik heb er pas twee gesteld.

De **voorzitter**:

U heeft gelijk. Gaat uw gang.

De heer **Chris Jansen** (PVV):

Ik snap wat de minister zegt, maar hier krijgen bedrijven, in dit geval ASML, juist meer ruimte. Ik snap dat de minister zegt dat we moeten voorkomen dat er minder kan, maar hier gaat het over meer. Ik snap het antwoord niet helemaal. Kunt u daar iets meer duiding aan geven?

Minister **Van Essen**:

In dit geval is de provincie het bevoegd gezag. De rechter heeft dit getoetst en zo geoordeeld. Het is geen vraag die mij als minister van Landbouw is voorgelegd in het kader van natuurbeschermingsvergunningen. Maar ik snap wel hoe dit overkomt op mensen in de regio en daar heb ik net een antwoord op proberen te geven.

De heer **Goudzwaard** (JA21):

Het CDA heeft ook een aantal vragen aan de minister gesteld en daarop heeft hij antwoord gegeven. In een van die antwoorden, over saneringen en het kijken naar bedrijfsspecifieke maatregelen, zegt de minister dat subsidies binnen een bepaalde groep worden toegekend op basis van een rangschikking: het aantal euro subsidie per kilogram ammoniakreductie. Daarmee stuurt de minister op kosteneffectiviteit, zegt hij.

Kan de minister mij zeggen wat het meest kosteneffectief is? Is dat inzetten op technologie, of gewoon platte extensivering?

Minister **Van Essen**:

Als ik het goed heb, gaat dit over de beëindigingsregeling waarover we ook afgelopen dinsdag hebben gesproken. Het gaat erom dat er in het verleden kritiek is gekomen op welke bedrijven zijn uitgekocht, los van de stikstofwinst. Daarom hebben we in deze regeling ook rekening proberen te houden met de bezwaren die toen zijn geuit. We zorgen er dus voor dat de uitkoop die je doet ook kosteneffectief is.

De heer **Goudzwaard** (JA21):

Dat is helder. Dank aan de minister voor het antwoord. Ik haal dat niet zo uit de tekst. Mijn vraag blijft daarom staan. Als het in het algemeen gaat om de ammoniakreductie, kijkt de minister naar de kosteneffectiviteit, linksom of rechtsom. Dat is volgens mij de stellingname van de minister. Ik kan mij voorstellen dat je bij innovatie te maken hebt met opstartkosten. Die kosten liggen per saldo natuurlijk veel hoger per kilogram ammoniakreductie. Wat kan de minister eraan doen dat innovatie hierdoor niet onderaan het lijstje gaat belanden?

Minister **Van Essen**:

Ik vind het mooi dat de heer Goudzwaard mij de kans geeft om te reageren op de innovatie. Ik vind innovatie zelf ook een belangrijke pijler in de aanpak, of het nu gaat om mestvergistings of om andere innovaties op het erf. De vergelijking met de specifieke set vragen die de heer Goudzwaard in zijn hand heeft, kan ik zo nog niet maken. Daar zou ik in de tweede termijn, of anders schriftelijk op terug moeten komen.

De heer **Goudzwaard** (JA21):

Dat kan, maar ik ben hier nu twee keer naar voren gekomen en dit zou dan de tweede keer zijn dat de minister daar in de tweede termijn antwoord op moet geven. Dit zijn toch eigenlijk gewoon vragen waar een minister direct antwoord op zou moeten kunnen geven? Dit zijn vrij fundamentele vragen.

Minister **Van Essen**:

We hebben een discussie gehad over het kosteneffectief uitvoeren van uitkoopregelingen. Er wordt nu een vraag gesteld over innovaties en opstartkosten. Die vraag is zo breed, dat ik daar niet meteen een gericht antwoord op kan geven. Dan geef ik liever een goed antwoord in tweede termijn dan dat we met elkaar gaan gissen wat we precies bedoelen.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Ik wil nog even terugkomen op de afspraak met Stikstofclaim. Ik heb het even nagevraagd, maar bij Stikstofclaim is er geen afspraak bekend. Stikstofclaim is niet uitgenodigd. Ze wordt ook weggehouden bij reguliere overleggen. Het is essentieel dat de minister zich breed laat informeren door allerlei partijen, en niet alleen door partijen die de deur constant platlopen en die de minister misschien welgevalliger zijn. Ik wil hier wel duidelijkheid over. Als de minister zegt dat hij een afspraak heeft, terwijl die afspraak bij de andere partij niet bekend is, dan wil ik gewoon even weten hoe het zit. Ik vind het namelijk belangrijk dat de minister zich ook door partijen als Stikstofclaim, Wouter de Heij en nog meer partijen laat informeren. Ik zou graag horen of hier sprake is van een

misverstand, dan wel dat de afspraak wel degelijk is gemaakt en de minister zich dus breed laat informeren.

Minister Van Essen:

Uiteraard wil ik mij breed laten informeren. Zoals ik net ook op dezelfde vraag van de heer Jansen antwoordde: als die afspraak nog niet in de agenda staat, zorgen we ervoor dat die erin komt, want ik ben ook benieuwd naar hun visie.

De voorzitter:

U vervolgt.

Minister Van Essen:

Dat is het derde spoor: de aanpak van het kabinet op bedrijfsniveau. We zetten ons vol in voor de ontwikkeling van doelsturing, waarbinnen de ondernemer zelf aan het roer is om stevige stappen te zetten die passen bij zijn of haar bedrijfsvoering en die bijdragen aan de doelen en een duurzaam toekomstperspectief.

De heer Flach vroeg naar de inzet van het kabinet om bedrijven te ondersteunen in de doorontwikkeling van hun bedrijf. Voor ons is dat essentieel. De toekomst en het handelingsperspectief voor agrarische ondernemers willen wij maximaal ondersteunen. Daarvoor is het van belang dat individuele boeren zo snel mogelijk duidelijkheid krijgen over wat er van hen wordt verwacht in de vorm van bedrijfsspecifieke energienormen. Maar ook duidelijkheid over grondgebondenheid is van belang. Daar refereerden wij al eerder aan.

Naast die duidelijkheid gaat het ook over de manier waarop wij de boeren hierbij helpen. Het kabinet heeft 20 miljard beschikbaar gesteld om te investeren in oplossingen, waaronder innovaties, extensivering en omschakeling of verplaatsing. De heer Goudswaard heeft mij gevraagd wanneer de Kamer een uitwerking kan verwachten van de juridische kaders van doelsturing. De omslag naar doelsturing is een belangrijk onderdeel van het beleid van het kabinet. Daar wordt hard aan gewerkt. De omslag naar afrekenbare doelsturing is een complexe systeemwijziging en vraagt om zorgvuldigheid. Het voornemen is om rond de zomer ook wat betreft dit aspect meer duidelijkheid te geven over de bedrijfsspecifieke normen voor stikstof en klimaat, en om inzicht te geven in het tijdspad naar doelsturing. Daarna zal vastlegging in wet- en regelgeving plaatsvinden.

Dan adresseer ik graag een zorg van mevrouw Van der Plas. Zij vroeg of er nog wel middelen beschikbaar zijn voor doelsturing. Het kabinet heeft 20 miljard beschikbaar gesteld, zoals u weet, en komt in de zomer dus met het vervolgpakket. Daarin zullen ook middelen voor doelsturing vrijgemaakt worden. Gelukkig zijn er ook nu al middelen beschikbaar op de LVVN-begroting, met dank aan mijn ambtsvoorganger. Met de beschikbare middelen willen we ervoor zorgen dat de boeren over een passende gereedschapskist beschikken om aan die doelen te voldoen, zoals de heer Koorevaar mij ook vroeg.

Dan beantwoord ik ook de vraag van de heer Jansen over het samen optrekken met de boeren en het tegengaan van onzekerheid. Ik wil de sector er nauw bij betrekken, want die weet als geen ander wat er in de praktijk mogelijk is en wat werkt.

Voorzitter. Bij het vaststellen van emissiedoelen op bedrijfsniveau, waar mevrouw Ten Hove en de heer Koorevaar mij op bevroegen, gaan we uit van technisch haalbare doelen. Hierbij wordt er rekening mee gehouden dat er keuzeruimte blijft voor ondernemers om te bepalen op welke wijze zij aan de norm zullen voldoen. Het doel staat dan vast, maar er is ondernemersvrijheid in de route daarnaartoe. Het idee achter doelsturing is dat indicatoren zo worden gekozen dat ze goed laten zien welke inspanning de boer levert. Bedrijfsspecifieke normen zullen ervoor zorgen dat ondernemers de uitstoot van hun stallen zullen verminderen. Dat kan bijvoorbeeld via managementmaatregelen of het toepassen van emissiearme stalsystemen en - technieken. In het coalitieakkoord zijn ook hiervoor middelen beschikbaar gesteld, om veehouders te ondersteunen.

De **voorzitter**:

Bent u hiermee aan het einde gekomen van uw blokje bedrijfsgerichte maatregelen?

Minister **Van Essen**:

Ja.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks-PvdA):

Dat klinkt allemaal heel redelijk, maar wat is het alternatief als je zo'n boer bent die een doel opgelegd heeft gekregen en het helemaal niet te halen is met al die technologische maatregelen? Moet de minister ook niet iets doen aan verwachtingsmanagement? Uit de debatten die we hier de afgelopen zeven jaar gevoerd hebben over stikstof en uit de briefings die we hebben gehad, blijkt dat het namelijk helemaal niet kan met alleen technische maatregelen en dat het soms betekent dat je om moet schakelen naar een hele andere manier van landbouw. Het lijkt me goed om de boeren daar bewust van te laten worden.

Minister **Van Essen**:

Je kunt dit inderdaad niet los zien van de andere sporen. Ik behandelde net ook al het generieke spoor en het gebiedsgerichte spoor. Uiteindelijk zullen daarin structurerende keuzes worden gemaakt, maar het is ook belangrijk dat wat de boer op het erf kan halen, in verbinding staat met die andere doelen. Het is dus belangrijk dat we het niet zo strak aantrekken dat het helemaal geen zin meer heeft om te innoveren. Het is belangrijk dat we structurerende keuzes in het generieke en gebiedsgerichte spoor maken, zodat er uiteindelijk in de bedrijfsspecifieke sporen ook gewoon keuzes te maken zijn voor de agrariër zelf.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks-PvdA):

Ik probeer altijd als ondernemer naar zoiets te luisteren. Ik denk dan: "Ik heb echt werkelijk geen idee wat ik moet gaan doen. Is dit dan het laatste beetje dat ik nog kan verbeteren als ondernemer? Op rijksniveau zijn er namelijk al maatregelen genomen en op provinciaal niveau zijn er al doelen gesteld. Dan krijg je ook nog de doelen op je eigen bedrijf. Is dat het laatste zetje dat er nog bij moet nadat die anderen sporen belopen zijn?" De indruk hier of bij de boeren is: ik ga het gewoon zelf doen, los van wat de provincie of het Rijk gaat eisen van mij.

Minister **Van Essen**:

Je wil de ondernemerskracht om op het erf de goede keuzes te maken, benutten. Maar we zullen als overheden eerst zelf keuzes moeten maken in het maatregelenpakket dat wij gaan voortbrengen. Dat betekent dat het realistisch moet zijn om wat er overblijft, op het erf te kunnen halen. Dat betekent ook dat er generieke of gebiedsgerichte keuzes voorgelegd kunnen worden die inhouden dat de bedrijfsvoering omgeschakeld moet worden, of anderszins.

De heer **Koorevaar** (CDA):

Voor de CDA-fractie is het van belang dat zowel kleine boeren als grote boeren handelingsperspectief hebben. Daar hebben we vorige week ook aandacht voor gevraagd in onze bijdrage. Is de minister van mening dat er straks in de gebiedsgerichte aanpak inderdaad maatregelen mogelijk moeten zijn voor zowel kleine als grote boeren?

Minister **Van Essen**:

Ik zie dat eigenlijk als een vanzelfsprekendheid. Als je aangeeft dat je naast ondernemers wilt gaan staan om ze te helpen om te schakelen of te verplaatsen, of als ze moeten stoppen, dan doe je dat voor alle ondernemers. Dan zul je perspectief moeten creëren voor alle ondernemers.

De heer **Koorevaar** (CDA):

Dan specifiek over innovatie. Een innovatie als het aanzuren van mest is voor een kleine ondernemer en een grote ondernemer haalbaar, maar het plaatsen van installaties die stikstof afvangen, is vaak alleen mogelijk voor grote bedrijven. Dat is de achtergrond van mijn vraag. Bent u met mij van mening dat het zowel voor kleine boeren als voor grote boeren in innovatieland mogelijk moet zijn om bij te kunnen dragen?

Minister **Van Essen**:

Ik heb recent kennisgenomen van het rapport van de heer Knops, die een grotere schaal met zich meebrengt. Ik ben er zelf, ook vanuit het gebied waar ik vandaan kom, voorstander van dat je op bepaalde schalen met elkaar aan mestvergisting kunt doen. Ik bedoel dat je op de schaal van het erf samen met verschillende boeren toch een stap kunt maken en dat je niet alleen maar als grote boer de voordelen van bijvoorbeeld mestvergisting kunt benutten.

De **voorzitter**:

Afrondend.

De heer **Koorevaar** (CDA):

Boeren thuis willen weten waar ze aan toe zijn, denk ik. Het gaat over veldemissies en over stalemissies. Bij die stalemissies zou je bijvoorbeeld het aanzuren van mest kunnen gebruiken. Dan houd je de pH onder controle en vervluchtigt de ammoniak niet, en daarmee houd je stikstof in de mest, die ook op het land kan worden uitgereden. Zo houden we de kringloop meer gesloten. Is de minister van mening dat het aanzuren van mest ook een van de maatregelen kan zijn bij het plan dat hij straks gaat presenteren?

Minister **Van Essen**:

Ik zou heel erg graag een brede gereedschapskist willen hebben voor boeren, klein, groot, of in welke situatie dan ook. Daar kan dit zeker onderdeel van zijn.

Mevrouw **Ten Hove** (Groep Markuszower):

Dit is mij nog steeds niet duidelijk als het gaat om doelsturing: wat zijn de consequenties wanneer doelen niet gehaald worden, terwijl dat buiten de invloedssfeer van de ondernemers ligt? Er wordt immers afgerekend op de uiteindelijke uitkomst, en niet op alle inspanningen.

Minister **Van Essen**:

Dat is de reden waarom we uiteindelijk van depositie naar emissie willen, omdat dat doelen zijn die je kunt beïnvloeden. Dat zijn geen schuivende doelen; dat zijn doelen waarbij je uiteindelijk, als je ondernemer bent, duidelijk weet wat er van je wordt gevraagd. Het is heel belangrijk om in het pakket dat we gaan uitwerken de communicerende vaten en datgene waar je uiteindelijk als boer op het land mee aan de slag moet, zo goed mogelijk op elkaar af te stemmen, zodat er handelingsperspectief is.

Mevrouw **Ten Hove** (Groep Markuszower):

Wanneer komt die duidelijkheid er dan?

Minister **Van Essen**:

Ik snap dat u mij daarover bij deze begrotingsbehandeling wil bevragen, maar uiteindelijk moeten we dat in een zomerpakket samenstellen. Voor doelsturing heb ik net in mijn beantwoording een tijdspad aangeduid, dat ik met u ga communiceren.

De **voorzitter**:

Afrondend.

Mevrouw **Ten Hove** (Groep Markuszower):

Ik wil de minister dan echt vragen — ik maak mij hier oprecht heel veel zorgen om — om te borgen dat er in dat pakket dat we in de zomer kunnen verwachten, goed naar gekeken wordt dat die boeren niet afgerekend worden op iets waar ze niks aan kunnen doen. Anders stellen wij de boeren weer ergens voor, met alle risico op handhaving. Het is allemaal opvraagbaar via Woo-verzoeken, er kunnen rechtszaken van komen, en dat moeten we echt zien te voorkomen.

Minister **Van Essen**:

Ik ben het met mevrouw Ten Hove eens dat we naar doelen op het erf moeten die realistisch zijn.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Ik kom zelf uit het gebied dat hier het "hart van het noorden" wordt genoemd. Het is best leuk dat Zuidwest-Drenthe het hart van het noorden is. Ik weet ook wat het doet met de boerenpopulatie, waar reguliere landbouw zoals we die nu kennen grotendeels misschien niet meer mogelijk is. Ik denk dan ook aan Johan Remkes, die altijd zei "niet alles kan overal", en aan het trappetje van Remkes, met "innoveren, extensiveren of verplaatsen". De vraag die wij in eerste termijn gesteld hebben, is: wat kan nog wel in zulke gebieden? Zou de minister — die vraag hoeft hij niet per se nu te beantwoorden — kunnen kijken welke andere vormen van landbouw mogelijk zouden zijn? Denk aan biologische landbouw, waar mevrouw Bromet heel veel aandacht voor gevraagd heeft, maar ook aan voedsellandschappen, wat volgens mij een hele mooie oplossing is voor

die overgangsgebieden. Kan de minister nu dan wel later een beeld geven van wat wél kan in die hele kwetsbare gebieden waar het Rijk de regie gaat voeren?

Minister **Van Essen**:

Een belangrijke vraag. Ik kom hier straks op terug, maar ik wil er nu wel even op vooruitlopen. Het is heel belangrijk dat wij als Rijk niet alleen gaan vertellen wat er niet kan, maar juist in deze specifieke gebieden ook aangeven welke vormen van bedrijfsvoering daar mogelijk zijn. U noemt zelf net al wat voorbeelden. Dat heeft u in de vragen in de afgelopen weken ook gedaan: "Wat kan er dan wel? Bied daar perspectief op." Dat zie ik als nadrukkelijke uitnodiging om dat elke keer naar voren te blijven brengen. Biologische landbouw en andere vormen zijn wel degelijk goede voorbeelden van wat er dan wel kan.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Ik wil nog benadrukken dat het heel belangrijk is om daarmee ook de sociale component op het platteland in stand te houden. Als die boeren helemaal verdwijnen, dan hebben we echt een kaalslag. Het is dus belangrijk om heel goed in beeld te brengen wat er wél kan, en daar ook duiding over te geven op korte termijn.

Minister **Van Essen**:

Eens.

De **voorzitter**:

U vervolgt.

Minister **Van Essen**:

Dan ga ik verder met vergunningverlening en de KDW ...

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Biologische landbouw is helemaal prima. Als je daarvoor kiest als boer, is dat ook helemaal prima. Het bedient zeker een deel van de behoefte van een aantal mensen in Nederland, maar lang niet genoeg. We zien al jaren dat de afzet van biologische producten gewoon ver achterblijft in Nederland. Zeker in deze tijd met héle hoge voedselprijzen zijn er nog minder mensen die biologische producten kopen. Ik wil het volgende aan de minister vragen. We kunnen wel steeds zeggen dat biologische landbouw een heel mooi concept is, maar er is, bij wijze van spreken, bijna geen boer meer die zich hieraan gaat wagen. De transitietijd van gangbaar naar biologisch is anderhalf à twee jaar. In die tussenliggende periode krijgt de boer nog steeds de prijs voor het gangbare product, omdat hij nog niet gecertificeerd is als biologisch.

De **voorzitter**:

Wat is uw vraag?

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Hoe haalbaar is het nou eigenlijk om daar echt op te willen inzetten als die afzet er niet is en de transitie naar biologische landbouw gewoon heel lang duurt?

Minister **Van Essen**:

Ik vind dat mevrouw Van der Plas hier een terecht punt maakt. Dat betekent dat het hele

plaatje erbij moet kloppen. Je kunt wel alleen maar helpen bij het omschakelen, maar als er vervolgens geen verdienmodel achter zit, dan kan de boer er ook niet mee verder. Ik zie dit dus als aansporing om er als minister voor te gaan zorgen dat het brede plaatje klopt. Dat betekent dat je aan de slag moet met afzet en vraag. Je moet ook helpen bij het omschakelen. Als je alleen maar een van de pijlers beetpakt, zorg je er niet voor dat er een toekomstbestendig verdienmodel ontstaat voor de boer.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Ik constateer dat er ook boeren zijn die biologische landbouw hadden en weer teruggeschakeld zijn naar gangbare landbouw, omdat het gewoon niets opleverde. Vorig jaar, of twee jaar geleden, hebben we gezien dat door een hele natte zomer de biologische aardappeloogst in Flevoland voor driekwart is mislukt, ook omdat er dan geen gewasbeschermingsmiddelen worden gebruikt. Als ik hoor "we moeten goed naar dingen kijken", wil ik zeggen dat hier ook goed naar gekeken moet worden. Als we veel meer biologische landbouw zouden krijgen, wordt de kans op misoogsten door weersomstandigheden, ziektes, virussen of plagen groter. We hebben het over eerlijk zijn; ik wil graag dat de minister hier ook eerlijk over is in zijn uitingen naar buiten toe. Voor het publiek wordt namelijk een beetje gedaan alsof het een soort heel mooi sprookje is, alsof alle boeren biologisch kunnen worden en we dan allemaal in een sprookjeswereld kunnen leven waarin er niks meer misgaat. Maar ook dan gaat er gewoon veel mis. Die biologische boeren lopen daar ook tegenaan.

Minister **Van Essen**:

Ik zie biologische landbouw echt als een kans. We hebben zelf ook een doel afgesproken. Ook in de Europese context hebben we een doel, waar wij als Nederland bij lange na niet aan kunnen voldoen. Ik ben het met mevrouw Van der Plas eens dat het hele plaatje moet kloppen en dat je je ook rekenschap moet geven van andere dingen die daarbij komen kijken.

De **voorzitter**:

Kort, bondig en afrondend.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Dan zou ik ook graag willen dat de minister hierover in gesprek gaat met supermarkten. Wij horen namelijk ook heel vaak dat supermarkten zomaar contracten opzeggen. Een biologische spruitjesteler kreeg bijvoorbeeld min of meer van de ene op de andere dag van een grote supermarktketen te horen dat die het spul niet meer wilde hebben omdat er vlekjes en plekjes op zaten en de consument nou eenmaal heel mooi uitziende producten wil hebben. Is de minister dus bereid om dit gesprek ook met supermarkten aan te gaan? Dit kan namelijk gewoon niet. Iemand investeert daarin en moet daar gewoon op kunnen rekenen.

Minister **Van Essen**:

Ik kom straks nog terug op de ketenaanpak, ook omdat mevrouw Ouwehand mij daarnaar heeft gevraagd. Dan ga ik ook op dit punt in.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks-PvdA):

Goed dat de minister het doel van 15% biologisch ondersteunt, blijktens zijn opmerking net in antwoord op de vraag van mevrouw Van der Plas. Ik heb zelf zeven

amendementen ingediend, die voor een heel groot deel toezien op stimulering van de biologische landbouw. Dan gaat het niet alleen maar over een omschakelfonds of het makkelijker maken voor biologische boeren om aan regelgeving te voldoen, maar juist ook over die afzet, die mevrouw Van der Plas als probleem benoemt. Ik heb in een verleden met mevrouw Van der Plas een motie ingediend over het gebruik van biologische voedingsmiddelen door de overheid. Ik zou aan de minister willen vragen om daar ook eens naar te kijken. Denk aan scholen, ziekenhuizen, gemeentes, provincies, maar ook wij als Tweede Kamer. Als wij afspreken dat wij biologisch een warm hart toedragen, kunnen wij in die afzet ook iets betekenen.

Minister Van Essen:

Daar wil ik naar kijken. Op het moment dat je als overheid een doel voor ondernemers neerlegt en daar met ze aan werkt, moet je zelf ook iets laten zien. Ik wil gerust bekijken, voor zover dat in het verleden niet al is gedaan, wat je als overheid kunt doen als launching customer, zoals dat zo mooi heet.

Mevrouw Bromet (GroenLinks-PvdA):

Ik weet niet of het klopt, maar ik hoorde een keer het verhaal dat er op ministeries bijvoorbeeld wel biologische melk op tafel staat, maar dat er dan ook altijd een pak reguliere melk naast moet staan. Dat leek me een beetje een karikatuur, eerlijk gezegd.

Minister Van Essen:

Ik lunch vaak buiten het ministerie, dus dat voorbeeld ken ik niet, maar zoals ik net zei, wil ik hier gerust even naar kijken.

Mevrouw Ouwehand (PvdD):

Eén opmerking hierover. Ik ben op zich wel blij met de antwoorden van de minister, maar ook hierbij komt hij wel in het defensief terecht, terwijl je ook zou kunnen zeggen: voor onze eigen gezondheid en de waterkwaliteit is het natuurlijk wel fijner als we ernaar toewerken dat de norm wordt dat de landbouw gifvrij is; wat is het eigenlijk voor een waanidee dat we gif spuiten over het voedsel dat we eten? Dus in plaats van biologisch neer te zetten als een of andere sprookjeswereld, zoals mevrouw Van der Plas hier net deed, zou het fijn zijn als de minister zegt: "Nou, weet je wat? We knappen er enorm van op als we zo min mogelijk gif gebruiken, dus natuurlijk ga ik aan de slag om boeren te helpen om aan de slag te gaan richting die meer biologische teelten." Ik zou het wat offensiever doen. Ja, dat was nog een tip.

Minister Van Essen:

Ik ben elke keer heel blij met de suggesties van mevrouw Ouwehand. Natuurlijk ga ik aan de slag om biologische landbouw meer te promoten. Daarom stipte ik net even ons eigen doel aan van 15% — we zitten nog maar op de helft — en het Europese doel van, volgens mij, 25%. We hebben echt nog wel wat te gaan.

De voorzitter:

Ik ben benieuwd of ze u er vanavond een rekening voor gaat sturen.

Minister Van Essen:

O.

De voorzitter:

Dat is niet het geval. U vervolgt.

Minister Van Essen:

Voorzitter. Dat brengt mij bij het onderwerp vergunningverlening. De stikstofproblematiek raakt niet alleen de landbouw, maar ook de bouw en de infrastructuur. Het kabinet zet in op deze aanpak langs de drie sporen om Nederland van het slot te krijgen. Ik zei het net ook al even: er is eigenlijk maar één weg vooruit en dat is natuurherstel. We krijgen de vergunningverlening alleen op gang met een geborgd pakket maatregelen. De heer Grinwis vroeg in dit kader wat ik ga betekenen voor projecten die door de stikstofcrisis niet van het slot komen. Het vastlopen van maatschappelijke urgente projecten, zoals het versterken van ons energienetwerk dat vol zit en het bouwen van nieuwe huizen, is natuurlijk onwenselijk. Dat vindt iedereen hier in de Kamer.

Om de vergunningverlening los te krijgen, is het allereerst noodzakelijk om voldoende geborgde en kenbare maatregelen te treffen, zodat voor projecten en activiteiten weer aan dat additionaliteitsvereiste kan worden voldaan. Onder mijn ambtsvoorganger zijn al meerdere acties in gang gezet om Nederland van het slot te krijgen. Deze zomer zullen we daar verder mee gaan, niet zomaar verder, maar stevig verder. Dat is een veel breder verhaal dan stikstof alleen. Dan kom ik ook weer op de vragen die gesteld zijn. Dat gaat ook om hydrologisch herstel, het bestrijden van exoten en het verbinden van natuurgebieden. De combinatie van geborgde landelijke emissiereductie, een gebiedsgerichte aanpak en de inzet op natuurverbetering — dan heb ik volgens mij de drieslag zoals de heer Koorevaar die graag hoort — zullen allemaal nodig zijn voor een adequate onderbouwing om die vergunningsproblematiek op te lossen. We zijn hier zelf mee aan de slag en met de provincies. Ik zet daarom in op een gebiedsgerichte aanpak. Ik ben samen met hen in de gebieden aan de slag, zeker bij kwetsbare Natura 2000-gebieden.

Mevrouw Den Hollander wees terecht op de gordiaanse knoop en op dat dit vraagstuk op zo'n knoop lijkt, wanneer innovaties die bijdragen aan het uiteindelijke doel geen vergunning kunnen krijgen. Ik erken en deel met u dat het onwenselijk is wanneer innovatie en verduurzaming worden belemmerd door het ontbreken van een natuurvergunning. Het klopt dat vanwege de slechte staat van de natuur maatregelen nodig zijn om dat weer op gang te brengen en het reduceren van emissies door innovatie of verduurzaming onderdeel uit moet maken van dit maatregelenpakket.

De voorzitter:

We ronden het onderwerp KDW en vergunningverlening wel echt even af, want anders wordt het heel diffuus.

Minister Van Essen:

Helaas lopen ook projecten die emissies willen reduceren via innovaties keihard aan tegen het feit dat ze niet zo'n natuurvergunning kunnen krijgen. Ik vind dat partijen die aantoonbaar, significant en voldoende reduceren perspectief op vergunningverlening moeten kunnen krijgen. Het samenwerken met de provincies — die noemde ik al eerder — is daarbij essentieel, omdat zij bevoegd gezag zijn bij vergunningverlening en de gebiedsspecifieke context kennen. Daarom ben ik samen met hen aan de slag om te bekijken hoe een juridisch houdbare route kan worden gevonden om juist deze

verduurzamingsprojecten mogelijk te maken en de initiatiefnemers ook na die verduurzaming juridische zekerheid te bieden.

Mevrouw Den Hollander en de heer Goudzwaard vroegen mij hoe ik invulling ga geven aan de ambitie om de KDW uit de wet te halen. Laat ik vooropstellen dat ik het met hen eens ben dat de daadwerkelijke staat van de natuur centraal moet staan. Uiteindelijk is die namelijk ook doorslaggevend in het kader van vergunningverlening. Het is mijn ambitie om de huidige KDW-doelen te vervangen door wettelijke emissiedoelen per sector. De Raad van State heeft eind vorig jaar een advies uitgebracht over het wetsvoorstel en geadviseerd om aanpassingen door te voeren. Dat advies ziet onder meer op de verhouding met de Vogel- en Habitatrichtlijn en de borging van emissiereductie. Ik bestudeer dit advies momenteel om te bepalen hoe het wetsvoorstel, inclusief het bijbehorende programma, verder uitgewerkt kan worden. Een belangrijk element daarbij is de besluitvorming over het maatregelenpakket om de stikstofemissies terug te brengen.

Volgens mij ben ik hiermee aan het einde van dit blokje.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Dank aan de minister. Hij spreekt een waar woord als hij zegt dat natuurherstel een heel belangrijke sleutel is om weer van het slot af te kunnen komen. Maar toch heb ik een behoorlijk ernstige zorg. Ik heb de beantwoording gelezen van onder andere mijn vraag uit de eerste termijn over hoe we van het vergunningenslot moeten komen en hoe we moeten omgaan met het additionaliteitsvereiste. Ik ben bang dat we dat additionaliteitsvereiste te absoluut hebben gemaakt. Dat volgt niet uit de Vogel- en Habitatrichtlijn. Als je artikel 6, lid 1, 2 en 3 goed leest, dan is het raar dat wij ieder project zo topzwaar maken, waardoor we eigenlijk lid 3 en 2 aan het vermengen zijn.

De **voorzitter**:

Wat is uw vraag?

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Ik snap dat het met jurisprudentie te maken heeft, maar ik wil de minister en zijn ambtenaren oproepen tot meer dapperheid om de klem rondom het additionaliteitsvereiste en de vermenging van lid 3 en lid 2 te doorbreken.

Minister **Van Essen**:

Ik kan oproepen tot creativiteit om erdoorheen te breken altijd waarderen, ook van de heer Grinwis. Ik ben ervan overtuigd dat het belangrijk is om dingen in spoor 3 en 4 makkelijker te maken om de kleine uitstoot van individuele projecten niet direct toe te rekenen, bijvoorbeeld met een bepaalde ondergrens. Maar dat houdt ook in dat je flankerend beleid hebt op spoor 1 en 2 van artikel 6 van de Vogel- en Habitatrichtlijn, zoals net werd gezegd. Daarom zie ik de koppeling met het maatregelenpakket van deze zomer als de enige oplossing om op een juridisch geborgde wijze ook op die andere sporen creatief te kunnen zijn, waar de heer Grinwis mij toe oproept. Ik wil niet dat alles wat we op dat spoor doen, uiteindelijk tot vergunningen leidt die over een aantal jaren weer worden betwist. Ik denk dat we dan heel veel mensen opnieuw zullen teleurstellen.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Dat betwist ik ook niet. Dat ben ik heel erg eens met de minister. Sterker nog, dat was de kern van mijn bijdrage. Ik heb gezegd dat we goed moeten zorgen voor het milieu, dus minder emissies en een geborgd maatregelenpakket voor onder andere doelsturing en bronbeleid. Ik heb gezegd dat we goed moeten zorgen voor de natuur, dus dat er een goed pakket moet zijn voor natuurherstel. Ik denk dat daar in de afgelopen jaren te weinig aandacht voor is geweest. Ten derde moeten we ook goed zorgen voor de vergunningen. Ik vind de antwoorden een beetje braaf. Ik ben er bezorgd over dat we ons bij wijze van spreken het snot voor de ogen werken op spoor 1 en 2 en dat we heel veel gaan vragen van ondernemers en van het platteland, maar we in the end niet van het vergunningenslot af zijn gekomen. Ik roep de minister op om niet braaf maar dapper te zijn, om lef te tonen en om de maximale ruimte te benutten die de Vogel- en Habitatrichtlijn en onze eigen wetten ons bieden, want de jurisprudentie heeft dat af en toe misschien een beetje dichtgezet.

Minister **Van Essen**:

Ik hoor die oproep. Ik zal in de brief na afloop van de eerste taskforce specifiek ingaan op wat we in het spoor van vergunningverlening juridisch gaan doen om de boel los te trekken. Ik hoop dat ik de heer Grinwis het belang van juist deze inzet kan laten zien.

De **voorzitter**:

Kort en bondig, afrondend.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Ik ben blij dat de minister bereid is om dat te doen. De deur gaat dus niet dicht. Maar voelt hij ook deze urgentie, namelijk dat er meer gevraagd wordt dan alleen het braaf aflopen van de huidige inzichten rondom het additionaliteitsvereiste en de vraag hoe lid 3 en lid 2 zich tot elkaar verhouden?

Minister **Van Essen**:

Ik voel die oproep, maar tegelijkertijd wil ik wel dat de mensen die aan de andere kant van de klem een vergunning krijgen op basis van dat lef en die creativiteit, ook een vergunning hebben die standhoudt. Dat evenwicht moet ik heel goed in de gaten houden, maar ik zal me zeker niet alleen laten leiden door een aantal adviezen.

De heer **Boomsma** (JA21):

Ik wil de heer Grinwis bijvallen. Wij zijn er echt van overtuigd dat we niet van het stikstofsot komen als we niet ook heel fundamenteel kijken naar het hele systeem van vergunningverlening. Is de minister daar ook toe bereid? Natuurlijk moeten we ondertussen altijd blijven voldoen aan de Europese verplichtingen uit de Vogel- en Habitatrichtlijn et cetera, maar is hij het ermee eens dat er binnen die Europese verplichtingen ruimte is om fundamenteel te kijken naar het anders inrichten van het vergunningstelsel? Is hij daartoe bereid? Is hij ook bereid om bijvoorbeeld Frankrijk en Duitsland, die natuurlijk onder dezelfde verplichtingen vallen, maar niet in diezelfde stikstofsot zijn gevallen, erbij te betrekken?

Minister **Van Essen**:

Zoals ik net ook al zei tegen de heer Grinwis, ben ik bereid om vergunningen en de juridische context nadrukkelijk onderdeel te laten zijn van de opdracht van de taskforce.

Als daartoe wordt besloten en ik u een Kamerbrief ga sturen, dan hoop ik daar uitgebreid op terug te kunnen komen.

De heer **Boomsma** (JA21):

Dat is heel fijn. Kijk dus ook naar hoe het in Frankrijk en in Duitsland is geregeld. Ook in Duitsland heb je gebieden waar vergelijkbare natuur is, met vergelijkbare stikstofdepositie, maar waar je niet die stikstofsloten hebt, terwijl ze wel gewoon voldoen aan alle Europese vereisten.

Minister **Van Essen**:

Ik kom natuurlijk zelf ook uit een grensregio, dus ik heb me daar ook in verdiept. Nederland is zowel op waterkwaliteit als op stikstofuitstoot gewoon netto-exporteur. Ik vind ook dat wij de zaakjes netjes voor elkaar moeten hebben en niet alleen maar kunnen kijken hoe anderen het doen.

De **voorzitter**:

Afrondend.

De heer **Boomsma** (JA21):

Natuurlijk moeten we onze zaakjes voor elkaar hebben, maar het gaat om de natuurgebieden. Als in natuurgebieden dezelfde natuur bestaat en dezelfde stikstofdepositie bestaat, maar ze er toch in slagen om niet in dat stikstofslot te vallen, dan denk ik dat we daar heel veel van kunnen leren. De vraag is nu echter ook als volgt. Stel dat alles wat de minister wil inderdaad gaat lukken, wanneer kunnen we dan van het stikstofslot afkomen? Denkt hij dat dat dan per gebied in Nederland gaat verschillen? Zo ja, kan hij een indicatie geven van wanneer hij denkt dat we er vanaf zijn?

Minister **Van Essen**:

Ik merk bij meerdere Kamerleden het ongeduld om uit deze impasse te komen; daar ben ik blij mee. Dat snap ik ook, na zo veel jaar hier staan, interrumpen en luisteren. Ik denk inderdaad dat het een gebiedsgerichte aanpak is, zoals ik net ook al even aangaf, en dat er geen rode knop bestaat om Nederland in zijn geheel van het slot af te halen, maar dat we per gebied zullen zien dat we de vergunningverlening weer op gang gaan krijgen.

De heer **Flach** (SGP):

Er is veel creativiteit en energie in de sector om te komen tot emissiereductie, want verlies van mineralen is gewoon ook economisch verlies. Toch hebben we gezien dat de afgelopen jaren en ook in het huidige regeerakkoord de focus veel meer lijkt te liggen op uitkoop dan op het stimuleren van verduurzamingstrajecten op het boerenerf. Zouden we op het gebied van subsidie en ondersteuning daar niet eerst veel meer op moeten focussen voordat we heel veel energie gaan stoppen in dwingende doelsturing?

Minister **Van Essen**:

U hoorde mij net ook al zeggen dat ik het juist op het spoor van verduurzaming en gebleken emissiereductie heel frustrerend vind dat een korte spike, om het maar zo te zeggen, in emissie belangrijker is dan dat we een structureel pad hebben waarbij er een lagere uitstoot is. Het frustreert dat ondernemers die gang in willen zetten, maar dat niet kunnen doen. Mijn inzet zal er dus ook op gericht zijn om met de bevoegde gezagen, de

provincies, te bekijken hoe we die route van verduurzaming op een of andere manier juridisch houdbaar en sneller open kunnen zetten; dat heb ik net ook aangegeven. Uiteindelijk denk ik namelijk dat de hele Kamer het ermee eens is dat we er niet mee moeten wachten op het moment dat we die verduurzaming weer los kunnen trekken.

De heer **Flach** (SGP):

Klopt. Ik denk dat veel boeren het er ook mee eens zullen zijn. Inderdaad zit de juridische validatie, maar ook het voorhanden hebben van wat subsidiestromen, daarbij in de weg. Mijn oproep is: er gaat 20 miljard beschikbaar komen; laten we dat pas in laatste instantie gebruiken voor opkoopregelingen en in eerste instantie proberen om de energie die er is, te verzilveren in de sector.

Minister **Van Essen**:

Volgens mij moeten we dingen ook gewoon parallel gaan doen om de snelheid erin te houden, maar ik snap de oproep van de heer Flach. In de huidige begroting zit, als ik me niet vergis, 360 miljoen voor innovatie.

De heer **Chris Jansen** (PVV):

Ik heb in mijn eigen bijdrage in eerste termijn een afwijkend standpunt ingebracht over natuur: het gaat helemaal niet slecht met de natuur in Nederland. Volgens mij loopt het spaak bij de manier waarop wij dat berekenen. De opmerking van de minister dat wij netto-exporteur zijn, is natuurlijk onzinnig. Die is gewoon onzinnig. Het heeft te maken met het model waarmee wij werken. AERIUS klopt van geen kanten, want wij gaan puur kijken, gebaseerd op aannames in het model, wat mogelijk het effect is, zonder dat we ter plekke, op de locaties zelf, aan het meten zijn. Op die manier gaat het land nooit van het slot af. Mijn vraag aan de minister is dus hoe hij dit gaat veranderen, want zolang wij doorgaan met deze manier van meten en beoordelen, gaan wij nooit van het slot af.

Minister **Van Essen**:

Ik kan de heer Jansen in zoverre volgen dat een modelmatige berekening ook een modelmatige werkelijkheid is, maar het is wel de beste benadering van de werkelijkheid. Daarbij laat ik mij ook informeren door allerlei wetenschappelijke instanties. Daar baseer ik mijn oordeel dan op.

De heer **Chris Jansen** (PVV):

Maar "de beste mogelijke manier" is niet "de juiste manier". De juiste manier is gewoon ter plekke meten. Dan zul je zien dat de waarden heel anders zijn dan dit model ons vertelt, want het model is hier helemaal niet voor bedoeld. Om maar een voorbeeld te noemen: waarom zien we bij wijze van spreken helemaal niets bij Chemelot of bij Tata Steel? Dat is omdat die schoorsteenpijpen boven de 90 meter komen. Dan worden ze niet meegenomen in de berekening van AERIUS. Dat is het schoolvoorbeeld van waarom dit model niet werkt voor de berekening van de uiteindelijke depositie. Ik wil dat de minister hier nader op ingaat. Dat mag ook in een brief, maar op deze manier gaan we er niet uit komen.

Minister **Van Essen**:

Ik heb net ook al aangegeven hoe ik kijk naar het begrip "daadwerkelijke staat van de natuur". De Ecologische Autoriteit is er druk mee bezig om naar de daadwerkelijke staat van de natuur te kijken. De natuurdoelanalyses worden op dit moment geactualiseerd.

De beheerplannen worden ook geactualiseerd. Daarmee wordt gefocust op hoe het er in een gebied echt aan toegaat. Dat is belangrijk.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Chris Jansen** (PVV):
Afsluitend, voorzitter. Is de minister bereid om AERIUS bij het grofvuil te zetten?

Minister **Van Essen**:
Nee. Uiteindelijk heb je een tool nodig die de werkelijkheid zo goed mogelijk benadert. Als we daarin andere stappen zetten, bijvoorbeeld van depositie naar emissie gaan en met doelsturing aan de slag gaan, dan kan het best zijn dat zo'n tool geüpdatet moet worden, maar dan kom ik daar bij u op terug.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks-PvdA):
Ik heb me er in het vorige debat aan geërgerd dat er net gedaan werd alsof alles over de staat van de natuur modelmatig is. Ik ben blij dat de minister nu de Ecologische Autoriteit noemt; toen was ik al naar voren gelopen. Hij zei dat de Ecologische Autoriteit druk bezig is met de actualisering van die rapportages, maar ik zou ook wel graag het oordeel van de minister willen horen over de bestaande rapportages, want die zijn gewoon heel erg negatief over de natuur. Daarbij gaat het over de werkelijke staat van de natuur. Ik zou dat graag ook even uit de mond van de minister horen.

Minister **Van Essen**:
Ik kan het ook uit eigen ervaring zeggen. Ik heb als wethouder ook drie van dat soort rapportages gezien over drie Natura 2000-gebieden, die er echt toe opriepen om sneller en beter aan de slag te gaan, omdat die natuurgebieden er gewoon niet goed aan toe waren.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):
Ik zou me om te beginnen volledig willen scharen achter het pleidooi van de heer Grinwis, die oproept tot lef bij het kabinet. Maar ik zou de minister ook willen vragen of hij bereid is om dat lef ook te gaan uitstralen richting de provincies, want de provincies moeten uiteindelijk die natuurvergunning afgeven. Ik hoor heel veel dat de bezwaarmakers, die gewoon opkomen voor het belang van de natuur, ook best bereid zijn om hun bezwaren in te trekken als er sprake is van daadwerkelijk herstel, zodat er geen procedure komt. Is de minister daarvan op de hoogte en is de minister bereid om zich daarvoor in te zetten door het gesprek tussen bezwaarmakers en vergunningprojecten te faciliteren?

Minister **Van Essen**:
Zeker. Net zoals ik in overleg treed met partijen die in negatieve zin wat vinden van onze aanpak, ga ik ook in gesprek met partijen die bijvoorbeeld natuur heel belangrijk vinden. Als het kan, wil ik daar gerust in bemiddelen. Dat laat onverlet dat het iedereen, ook andere partijen, natuurlijk vrij staat om alsnog naar de rechter te stappen. Dat is dan ook hun goed recht. Dus ja, ik wil bemiddelen, maar sluit niet uit dat andere inwoners of organisaties ook gewoon voor de natuur opstaan.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Dat is helder. We zien natuurlijk ook dat bezwaar maken tegenwoordig een vak op zich is. Daar willen we ook in andere commissies van deze Kamer werk van maken door de bezwaarprocedures te verkorten en te beperken. Maar het gaat mij er juist om dat als bezwaarmakers die opkomen voor de natuur zeggen "wij zien ook dat dit een enorm goede ontwikkeling is", we daar alle ruimte voor geven en de minister zich daarvoor inzet.

Minister **Van Essen**:

Ik heb dat op lokaal niveau bij mijn vorige banen ook gedaan. Waar ik kan helpen om goede projecten die uiteindelijk natuurherstel als doel hebben verder van de grond te krijgen, doe ik dat met liefde.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Ik wil me verzetten tegen de suggestie dat bezwaar maken een vak op zich is geworden. Als het gaat over de natuur klopt dat gewoon niet. Volgens mij moet de houding van het kabinet zijn: we hebben het gewoon zelf verprutst. De natuur is er zo ontzettend slecht aan toe. Daardoor kunnen we geen vergunningen afgeven. Het is eigenlijk beschamend dat mensen naar de rechter moeten omdat wij ons werk niet op orde hadden. Dan lijkt het me goed om ook even te benadrukken dat dit al zo lang speelt als ik in de Kamer zit. Al twintig jaar hebben de fracties van CDA en VVD hun fractiekamers kunnen behangen met negatieve uitspraken van de Raad van State. Dat is niet omdat die bezwaarmakers als hobby naar de rechter stapten om te zeggen: het gaat niet goed met de natuur en volgens mij mag de overheid deze stappen niet zetten. Dat was omdat ze iedere keer gelijk kregen. Dus laten we wel even de boel in perspectief zien. Ik ken deze organisaties. We noemen ook even MOB. Die organisatie is heel constructief. Maar als je je niet aan je eigen wet houdt en de natuur achteruitgaat, terwijl dat verboden is, en zij naar de rechter stappen, dan moet de reflex zijn: wij hebben dit hier zitten verprutsen en we moeten eigenlijk zorgen dat ze geen aanleiding meer hebben om naar de rechter te moeten stappen.

Minister **Van Essen**:

Volgens mij was het een opmerking in relatie tot een ander Kamerlid, als ik het goed heb begrepen. Maar ik snap wat mevrouw Ouwehand zegt. Wij hebben hier in ieder geval in deze stikstofaanpak zeven jaar naar elkaar lopen kijken, in plaats van te werken aan stevig natuurherstel. Dat moeten we onszelf ook aanrekenen.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Ik heb een hele andere vraag. Volgens mij was het blokje stikstof afgelopen.

De **voorzitter**:

Nee, niet helemaal. KDW en vergunningverlening volgen nog.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Oké. Dan wacht ik nog heel even. Misschien kan ik de vraag zo meteen beter stellen.

De **voorzitter**:

De minister vervolgt met AERIUS.

Minister **Van Essen**:

Ja, dank. Mevrouw Bromet heeft gevraagd hoe emissiedoelen zich verhouden tot depositiedoelen die in de wet staan. Zoals ik net al heb aangegeven zetten wij in op emissiebeleid met sectordoelen in plaats van depositiebeleid, omdat je dan veel beter kunt sturen op wat een bedrijf uitstoot, zowel voor doelen die de boer heeft als voor doelen die wij nastreven. Je kunt veel minder goed sturen op wat neerslaat. Emissiedoelen geven in onze ogen dus handelingsperspectief, terwijl depositiedoelen bewegende doelen zijn gebleken en bovendien minder stuurbaar zijn. Het kabinet heeft hiervoor financiële middelen beschikbaar gesteld en zal ook een concrete aanpak uitwerken, wat ook perspectief zal geven.

Mevrouw Ten Hove en de heer Grinwis vragen terecht aandacht voor PAS-melders. De heer Jansen vraagt me hoe ik de PAS-problematiek ga oplossen met de 3 miljard die nu in de begroting staat. Ik wil voor alle PAS-melders een structurele oplossing vinden, waarin hun activiteit voldoet aan wet- en regelgeving. Ik vind het ook wrang dat ondernemers die te goeder trouw gehandeld hebben klem zitten. Dat zorgt er ook voor dat, zoals we net al even zagen in de interruptie van de heer Grinwis, ik, hoewel ik creatief wil zijn, ook voorzichtig wil zijn en ervoor wil zorgen dat mensen niet opnieuw in zo'n klem komen te zitten. Ik heb het tijdens mijn werkbezoek deze week ook gezien. Ik sprak een jonge boer die een bedrijf heeft overgenomen van zijn vader en inderdaad met een PAS-melding zit die ongeldig is verklaard. Die boer wil vooruit en ziet allerlei kansen om te verbreden, maar dit blijft gewoon aan hem hangen en kleven. Ik heb gezien wat dit ook met zo'n agrariër, met zo'n boer, doet. Dat is me heel duidelijk geworden.

Voorzitter. Wat ook duidelijk is geworden, is dat de route die we de afgelopen jaren hebben bewandeld om PAS-melders te legaliseren met vrijgemaakte ruimte onvoldoende werkt. Het is slechts gelukt om enkele PAS-melders te helpen. Heel veel ondernemers, ook de boer die ik deze week zag, wachten op een oplossing. Daarom werk ik aan een opvolger van het legalisatieprogramma, waarin de oplossingsrichtingen worden verbreed en PAS-melders samen met de provincie en indien gewenst met ondersteuning van een zaakbegeleider van het ministerie van LNV kunnen verkennen welke oplossing het beste bij hen past. Te denken valt aan omschakelen, innovatie toepassen, verplaatsen, extensiveren of gedeeltelijke beëindiging. Met de Regeling provinciale maatregelen PAS-melders en een totaalbudget van 226 miljoen hebben provincies ook geld om maatwerkoplossingen specifiek voor deze melders te faciliteren. Ik werk met provincies en stakeholders aan de uitwerking van dit nieuwe programma en ben voornemens dit conceptprogramma ook met uw Kamer te delen.

Daarnaast is het ook zo dat we PAS-melders veel beter kunnen helpen wanneer we deze zomer besluiten tot maatregelen die uiteindelijk gewoon zorgen voor stikstofreductie, want als gebieden van het slot af gaan en er weer ruimte komt voor vergunningverlening, dan zijn ook oplossingen voor PAS-melders mogelijk. Denk bijvoorbeeld aan stalinnovaties.

Voorzitter. Ik heb nog een stukje, maar ik zie ook wat mensen bij de interruptiemicrofoon staan. Ik weet niet wat u prettig vindt.

De **voorzitter**:

Ik zie ze ook, maar ik stel toch voor dat u dit kopje afrondt.

Minister **Van Essen**:

Ja?

De **voorzitter**:

Ja.

Minister **Van Essen**:

Oké. Mevrouw Den Hollander vraagt naar de verdeling en de prioritering van vrijgekomen stikstofruimte. Om die ruimte optimaal te benutten hebben Rijk en provincies een AERIUS-register en stikstofbanken opgezet. Via deze stikstofbanken kan de stikstofruimte die is vrijgemaakt door het treffen van maatregelen beschikbaar worden gesteld ten behoeve van toestemmingsverlening. Per regeling worden afspraken gemaakt tussen ministeries over de doelen waaraan deze vrijgemaakte ruimte wordt toebedeeld. Momenteel staat de ruimte vrijgemaakt uit de Subsidieregeling sanering varkenshouderijen in die bank. Voor deze ruimte geldt dat die kan worden ingezet voor concrete woningbouwprojecten, het legaliseren van PAS-meldingen en renovatie en veiligheidsprojecten aan rijkswegen. Maar ik vind het belangrijk om te benadrukken dat het niet automatisch zo is dat de ruimte die in die banken staat volledig en overal inzetbaar is voor toestemmingsverlening. Als er ergens ruimte ontstaat, kan die alleen lokaal worden ingezet. Als er dus bijvoorbeeld ruimte vrijkomt in Zuid-Limburg omdat daar een boer stopt, kunnen we alleen in diezelfde omgeving nieuwe projecten mogelijk maken. Bovendien kan die ruimte alleen worden ingezet als die niet nodig is voor natuurherstel. Gezien de staat van de natuur lukt het ons op veel plekken daarom nog niet om die ruimte in te zetten voor nieuwe activiteiten. En dan kom ik eigenlijk terug bij mijn verhaal: eerst stevige stikstofreducerende maatregelen, om op die manier te voldoen.

Mevrouw **Podt** (D66):

Even over de PAS-meldersaanpak. Het vorige kabinet heeft op een gegeven moment een soort beleid gemaakt waarmee de oplossing eigenlijk weer drie jaar vooruit werd geschoven. Eigenlijk werd er gezegd dat er drie jaar niet gehandhaafd zou worden. Dat werd niet zo goed ontvangen, omdat mensen dan nog drie jaar niet zouden weten waar ze aan toe waren. Betekent dit ook effectief dat dat beleid van de baan is?

Minister **Van Essen**:

Uiteindelijk is het belangrijk om op korte termijn af te kunnen zien van handhaving, om ruimte te creëren om ondernemers te helpen. Dat is niet makkelijk, dus ik denk dat we de tijd hard nodig hebben om dat te kunnen doen. Ik zie ook dat veel ondernemers allerlei ideeën hebben maar dat ze die gewoon niet vergund kunnen krijgen. Ik zag dat ook op het werkbezoek dat ik zonet memoreerde. En dat brengt mij weer bij het punt waarmee ik afsloot: het zomerpakket is keihard nodig om juist voor deze mensen ruimte te creëren, zodat zij verder kunnen met hun bedrijf. Wat dat exact inhoudt en welke activiteiten zij graag willen ontplooiën ... De boer bij wie ik deze week op bezoek was, wilde wat gaan doen met natuuronderhoud, maar misschien ook wel met een andere vorm van landbouw. Hij heeft die ruimte nodig om die omschakeling te kunnen maken.

Mevrouw **Podt** (D66):

Ik zou daaraan, niet in de minste plaats, onze medeoverheden willen toevoegen, onze provincies. Zij probeerden de afgelopen tijd al die handhavingsverzoeken weg te koppen, omdat hier in Den Haag natuurlijk eigenlijk werd geweigerd om tot een oplossing te komen. Ik ben dus blij met wat de minister zegt.

Minister **Van Essen**:

Zij verdienen steun.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks-PvdA):

Ik heb ook een vraag over de PAS-melders. Ik heb de vorige minister een keer voorgesteld om PAS-melders die geen input, dus krachtvoer en kunstmest, meer gebruiken, versneld te legaliseren. Input is immers output. Is dat een spoor waar de minister ook naar kijkt? Weet hij daar al iets van? En zijn er überhaupt boeren die daar belangstelling voor hebben?

Minister **Van Essen**:

Sterker nog, heel veel van die boeren doen dat al, ook die met PAS-meldingen zitten. Zij proberen volop te reduceren. Het zit 'm alleen erin hoe je dat juridisch geborgd kunt krijgen. Het gaat erom hoe die veevoermaatregelen en dergelijke uiteindelijk uitpakken en hoe we dat juridisch zo kunnen vastzetten dat het perspectief biedt op vergunningverleningen.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks-PvdA):

In mijn voorstel ging het niet om vermindering, maar gewoon om het niet gebruiken van krachtvoer en kunstmest.

Minister **Van Essen**:

Alles wat kan reduceren is meegenomen, maar ik vind het belangrijk om in die aanpak ook eerst te kijken naar de behoefte van de ondernemer en te bezien hoe die maatregelen ingezet kunnen worden. Ik snap dat de oproep is om met deze mensen in gesprek te gaan om ervoor te zorgen dat ze geen krachtvoer gebruiken, maar volgens mij is het belangrijk om het plaatje breder te zien.

De **voorzitter**:

Afrondend.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks-PvdA):

Ik denk dat de minister mijn voorstel niet begrijpt. Het is er eigenlijk voor bedoeld om boeren in de gelegenheid te stellen om weer legaal te worden. In ruil voor ingrijpende maatregelen op bedrijfsniveau, krijgen ze een vergunning, omdat ze helemaal niet meer bijdragen aan de stikstofproblemen. Dat is eigenlijk iets waarvan ik denk: ik zou dat als ondernemer aantrekkelijk vinden. Misschien kan de minister hier nu niet op reageren, omdat hij er verder geen kennis van heeft. Ik zou hem wel willen verzoeken om hiernaar te kijken.

Minister **Van Essen**:

Ik vind het een interessante gedachte. Ik wil daar desnoods in de tweede termijn of schriftelijk op terugkomen, maar ik denk dat het uiteindelijk valt of staat met de vraag of

we het hele plaatje voor de PAS-melder rond kunnen krijgen. Ik kom hier desnoods in de tweede termijn op terug.

De heer **Flach** (SGP):

Ik ben blij met de urgentie die de minister uitstraalt op het gebied van PAS-melders. In de vorige periode is er een wet gepasseerd waarin de legalisatietermijn met drie jaar verlengd is. Toen dreigde de verantwoordelijkheid van de Rijksoverheid daar stilletjes uit te verdwijnen. Ik heb toen een amendement ingediend dat in de wet is terechtgekomen om de verantwoordelijkheid voor de legalisatie toch echt bij de Rijksoverheid te laten. Komt dat ook tot uiting in dat nieuwe legalisatieprogramma waar de minister mee gaat komen?

Minister **Van Essen**:

Voor zover dat niet duidelijk is, vind ik dat we als Rijksoverheid daar ook echt ons aandeel in hebben, samen met de provincies. Het nieuwe programma dat ik naar de Kamer zal sturen, zal zich daar ook rekenschap van geven.

De heer **Flach** (SGP):

Een vervolgvraag dan. De rekenkundige ondergrens kan hierin een heel belangrijke rol gaan spelen. Is de minister voornemens om daar in dat programma toch versneld op in te zetten, juist om deze groep als eerste te helpen? Kan hij daar op korte termijn duidelijkheid over geven?

Minister **Van Essen**:

Na deze interruptieronde wilde ik verdergaan met de rekenkundige ondergrens en dan zal de vraag van de heer Flach zeer waarschijnlijk beantwoord worden.

De heer **Flach** (SGP):

Prima, dan wacht ik daar even op. Dank u wel.

De heer **Chris Jansen** (PVV):

Eigenlijk ben ik gewoon verbaasd dat de minister in het rijtje van oplossingen voor PAS-melders, mensen die door de schuld van de overheid in de knel zijn gekomen, ook de term "beëindiging" noemt. Klopt het nou echt dat de minister ook hier bedrijfsbeëindiging als oplossing gaat aanbieden? Dat is toch geen oplossing? Dat is toch niet iets waar een ondernemer blij van wordt? Die wil gewoon weten wanneer hij weer verder kan. Beëindiging past volgens mij niet in dat rijtje.

Minister **Van Essen**:

De verzoeken zijn verschillend. Ik hoor ook van boeren dat ze verschillende dingen willen in de toekomst. De een wil misschien meer doen aan nevenactiviteiten en andere verdienmodellen en de ander wil gewoon doorgaan met zijn bedrijfsvoering. We moeten ervoor zorgen dat er voor al die gevallen een oplossing komt.

De heer **Chris Jansen** (PVV):

Dat is nog steeds geen antwoord op mijn vraag. Ik hoor de minister net het hele rijtje opsommen en daarin staat ook: verplaatsing en beëindiging. Bij verplaatsing kan ik me nog iets voorstellen, maar beëindiging past wat mij betreft niet dat rijtje. Ik wil graag dat de minister gedwongen beëindiging gewoon schrapt uit dat rijtje.

Minister **Van Essen**:

Zoals ik al eerder heb gezegd in het debat, sluit ik niks uit. Ik zie een verscheidenheid aan vragen van PAS-melders en boeren in brede zin. Ik sluit dat hier niet uit.

De **voorzitter**:

Afrondend.

De heer **Chris Jansen** (PVV):

Ik heb heel bewust het woord "gedwongen" genoemd; gedwongen beëindiging. Ik hoor dat de minister dat niet uitsluit en ik vind dat meer dan triest. Ik vind het echt ongelofelijk dat je de PAS-melders op deze manier nog een schop nageeft. Dat is wat deze minister dan doet.

Minister **Van Essen**:

Dat vind ik een flauwe opmerking en een flauw voorbeeld. Volgens mij heb ik op allerlei manieren benadrukt dat ik naast de PAS-melders wil staan en dat ik ze wil helpen.

De heer **Boomsma** (JA21):

De minister zegt: de vergunningverlening kunnen we lostrekken voor deze en andere bedrijven als er wordt gedaan aan natuurherstel, dus als de natuur herstelt. En dat betekent stikstofreductie. Is het idee dat daartoe de depositiewaarden die nu gelden en de KDW's worden omgezet in emissiebeperkingen? Hoe verhouden die zich nou precies tot de KDW's?

Minister **Van Essen**:

Het idee is dat we van depositiedoelen naar emissiedoelen gaan, omdat die beter stuurbaar zijn voor bedrijven, en dat we de wet daarop aanpassen. Dat kan pas als we het zomerpakket hebben.

De heer **Boomsma** (JA21):

Je hebt gebieden in Nederland met een KDW van 500 mol per hectare per jaar en een depositie die vijf, zes keer zo hoog is. Betekent dit nou dat je in die omgeving alleen vergunningen kunt geven als de emissie op een vergelijkbaar proportionele wijze is teruggebracht, zodat aan die depositiewaarde zou worden voldaan? Dat is natuurlijk heel erg ingewikkeld.

Minister **Van Essen**:

Een mooie technische exercitie. Ik heb al aangegeven dat we ernaar kijken om per gebied de vergunningverlening weer los te trekken. Een van de aspecten is dan: hoe staat het gebied erbij, hoe is de emissie daar en wat is er voor het gebied nodig om die vergunningverlening weer vlot te trekken?

De **voorzitter**:

Afrondend.

De heer **Boomsma** (JA21):

Maar is het idee nog steeds dat je de emissie zodanig moet verlagen dat de depositie voldoet aan de KDW's? Als dat zo is, dan is inderdaad ... Dan herhaal ik eigenlijk mijn vorige vraag: op welke termijn denkt de minister nou dat in de verschillende gebieden in

Nederland de vergunningverlening vlot kan worden getrokken? Want hij wil een onderscheid maken. Op welke termijn kan dat gebeuren? Dat perspectief hebben mensen toch wel nodig, denk ik.

Minister Van Essen:

Ik snap dat we heel erg graag toe willen naar dingen die wel kunnen. Maar we staan eerst nog voor het punt waarop we het pakket moeten uitwerken om daar überhaupt te komen. Ik snap dat de heer Boomsma — dat wil ik ook het liefst — met een rode knop wil kunnen zeggen: in dit gebied is het *dán* klaar en in dat gebied *dán*. Maar we moeten eerst nog een pakket maken.

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Mevrouw Ouwehand noemde MOB van de heer Vollenbroek net "heel constructief". We zien dat boeren die meedoen aan de landelijke beëindigingsregeling veehouderij, die hun veehouderij dus beëindigen en daarmee ook bijdragen aan stikstofreductie, bijvoorbeeld naar akkerbouw omschakelen. We zien — we krijgen daar ook heel veel berichten over — dat MOB daarbij helemaal niet zo constructief is, want die is nu overal bezwaren aan het indienen tegen de vergunning voor een andere tak, akkerbouw, en gewasbeschermingsmiddelen ...

De voorzitter:

Wat is uw vraag?

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Mijn vraag is: is de minister bereid om met provincies en gemeenten hierover in gesprek te gaan? Het is natuurlijk heel vreemd dat een boer die stopt met een bedrijf dat hij al jarenlang heeft en die iets anders gaat doen vervolgens opnieuw aanloopt tegen bezwaren, waardoor zijn toekomst eigenlijk beperkt wordt.

Minister Van Essen:

Die discussie hadden we net ook even. Volgens mij is het hele probleem dat, als we ons niet aan onze wettelijke eisen en doelen houden, andere partijen inderdaad hun recht via de rechter kunnen halen. Ik zie deze oproep van mevrouw Van der Plas dus ook als een oproep om vaart te maken met het pakket om uiteindelijk stikstofreductie te behalen.

De voorzitter:

Mevrouw Van der Plas, kort en bondig.

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Nou, daar gaat mijn vraag helemaal niet over. Het gaat helemaal niet over de Landelijke beëindigingsregeling veehouderij. Laat ik het dan even wat simpeler zeggen. Wat ik zeg, is dat boeren die stoppen en die iets anders gaan doen met hun grond — dat mag gewoon — vervolgens aanlopen tegen nieuwe rechtszaken van MOB, die zogenaamd zo constructief is, en alsnog worden beperkt in een nieuwe toekomst voor hun bedrijf. Mijn vraag was: is de minister bereid om met de provincies en gemeenten in gesprek te gaan over die nieuwe vergunningverleningen, zodat boeren wel gewoon een nieuwe toekomst kunnen opbouwen? Want dit gaat een heel groot nieuw probleem worden.

Minister **Van Essen**:

Ik snap wat mevrouw Van der Plas zegt. Zij wil dat je, als je meedoet aan zo'n regeling, als boer ook weer perspectief hebt. Maar dat die rechtszaken slagen, komt natuurlijk door het feit dat wij de spullen niet voor elkaar hebben. Daar wil ik mijn inzet op richten. Als afgeleide daarvan kan ik nu wel in gesprek gaan over hoe het in individuele casuïstiek zit — als dat nodig is, zal ik dat doen — maar het hele probleem is dat die rechtszaken gewonnen worden omdat wij ons niet aan onze doelen houden.

De **voorzitter**:

Mevrouw Van der Plas, afrondend.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Ik moet even diep zuchten. Dit gaat niet over stikstofrechtszaken. Dit gaat over nieuwe rechtszaken van boeren die zijn gestopt met hun vee, die iets anders gaan doen, akkerbouw in dit geval, en die vervolgens aanlopen tegen nieuwe rechtszaken, omdat MOB gewoon niet wil dat die boer daar aardappels of iets anders gaat telen. Er ontstaat dus een nieuw probleem voor boeren die echt alles hebben gedaan wat de overheid van ze vroeg, en die vervolgens weer tegen nieuwe zaken aanlopen. Dit gaat niet over zaken over stikstofdoelen. Dit gaat over nieuwe zaken, namelijk over nieuwe teelten.

Minister **Van Essen**:

Op het moment dat daar een rol voor mij ligt, zal ik die pakken, maar in deze discussie zie ik die nog niet direct.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Hieraan verwant een vraag. Ik was onlangs op bezoek bij een melkveehouder op bijna 25 kilometer afstand van het dichtstbijzijnde Natura 2000-gebied, maar net een paar honderd meter binnen die 25 kilometer, dus: PAS-melder. Hij heeft er alles aan gedaan om te zorgen dat hij onder de vergunde ruimte van zijn oorspronkelijke vergunning, in het geval van dit gezinsbedrijf een vergunning uit 1993, zou komen. En dat was gelukt. Hij had eerst stikstofrechten van de buren gekocht en later had hij een Lely Sphere gemonteerd.

De **voorzitter**:

Uw vraag?

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Hij zat echt ruim onder het oude plafond. Toch durfde de provincie maar niet over te gaan tot het vergunnen van deze PAS-melder, terwijl hij eigenlijk alles heeft gedaan. Hij heeft al gedaan wat de minister schetste als een van de mogelijkheden, namelijk innovatie. Hier zit wel een klem. Als een bestuursorgaan niet het lef heeft om over te gaan tot een vergunning omdat misschien MOB die vergunning zal aanvechten omdat MOB liever reductie van vee als middel had gezien dan het schroeven van een Lely Sphere in het bedrijf, dan blijf je toch wel in een soort kip-eikwestie zitten. Hoe ziet de minister dat?

De **voorzitter**:

Het moet echt korter, meneer Grinwis.

Minister **Van Essen**:

In deze concrete casus ben ik benieuwd naar meer informatie van de heer Grinwis. Ik vind het interessant om die te betrekken bij mijn aanpak. Uiteindelijk wil je dat een ondernemer een instrumentenkoffer heeft en zelf zijn route kan kiezen na een nieuwe vorm van bedrijfsvoering. Ik zou graag na afloop van het debat met de heer Grinwis over deze casus overleggen.

De **voorzitter**:

Kort en bondig, meneer Grinwis.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Dat doe ik met alle plezier met de minister. In algemene zin wil ik hier een oproep aan de minister doen die wel aansluit bij wat mevrouw Van der Plas zei, namelijk: ga met provincies aan tafel over de vraag wanneer je overgaat tot het verlenen van een vergunning aan een PAS-melder die alles heeft gedaan om onder zijn oude vergunningruimte te komen en wanneer niet, hoeveel lef je daar wel of niet in toont en met welke angst voor eventuele rechtszaken je door roeien en ruiten gaat om iemand weer rechtszekerheid en perspectief te geven.

Minister **Van Essen**:

Als ik verschillen in de aanpak van provincies zie en denk dat we kansen mislopen om dit onrecht recht te trekken, wil ik die kans pakken en zal ik met provincies daarover in overleg treden.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Ik wil een aanvulling maken op een opmerking van zojuist. Ik denk dat ik mevrouw Den Hollander niet helemaal goed begrepen had. Ik wilde zeggen dat de organisaties die al jarenlang naar de rechter zijn gegaan omdat de natuur in het gedrang komt, dat eerlijk doen. Ze procederen ook als er een andere stikstofuitstoter is. Dat probeerde ik te zeggen. Zij staan voor het belang van de natuur. Het Rijk heeft daar behoorlijk wat steken laten vallen. Dan is het dus hun goed recht om naar de rechter te gaan. Bovendien zorgen zij er echt voor dat niet alleen maar naar de landbouw wordt gekeken. De veehouderij is natuurlijk de belangrijkste uitstoter, maar het gaat ook om biomassacentrales en vliegvelden. Dat gaat eerlijk over de vraag wat allemaal bedreigingen zijn voor de natuur en aan welke wettelijke doelstellingen het Rijk zich moet houden. Als ze zien dat daar iets niet goed gaat, stappen organisaties naar de rechter.

De **voorzitter**:

Wat is uw vraag, mevrouw Ouwehand?

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Nou, ik wilde dit verduidelijken. Ik had mevrouw Den Hollander niet helemaal goed begrepen en wist niet of ik mijn punt goed genoeg gemaakt had.

De **voorzitter**:

Ja, maar ...

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):
Dit was het volledige punt.

De **voorzitter**:

Maar ik denk het wel. Ik zie nu ook mevrouw Van der Plas. We voeren hier volgens mij een debat met de minister en niet met elkaar. U heeft ook nog een tweede termijn. Dan kunt u ook met elkaar in discussie. Ik wil vandaag nog wel toekomen aan die tweede termijn.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):
Daar heeft u een punt.

De **voorzitter**:

Mevrouw Van der Plas, kort.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Ik heb inderdaad een debat met de minister. Daarom loop ik ook naar voren. Ik heb nog even nagedacht over het vorige antwoord van de minister. Ik maak daaruit op dat de minister eigenlijk zegt: zoek het maar uit. De heer Grinwis had net een vraag die aansloot op die van mij. Toen zei de minister: als ik zie dat er mogelijkheden zijn om kansen te pakken, ben ik bereid om met provincies in gesprek te gaan. Maar dan wil ik concreet van de minister horen wat hij hieraan gaat doen.

Minister **Van Essen**:

Op het moment dat de voorbeelden vergelijkbaar zijn — ik heb mevrouw Van der Plas niet goed begrepen — wil ik het volgende doen. Als in de ene provincie het lef bestaat om met een PAS-melder wat verder te gaan in de vergunningverlening en ik zie dat een andere provincie dat niet doet, dan vind ik dat ik die goede voorbeelden ook moet laten zien aan de provincie die in dit geval achterblijft, juist omdat wij allemaal een verantwoordelijkheid hebben om dit vraagstuk op te lossen.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

We zien toch allemaal wat MOB aan het doen is? Ondanks dat iedereen het recht heeft om naar de rechter te stappen, zien we toch gewoon wat zij doen? Eerst worden mensen vrijwillig gevraagd, maar toch ook min of meer gedwongen om hun veehouderij te stoppen. Vervolgens gaan zij iets anders beginnen, bijvoorbeeld akkerbouw, en dan lopen zij weer tegen nieuwe rechtszaken aan.

De **voorzitter**:

Wat is uw vraag, mevrouw Van der Plas?

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Dit is gewoon een gebed zonder einde. Ik wil echt dat de minister hier keihard mee aan het werk gaat. We hebben het over toekomst voor boeren, toekomstperspectief en het overnemen van een boerderij door een jongere generatie, maar dat gaat zo niet werken als de heer Vollenbroek dit blijft doen. Ik wil echt dat de minister hierover met provincies en gemeenten in overleg gaat om deze hel die boeren te wachten staat te voorkomen.

Minister **Van Essen**:

Uiteindelijk hebben wij allemaal doelen met elkaar te halen. Als die doelen in strijd zijn met wat wij in de wet hebben staan, dan snap ik dat andere partijen hun recht halen. Op het moment dat ik kan helpen, bijvoorbeeld wanneer een omschakeling van een bedrijf verder kan zodat er perspectief ontstaat voor boeren, dan wil ik daarin mijn rol pakken.

De **voorzitter**:

Afrondend.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Nu begint de minister weer over het halen van doelen, maar dit gaat niet over een rechtszaak over natuurherstel of stikstofreductie. Het gaat over rechtszaken die worden aangespannen of bezwaren die worden ingediend bij gemeenten en provincies tegen een nieuwe teelt van een boer, in dit geval akkerbouw. Het gaat niet over de stikstofdoelen. Dit gaat erover dat MOB bezig is om alle boeren in Nederland de nek om te draaien. Ik wil dat de minister met provincies en gemeenten in gesprek gaat over hoe wij die boeren zo goed mogelijk kunnen helpen bij het verkrijgen van een vergunning die houdbaar is en die toekomst biedt aan de boeren en hun kinderen die het bedrijf willen overnemen.

De **voorzitter**:

Laten we het parlementair taalgebruik een beetje waardig houden.

Minister **Van Essen**:

Ik wil als geen ander dat er een toekomst is voor boeren en dat er houdbare vergunningen zijn. Ik heb in mijn eerdere antwoord ook al wat toegezegd aan mevrouw Van der Plas.

De **voorzitter**:

Minister, kunt u ons misschien meenemen in hoeveel er nog resteert binnen het onderdeel stikstof? Er volgt ook nog een onderdeel landbouw en ketenaanpak, maar ook nog natuur en een onderdeel overig. We hebben bovendien nog een staatssecretaris die aan het woord komt. We hebben de zaal geboekt tot 16.30 uur vandaag.

Minister **Van Essen**:

Ik heb nog wel een klein stukje in dit blok voordat ik bij het onderdeel landbouw kom.

De **voorzitter**:

Kort nog, mevrouw Bromet en de heer Koorevaar. Daarna stel ik voor dat de minister het onderdeel stikstof afrondt.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks-PvdA):

Nog even over dat korte interruptiedebatje. Er worden hier allerlei suggesties gewekt over rechtszaken die worden gevoerd, maar in een rechtsstaat kun je gewoon naar de rechter stappen. Ik zou graag willen dat de minister ook uitsprekt dat, wanneer bepaalde organisaties opkomen voor de natuur en procederen, en daarbij meestal gelijk krijgen, er niet meteen een sfeer ontstaat waarin wordt gesuggereerd dat er een club is die alle boeren de nek om wil draaien. Zo is het gewoon niet. Iedereen kan naar de

rechter stappen en de rechter doet uitspraak. Dat is hoe het werkt in een rechtsstaat. De minister blijft daar nu een beetje van weg.

Minister Van Essen:

Op het moment dat wij met elkaar doelen afspreken, de natuur willen herstellen en ons niet aan ons eigen beleid houden, en er zijn dan mensen die daarvoor opkomen, dan hebben zij groot gelijk en mogen zij naar de rechter stappen.

De voorzitter:

De minister vervolgt.

Minister Van Essen:

Dan ga ik verder met de rekenkundige ondergrens. De leden Den Hollander, Grinwis en Goudzwaard hebben mij vragen gesteld over de rekenkundige ondergrens. Het kabinet wil zo snel mogelijk een juridisch houdbare rekenkundige ondergrens invoeren. Ik ben dan ook blij met het werk dat mijn voorganger, minister Wiersma, hierop heeft verricht. Om een juridisch houdbare rekenkundige ondergrens in te voeren, is het niet nodig om de wet aan te passen, zoals ik in eerste termijn hoorde. Een geborgd reductiepakket en flankerend beleid zijn wel voorwaardelijk. Ik vind het dan ook belangrijk dat wij eerst zekerheid hebben over de juridische houdbaarheid van zo'n ondergrens, door middel van een uitspraak van de Raad van State. Zoals ik net ook al heb aangegeven, wil ik een tweede PAS-situatie voorkomen. Ik wil daarom de ondergrens inbrengen in een lopende rechtszaak. Zo'n zaak moet wel voldoen aan een aantal voorwaarden. Het belangrijkste knelpunt als het om stikstof gaat, is dat de depositie lager moet zijn dan de rekenkundige ondergrens. In de komende periode ga ik eerst aan de slag met een gewogen pakket aan maatregelen met flankerend beleid voor de rekenkundige ondergrens. Ik verwacht dat ik na de zomer meer duidelijkheid kan geven over wanneer de rekenkundige ondergrens daadwerkelijk ingevoerd kan worden.

Er wordt ook gekeken naar mogelijkheden voor projecten met een kleine en/of tijdelijke depositiebijdrage. We werken aan een handreiking voor projecten met een kleine bijdrage, zodat duidelijk wordt wanneer volstaan kan worden met een voortoets en wanneer sprake is van een vergunningplicht. Op die manier zoeken we naar mogelijkheden op basis waarvan het wel kan.

In de brief die ik u voor het commissiedebat Stikstof en mestbeleid voor 1 april stuur, zal ik ook ingaan op de beoogde totstandkoming van het wetsvoorstel KWD en het bijbehorende ontwerpprogramma en de rekenkundige ondergrens waar mevrouw Den Hollander mij om heeft gevraagd.

Voorzitter. Mevrouw Den Hollander vraagt wanneer ik aan de slag ga met de beperkingen uit het AERIUS-model. Vooropgesteld: elk model heeft zijn beperkingen — ik heb dat net al in het interruptiedebatje aangegeven — maar we kunnen niet zonder model. Samen met het RIVM wordt continu gewerkt aan de doorontwikkeling van instrumenten en de onderliggende modellen en cijfers. Daarbij wordt gebruikgemaakt van actuele wetenschappelijke inzichten en metingen. Daar vertrouw ik op.

Dan heb ik nog een antwoord op de vraag over de stikstofclaim, maar die is net al aan de orde gekomen.

Dan kom ik nu bij de vragen over de rechtszaak van Greenpeace.

De **voorzitter**:

Is dat veel?

Minister **Van Essen**:

Nee.

De **voorzitter**:

Dan ronden we dat eerst even af. Daarna kunnen we netjes het onderdeel stikstof afronden.

Minister **Van Essen**:

Over de Greenpeacerechtszaak. Laat ik vooropstellen dat iedereen, dus ook de Staat, zich moet houden aan de wet. Het Greenpeacevonnis van 22 januari 2025 is een concrete oproep aan ons om aan de slag te gaan. We gaan alles doen wat haalbaar is om aan het vonnis te voldoen, met de aanpak die ik eerder in het debat heb geschetst. Dat vergt moeilijke keuzes. Die zullen we ook moeten maken. Natuurherstel is daarbij de weg vooruit. Tegelijkertijd heb ik, net als mijn voorganger, zorgen over de uitvoerbaarheid van het vonnis. Dat wij in hoger beroep gaan, betekent echter niet dat het kabinet niet vol aan de slag wil gaan met maatregelen voor natuurherstel.

Mevrouw Ouwehand vroeg of de uitspraak in de Greenpeacezaak leidend is in het stikstofbeleid. Laat ik wel zeggen dat het kabinet maximale inzet gaat plegen om de natuur te herstellen en te voldoen aan de rechterlijke uitspraak. Naast de landelijke reducties en doelstellingen die we gaan vastleggen in de wet, richten we ook een gebiedsgerichte aanpak in, met focus op de meest kwetsbare gebieden. Ook dat is in lijn met de uitspraak in de Greenpeacezaak. Voor de zomer wil ik uw Kamer er verder over informeren hoe we hieraan tegemoet gaan komen.

De **voorzitter**:

Bent u daarmee aan het eind gekomen van het kopje stikstof?

Minister **Van Essen**:

Ja.

De **voorzitter**:

Dan is er gelegenheid voor interrupties. Mevrouw Bromet.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks-PvdA):

Voor GroenLinks-PvdA hoeft dat hoger beroep niet zo, maar goed, dat is natuurlijk een recht dat een kabinet heeft. Mijn vraag gaat over het volgende. De passage die opgenomen is in het regeerakkoord is niet in lijn met de uitspraak van de rechter in de Greenpeacezaak. Is dat niet heel kwetsbaar in een hoger beroep? De minister spreekt mooie woorden over zijn ambitie en ik wil hem best geloven, maar in het regeerakkoord staat een lagere ambitie dan de ambitie die in de Greenpeacezaak is uitgesproken.

Minister **Van Essen**:

U mag van mij verwachten, zeg ik tegen mevrouw Bromet, dat wij echt alles doen en ons maximaal inzetten om aan het vonnis te voldoen. Het herstellen van natuur heeft ook absoluut prioriteit en kan ook niet wachten. Onze aanpak zal deels bestaan uit generieke doelen, zoals ik al zei, maar ook uit een gebiedsgerichte aanpak. Daaruit verwacht ik nog meer te kunnen halen.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks-PvdA):

Is het dan niet veel verstandiger om de afspraken in het regeerakkoord aan te passen? Anders zullen die afspraken straks misschien gebruikt worden als argument om te zeggen, zoals ik nu ook zeg: de minister zegt wel dat hij zijn stinkende best doet, maar het doel is al verlaagd.

Minister **Van Essen**:

Ik val in herhaling, maar het is wel goed om te zeggen dat het kabinet alles gaat doen om het natuurherstel maximaal beet te pakken. Dit betekent dat we alles wat binnen de grenzen van de uitvoerbaarheid mogelijk is ook gaan doen, en dat we naar uw Kamer komen met vergaande voorstellen, waarin vergaand wordt ingezet op natuurherstel. Daarmee denk ik dat we richting deze uitspraak laten zien dat we alle kansen die zich voordoen om natuurherstel in te zetten, met beide handen aanpakken.

De heer **Goudzwaard** (JA21):

Ik had volgens mij nog niet op al mijn vragen antwoord gekregen. Ik stel ze nu gewoon nog een keer aan de minister. Is de rekenkundige ondergrens het enige juridisch houdbare alternatief dat de minister voor ogen heeft?

Minister **Van Essen**:

Dat is iets om uit te werken. Dat staat ook in het coalitieakkoord. Ik denk dat dat tegemoetkomt aan het grote bezwaar, waar we net ook even een debat over hadden, dat alles onder een bepaalde kleine grens vergunningsplichtig is. Dat ga ik dus uitwerken.

De heer **Goudzwaard** (JA21):

Helder. Dan heb ik nog een vraag over het feit dat er nog geen rekenkundige ondergrens is vastgesteld of nog geen geschikte partij is gevonden, terwijl die zoektocht volgens mij al meer dan een halfjaar bezig is. Kan de minister erop reflecteren waarom dat precies zo lang duurt?

Minister **Van Essen**:

Dat heeft te maken met de vereisten die ik net al noemde. De stikstof moet daarin de drukfactor zijn. Die moet onder de RKO liggen, wil je daarover een uitspraak en jurisprudentie krijgen waar je ook echt wat mee kunt. Ik had heel graag gewild dat het eenvoudig was om zo'n zaak te zoeken, maar we hebben hem tot nu toe niet. Hij is wel heel belangrijk om te zorgen dat wat we gaan doen, ook juridisch houdbaar is.

De **voorzitter**:

Afrondend.

De heer **Goudzwaard** (JA21):

Dan lijkt het alsof wij in dit land allemaal wachten op die ene kandidaat die geschikt is. Ik dacht dat er in potentie eentje aanwezig was in de provincie Flevoland, maar als dat niet zo is, is mijn vraag: tot hoelang kan dat nog duren? Dit wordt nu namelijk wel een heel onzeker gebeuren. Wat kan de minister doen binnen zijn cirkel van invloed om dat proefproces en de zoektocht naar de geschikte kandidaat maximaal te versnellen?

Minister **Van Essen**:

Ik zal parallel daaraan door blijven gaan met het uitwerken van de rekenkundige ondergrens, want er is natuurlijk meer voor nodig dan alleen maar een uitspraak in een rechtszaak. Ik zal daarin alles op alles zetten om die te vinden, zodat we uiteindelijk weten of dit een juridisch houdbare route blijft.

De heer **Flach** (SGP):

We zitten met z'n allen heel erg op die rekenkundige ondergrens te wachten, de SGP in ieder geval wel, omdat die zeker de PAS-melders enorm kan helpen. Ik vraag me werkelijk af waarom die niet gewoon alsnog is ingevoerd. Die geborgde emissiereductie is wat ons betreft eigenlijk niet nodig. De minister vliegt dat heel juridisch aan, maar in feite is het natuurlijk gewoon wetenschap, in plaats van een juridische exercitie. Als je het zo juridisch blijft maken, dringt de vraag zich op wie er een proefkonijn wil zijn in zo'n proefzaak om dat uiteindelijk juridisch te borgen. Kortom, dit kan wel weer eens een heel lang traject worden. Is het niet gewoon beter dat we nu gewoon doorzetten en 'm invoeren? Dan heb je een stukje onzekerheid, maar ik denk dat het eerder wetenschap is dan juristerij.

Minister **Van Essen**:

Ik herken wat de heer Flach aangeeft, namelijk dat hij daar snel mee vooruit wil. Ik voel daarin ook ongeduld. Het risico dat je gaat lopen als je daarin niet de juridische borging hebt, ligt niet bij mij als persoon of als minister, maar ligt uiteindelijk bij ondernemers. Daarom vind ik het belangrijk dat dit heel zorgvuldig gebeurt, zodat zij weten dat een vergunning die zij op basis van zo'n rekenkundige ondergrens krijgen, jaar in, jaar uit standhoudt en dat die niet opnieuw onzekerheid met zich meebrengt. Dat ongeduld herken ik dus. Ik zal er alles aan doen om het een en ander te versnellen en zal parallel door blijven werken aan alles wat nodig is om de RKO in te voeren, maar ik wil het wel op een zorgvuldige en goede manier doen. Dat mag u ook van mij verwachten.

De heer **Flach** (SGP):

We hebben eerder een amendement ingediend om ervoor te zorgen dat PAS-melders juist wel een vergunning kunnen krijgen door die rekenkundige ondergrens. Dat heeft het niet gehaald, maar zou kunnen helpen. Mijn punt is dat het heel erg wordt gekoppeld aan de geborgde emissiereductie. Dat is volgens mij een keuze. Ziet de minister echt geen andere mogelijkheid dan het alleen maar zo stevig te koppelen aan de geborgde emissiereductie?

Minister **Van Essen**:

Ik ben er echt van overtuigd dat het onderdeel moet zijn van het pakket dat we maken. Als je geen zorgvuldig, stevig pakket hebt, kun je het ook niet invoeren.

De **voorzitter**:
Afrondend.

De heer **Flach** (SGP):

Dat is dan kennelijk de overtuiging van de minister. Ik denk daar anders over. Het is belangrijk hoe we dit uiteindelijk zo snel mogelijk geregeld kunnen hebben. Ik heb de minister horen zeggen dat hij alles op alles zet. Mij bereiken ook geluiden dat bepaalde rapporten nog moeten worden aangeleverd. Kan de minister in een brief schetsen welke stappen hij gaat zetten tot de zomer om ervoor te zorgen dat dit echt met voorrang en met heel veel druk de goede kant opgaat? Er zitten namelijk heel veel mensen op te wachten.

Minister **Van Essen**:

In de brief die ik u toch nog moet en wil sturen vóór het mest- en stikstofdebat, wil ik gerust ingaan op de tijdlijn voor de RKO.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

De minister kondigde aan voor 1 april met een brief over stikstof te komen, waarin hij ook nog ingaat op de rekenkundige ondergrens, geloof ik. Bij mijn weten is aan de ambtsvoorganger van deze minister een reflectie geleverd op het oordeel van de hoogleraren Backes en Petersen met betrekking tot de noodzaak van flankerend beleid bij de rekenkundige ondergrens. Is de minister bereid om die reflectie mee te sturen met de brief aan de Kamer die hij heeft aangekondigd? Is hij ook bereid om in die brief een eerste reflectie te geven op deze reflectie?

Minister **Van Essen**:

Dan wordt het een reflectionception! Op het moment dat ik dat rapport kan delen — ik ken daar niet de exacte juridische status van — vind ik het natuurlijk geen probleem om die informatie ook aan de Kamer te verschaffen.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Volgens mij heeft dit geen enkele juridische consequentie. Het is volgens mij vooral een wijs advies. Het is fijn als wij daar als Kamer allemaal kennis van kunnen nemen. Ik snap de redenering van de minister. Uiteindelijk gaat het over wat een betrouwbare rekenkundige ondergrens is in AERIUS. Die is momenteel 0,005 mol per hectare per jaar en zou volgens het advies van Petersen eigenlijk 0,5 mol per hectare per jaar moeten zijn, en dat rond je dan af naar 1. Dat is wat het verhaal is. Dat is de enige betrouwbare maat, want als je lager gaat zitten, creëer je een soort schijnzekerheid.

De **voorzitter**:
Uw vraag.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Mijn vraag luidt als volgt. De minister kan wel zeggen "eerst een proces vinden", en weet ik wat, maar hij kan ook alvast alles in het werk stellen zodat AERIUS klaarstaat op het moment dat de minister denkt dat de tijd rijp is om de rekenkundige ondergrens daadwerkelijk door te voeren. Daar moet wat werk aan voorafgaan, zodat we niet nog eens maanden moeten wachten tot AERIUS klaar is om met die verhoogde rekenkundige ondergrens te werken.

Minister **Van Essen**:

Ik herken de ambitie van de heer Grinwis. Ik zou daar ook aan tegemoet willen komen door dingen die we parallel kunnen doen niet onnodig op elkaar te laten wachten, zodat je, als het dan zover is, ook tot invoering kunt overgaan.

De **voorzitter**:

Kort en bondig.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Ten slotte. Ik geloof in de wetenschappelijke kwaliteit van het werk van Petersen en Backes. Nochtans kan een rechter inderdaad anders beslissen, en zeggen: nee, de staat van de instandhouding is zodanig dat er niks bij kan, dus die kan niet omhoog. Is de minister bereid in dat geval als optie achter de hand ook een bouwvrijstelling voor te bereiden? De bouwvrijstelling heeft een paar jaar geleden gefaald. Toen is die afgeschoten door de rechter. Maar we zijn een aantal jaar verder. We zijn ook een aantal jaren NO_x-reductie verder. Het is deze keer dus veel beter mogelijk dan een aantal jaren geleden om aan te tonen dat het een houdbare vrijstelling is. Zo kunnen we in ieder geval de woningbouw in dit land, en de bouw van weet ik veel wat voor maatschappelijk noodzakelijke voorzieningen, niet langer stil laten liggen doordat we met de huidige bizarre ondergrens in AERIUS zitten.

Minister **Van Essen**:

Ook daarbij zeg ik: als dat kan, doe ik het graag. Ik ben er zelf wel van overtuigd dat je dit soort maatregelen alleen moet nemen als je ook duidelijk op tafel hebt liggen wat voor beleid je de komende jaren gaat voeren. Mocht dat anders zijn, dan kom ik daar bij de heer Grinwis op terug.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Daar kan ik de minister alleen maar gelijk in geven. Ik herinner aan de waarschuwing die de Kamer eerder heeft gekregen: hoe meer je de natuur achteruit laat gaan, hoe strenger de rechter dat toetst en hoe meer je vast komt te zitten in allerlei onmogelijkheden met de rekenkundige ondergrenzen. Mijn vraag gaat over de onduidelijkheid die het kabinet laat bestaan over wat het doel is. Ik hoor de minister zeggen: het doel is dat we voldoen aan het vonnis in de Greenpeace-uitspraak. Maar in het coalitieakkoord staat het streefdoel voor 2030. Dat zijn veel lagere doelen dan in die uitspraak zijn gesteld.

De **voorzitter**:

Uw vraag.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Het lijkt me niet handig als het kabinet twee verschillende dingen zegt. Wat is het nou?

Minister **Van Essen**:

Zoals ik ook al eerder aangaf, wil ik me als minister aan de wet houden. Dat betekent dat ik nu maximaal moet inzetten op natuurherstel, juist bij die kwetsbare gebieden die in deze rechtszaak worden aangevoerd. Daarin zal ik ook echt het maximaal haalbare doen.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Dat vind ik fijn om te horen, maar volgens mij hoort daar dan ook bij dat de minister zegt dat we alweer voorbij zijn aan wat er in het coalitieakkoord is opgeschreven. Daar staat namelijk letterlijk dat het streefdoel voor 2030 23% tot 25% reductie is. Dan zegt de minister eigenlijk tegen de Kamer: "Wacht u maar even op de uitwerking. Ik kom voor de zomer met de plannen voor hoe we die 20 miljard gaan uitgeven." Maar dan krijgen we pas vlak voor de zomer te zien wat daarbij leidend is geweest. Dat is voor de controlerende taak van de Kamer wel een beetje ingewikkeld.

Minister **Van Essen**:

Ik snap dat u dat wilt horen. Ik zeg vanaf deze plek dat ik op dit moment alles doe om aan die uitspraak te voldoen en tegelijkertijd bezig ben met een pakket voor de zomer, waar echt maatregelen, zoals zonering bij kwetsbare gebieden, parallel lopen aan wat de rechter in de Greenpeacezaak heeft gezegd. Ik zie de kans om daaraan te voldoen en om alles te doen wat nodig is om maximaal in te zetten op natuurherstel.

De **voorzitter**:

Afrondend.

Minister **Van Essen**:

Wat niet haalbaar is, kunt u van mij ook niet vragen.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Ja, maar dan zal wel onderbouwd moeten worden waarom iets niet haalbaar is als de rechter heeft gezegd dat het gewoon moet. Begrijp ik de minister dan goed dat de plannen die wij voor de zomer krijgen, bestaan uit de manier waarop die 20 miljard gaat worden ingezet om ten minste te voldoen aan de uitspraak die de rechter heeft gedaan? We zijn er wettelijk namelijk gewoon toe verplicht om de natuur te herstellen. Daarmee komt er dan natuurlijk ook weer lucht en ruimte ten aanzien van al die vragen over rekenkundige ondergrenzen en zo. Gaat het kabinet dan aan de slag met de vraag hoe het die 20 miljard zo gaat verdelen?

Minister **Van Essen**:

Het kabinet houdt zich aan die rechterlijke uitspraak en zet fors in op alles wat daartoe kan bijdragen. Daarbij is het coalitieakkoord mijn startpunt, maar alles wat ik moet doen om Nederland van het slot te halen en te houden, zal ik aan uw Kamer voorstellen.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Als het laatste wat de minister zegt, waar is, dan voert hij gewoon de rekenkundige ondergrens in. Er wordt hier constant niet nagedacht over de vraag wat nou een rekenkundige ondergrens is en wat een drempelwaarde is. Die twee dingen worden constant door elkaar gehaald. Dat heeft deze Kamer ook gedaan, waardoor de boel ook vertraagd is. De rekenkundige ondergrens is een wetenschappelijke berekening waaruit blijkt dat je onder de 1 mol niet betrouwbaar aan één bron stikstofdepositie kan toerekenen. Dat is waar die rekenkundige ondergrens over gaat. Een drempelwaarde is iets heel anders. Die bepaalt of er een vergunningsplicht geldt. Ik sluit mij even aan bij de heer Flach, die zei: volgens ons is het niet nodig. Het is niet nodig om dit via een rechtszaak te toetsen. Dit is een wetenschappelijk onderbouwde ondergrens, die niks te maken heeft met een drempelwaarde.

Minister **Van Essen**:

We hebben het net al over sporen 1, 2, 3 en 4 in lid 6 van de Vogel- en Habitatrichtlijn gehad. Alles wat je bij 3 en 4 erbij oppakt, ongeacht of dat nou met een vergunning is of niet, ongeacht of dat nou onder de rekenkundige ondergrens valt of niet, zul je uiteindelijk in het andere spoor moeten compenseren. Dit betekent dat wij, op het moment dat wij als overheid met een vrijstelling komen die juridisch onderbouwd en ook houdbaar is, nog steeds op die andere twee pijlers flankerend beleid moeten voeren. Dat wil ik gewoon zorgvuldig doen en dat mag u ook van mij verwachten.

De **voorzitter**:

Mevrouw Van der Plas, kort en bondig.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Ik herhaal het nog maar een keer. De rekenkundige ondergrens zegt: we kunnen niet betrouwbaar rekenen onder dit getal. Ik zie hier toch steeds mist ontstaan tussen drempelwaardes en de rekenkundige ondergrens; we zouden zaken eerst geborgd moeten hebben met allerlei geborgde maatregelen. Dat hoeft niet! Ik zou de minister willen vragen om daar misschien nog eens met de voormalige minister, die dit allemaal op de rails heeft gezet, over in gesprek te gaan, want we gaan echt voor onnodige vertraging zorgen op deze manier.

Minister **Van Essen**:

Ik wil, net als mevrouw Van der Plas, heel graag de mist laten verdwijnen. Daarvoor moet ik gewoon met een goed voorstel naar uw Kamer komen. Daar ben ik op dit moment mee bezig. Als het helpt om daar met andere partijen over in gesprek te gaan, dan doe ik dat met plezier.

De **voorzitter**:

Heel kort.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

De minister moet gewoon de rekenkundige ondergrens gaan invoeren. Dan komt Nederland van het stikstofslot. Dan hoeven we hier ook niet meer uren te debatteren.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

De afgelopen jaren is er van alles geprobeerd om het stikstofprobleem op te lossen. Dat is niet allemaal gelukt, of allemaal niet gelukt. Nu ligt er een hartstikke mooi coalitieakkoord, waarin we hele duidelijke doelen hebben staan voor 2035. Er zijn natuurlijk partijen in deze Kamer die vinden dat 2035 veel te ver weg is en die de datum heel erg naar voren willen trekken. Ik zou toch wel de bevestiging van de minister willen horen dat hij het coalitieakkoord als leidraad neemt om aan de slag te gaan met de opgaven die er liggen in Nederland. Is dat zo?

Minister **Van Essen**:

Ja, het coalitieakkoord is inderdaad mijn leidraad en mijn startpunt. Daarbij hoor ik de wens om Nederland van dat slot af te halen en ook te houden. Dat zie ik ook als mijn opdracht.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Dat delen wij met elkaar. Er is de afgelopen paar uur gedebatteerd over de vraag op welke manieren dat allemaal kan: door anders naar vergunningverlening te kijken, door anders naar de rekenkundige ondergrens te kijken of door anders naar de KDW en het AERIUS-model te kijken. Het zou me heel erg verdriet doen als we ineens zes stappen harder zouden gaan dan in het coalitieakkoord staat. Ik vind het toch onze taak om hier uit te spreken dat het coalitieakkoord is wat we hebben afgesproken.

Minister **Van Essen**:

Dat kan ik beamen.

De **voorzitter**:

Bij de partij met de meeste interrupties — ik zal geen namen noemen — staat de teller nu op negentien interrupties. Dat kan alleen als we ze kort en bondig houden. Maar ik denk dat we het anders moeten gaan doen na dit blokje, want anders lopen we gierend uit de tijd.

De heer **Flach** (SGP):

Voor het nageslacht: dat is in ieder geval niet de SGP. Maar dat bedoelde de voorzitter vast ook niet.

De **voorzitter**:

Neeneenee.

De heer **Graus** (PVV):

Meneer de voorzitter, ik heb dan even een punt van orde. Ik kom nu net binnenlopen, want dadelijk komt mijn verhaal en dan wordt er altijd gekort.

De **voorzitter**:

Nee.

De heer **Graus** (PVV):

Ja, maar dat gebeurt altijd.

De **voorzitter**:

Ik zal dat niet doen; ik zou niet durven.

De heer **Graus** (PVV):

Maar dat gebeurt altijd, want dieren worden altijd achteraan geschoven. Wij zijn altijd de dupe van wat anderen hier verknallen.

De **voorzitter**:

Neeneenee, ik ga dat niet laten gebeuren. Dat garandeer ik u, meneer Graus. Absoluut niet.

De heer **Graus** (PVV):

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Maar het is wel een hele dringende oproep aan u allen om de interrupties echt kort en bondig te houden. Dan kunnen we gewoon goed het debat met elkaar blijven voeren.

De heer **Flach** (SGP):

Ik snap u, voorzitter, maar dit is wel een heel wezenlijk punt voor veel mensen die dit debat kijken. Met betrekking tot die rekenkundige ondergrens heeft de minister het erover dat we dan toch moeten compenseren. Dat blijft me toch een beetje puzzelen. Het gaat in veel gevallen om PAS-melders die er gewoon nu al feitelijk zijn. Die zijn niet stilgelegd. Die bestaan nu. Onder die rekenkundige ondergrens krijgen ze ook helemaal geen vergunning. De vraag is echt: wat moet je dan gaan compenseren? Dat is puur juridisch. Mijn vraag is eigenlijk in lijn met de vraag die de heer Grinwis hier stelde. Vermengt de minister hier niet lid 2 en lid 3 van artikel 6 van de richtlijn?

Minister **Van Essen**:

Het gaat mij om het volgende. Hoe klein de uitstoot ook is, of dat nou werkelijke uitstoot is of uitstoot die nog niet vergund is, uiteindelijk telt het allemaal bij elkaar op. Je kunt daarvan wel zeggen: dat tellen we niet mee, want er zit een ondergrens aan en er hoeft geen vergunning voor gegeven te worden. De heer Grinwis noemde net ook de bouwvrijstelling. Maar uiteindelijk telt hele kleine uitstoot natuurlijk ook op tot grote uitstoot. Hele kleine belasting, in mol, van natuurgebied, telt uiteindelijk ook gewoon op tot grote belasting. Als je dat niet in spoor 3 en 4 compenseert of oppakt, zul je daarvoor in spoor 1 en 2 wat extra's moeten doen als overheid. Wat extra doen zodat dingen weer vlot getrokken kunnen worden en verder kunnen gaan, hoeft geen probleem te zijn, maar dat betekent dat je wel degelijk flankerend beleid op die andere twee sporen moet hebben. Ik heb geprobeerd dat uit te leggen.

De heer **Flach** (SGP):

Ik rond af, voorzitter. Maar dat spreekt elkaar toch tegen? Die rekenkundige ondergrens zegt namelijk: het is niet significant; we kunnen daarmee niet rekenen. Dus als je dat niet kan, wat ga je dan precies compenseren?

Minister **Van Essen**:

Ook als je er niet mee kunt rekenen en je het verband misschien niet rechtstreeks kunt leggen, blijf je natuurlijk met overbelaste natuurgebieden zitten. Daar moeten we wat aan doen. Ik heb geprobeerd dat uit te leggen.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Ik stel voor het spoorboekje het volgende voor. Ik wil koersen op een lunchschorsing om 13.30 uur, maar ik schors nu wel voor een kleine praktische plichtpleging van eenieder.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

De **voorzitter**:

Ik heropen en geef het woord aan de minister.

Minister **Van Essen**:

Voorzitter, dank. Ik kom nu bij het onderdeel landbouw. In de Kamer proef ik van links tot

rechts waardering voor onze agrarische sector. Dat is terecht. De Nederlandse landbouwsector is innovatief en sterk. Ik zie en ontmoet veel ondernemers die vooruitdenken, die willen vernieuwen en die verantwoordelijkheid nemen voor hun bedrijf en hun omgeving. Dat is iets om trots op te zijn. Samen met de heer Koorevaar ben ik ervan overtuigd dat de landbouw een waardevolle bijdrage levert aan de brede welvaart in ons land. Als minister van Landbouw zet ik me daarom in voor een sterke sector met toekomst. Er liggen uitdagingen, maar ik zie vooral ook kansen. Samen kunnen we ervoor zorgen dat de landbouw blijft bijdragen aan ons land en de leefbaarheid van het platteland. Zoals de heer Flach terecht zei: de landbouw is van groot belang voor een vitaal platteland. Als minister uit de regio zie ik elke dag hoe groot de impact van deze sector is op dorpen en gemeenschappen. Daarom weeg ik bij de aanpak van vergunningsproblematiek ook de sociaal-economische effecten mee in de besluitvorming. Want in het landelijk gebied moet alles samenkomen: natuur, wonen, ondernemen en landbouw. We werken hierbij nauw samen met medeoverheden en we bouwen hierbij voort op de energie die er al zit.

Het lid Goudzwaard vraagt mij of ik de voedselproductie in stand kan houden. Ik en de staatssecretaris zetten ons in voor de land- en tuinbouw in Nederland die hoogwaardig voedsel levert, zowel voor consumenten hier als elders. Daarvoor is het belangrijk dat we in Nederland voldoende ruimte houden voor de landbouw. Tegelijkertijd moeten we erkennen dat andere functies ook ruimte vragen, zoals wonen, werken, infrastructuur, energie en natuur. De landbouwproductie moet daarom plaatsvinden in harmonie met de natuur en het milieu. Niet alles kan dus hetzelfde blijven. Maar u kunt ervan op aan dat ik inzet op een toekomstbestendige landbouw, die boeren in staat stelt om een goed inkomen te verdienen met het produceren van ons voedsel.

Voorzitter. Er werd net al even gerefereerd aan de ketenaanpak. Om een goed inkomen te waarborgen, moet niet alleen de boer maar de hele keten meebewegen en bijdragen. Dat gebeurt ook. Ik zal een concreet voorbeeld geven. Afgelopen maandag kwam de Rabobank met een vernieuwde visie. Ik heb daar met interesse kennis van genomen. Die visie beschrijft kansen voor een sterke, innovatieve en duurzame land- en tuinbouw in Nederland. Ik herken grote overeenkomsten met de inzet van het kabinet.

De heer Koorevaar stelde mij de vraag hoe het kabinet het productschap zo snel mogelijk gaat vormgeven, met voldoende middelen en rekening houdend met de lessen uit het verleden. Laat ik zeggen dat het kabinet het belangrijk vindt om de uitvoeringskracht te versterken. In de land- en tuinbouw is hier ook een breedgedragen wens voor. Omdat er nog geen eenduidig beeld is van de terreinen waarop zo'n nieuwe institutionele structuur de uitvoeringskracht kan versterken, is de eerste stap voor de inrichting van een productschap 2.0 zorgen voor een gezamenlijk beeld van de opdracht van zo'n productschap. Dat betekent dat we gaan kijken naar de taken en verantwoordelijkheden, en naar de middelen die daarvoor nodig zijn. Dat doe ik in nauwe afstemming met de betrokken sectoren, omdat het draagvlak daar uiteindelijk essentieel is. De Sociaal-Economische Raad werkt momenteel aan een advies over de land- en tuinbouw. Daarbij gaan zij ook in op de werking van nieuwe institutionele structuren, zoals een productschap. De SER verwacht dat advies voor de zomer te publiceren. Deze inzichten zou ik willen betrekken bij de verdere uitwerking van deze ambitie.

Voorzitter. Mevrouw Ouwehand vraagt hoe de ketenpartijen in de agro-industrie gaan bijdragen. De verantwoordelijkheid voor ons voedselsysteem ligt bij ons allemaal, bij de boeren, bij de ketenpartijen en bij de overheid. Ik verwacht een actieve rol van de keten, zodat de kosten niet alleen bij de boer terechtkomen. Ik zie ook die bereidheid in de keten. Er liggen wat mij betreft kansen op het gebied van transparantie in de keten, innovatie en de afzet van duurzame producten, bijvoorbeeld via een duurzaamheidsstandaard. Ik ga hierover een gesprek aan met de keten, ik maak duidelijke afspraken en ik spreek partijen actief aan. Tegelijkertijd zoek ik naar instrumenten om transparantie en eerlijke handelspraktijken af te dwingen. Denk aan een rapportageverplichting en aan voorbeelden uit andere EU-landen. In het VK hebben ze een ombudsman die transparantie en goed gedrag in de keten bewaakt. In Oostenrijk kunnen oneerlijke handelspraktijken anoniem worden gemeld en onderzocht. Voor de zomer informeer ik de Kamer verder over mijn ketenaanpak.

Voorzitter. Ook voor biologische boeren is het belangrijk dat er goede verdienmodellen ontstaan. Verschillende fracties, zoals de heer Grinwis van de ChristenUnie en mevrouw Bromet van GroenLinks-PvdA, hebben mij gevraagd om de biologische landbouw extra te ondersteunen. Daar hebben we het net ook al even over gehad. Ik ben enthousiast over de afspraak uit het coalitieakkoord om de consumptie van biologische producten te stimuleren. De biologische landbouw laat zien dat extensief boeren kan samengaan met een goed verdienmodel. Daar liggen mooie kansen voor de toekomst. Ik zal zo dadelijk ingaan op de amendementen die zijn ingediend.

Het lid Grinwis vroeg of de Skal-keuring vergoed kan worden en of er kan worden gezorgd voor een level playing field, met name met het oog op de Duitse collega's. Hij roept mij op om mij vol in te zetten voor de groei van de biologische consumptie. Zoals in het genoemde coalitieakkoord staat, wil het kabinet de consumptie van biologische en duurzame producten stimuleren. Aan de oproep van de heer Grinwis zal ik dus voldoen. Ik ben het ook eens met de opmerking dat het belangrijk is dat Nederlandse biologische boeren hun producten zo veel mogelijk onder gelijke omstandigheden kunnen verkopen als boeren in andere EU-landen. In het kader van de omslag naar een toekomstbestendige landbouw wil ik mijn inzet op de biologische landbouw in de komende maanden verder uitwerken. Daarbij kijk ik zowel naar de lasten voor ondernemers als naar een mogelijke verbetering van de randvoorwaarden. Overigens zijn biologische ondernemers met een bepaalde omzet, namelijk minder dan €80.000, ook vrijgesteld van een aantal jaarlijkse kosten.

Voorzitter. Dan kom ik bij een vraag van de heer Jansen over mest en de Nitraatrichtlijn. De heer Jansen heeft mij gevraagd of ik bereid ben om in Europees verband mijn vetorecht te gebruiken, als ik het me goed herinner. Er bestaat niet zoiets als een vetorecht voor derogatie, omdat het een uitzondering is waar specifiek de Europese Commissie mee moet instemmen. We hebben eind vorig jaar een hele duidelijke brief gekregen van de Eurocommissaris, waarin stond dat Nederland op dit moment gewoon niet voldoet aan de voorwaarden voor een derogatie. We hebben nog een grote opgave ten aanzien van de verbetering van grond- en oppervlaktewaterkwaliteit. Daar zullen we eerst zelf aan moeten werken. De bal ligt nu dus echt eerst bij ons.

Voorzitter. De heer Grinwis vroeg ook nog aan me hoe het staat met de uitvoering van zijn motie over het achtste AP Nitraatrichtlijn en hoe de data in de zaak- en aandachtsgebieden worden gebruikt in combinatie met doelsturing op waterkwaliteit. Op 19 december jongstleden is naar aanleiding van de motie van de heer Grinwis besloten om de besluitvorming over het achtste AP aan te houden en over te laten aan een nieuw kabinet. Er is ook een motie van het lid Kostić aangenomen die vraagt om het in lijn te brengen met de verplichtingen uit de Kaderrichtlijn Water. Hier werken we op dit moment ook aan. Ook provincies en waterschappen zijn erbij betrokken, net als sectorpartijen. Wat betreft doelsturing op waterkwaliteit, iets waar de heer Grinwis natuurlijk ook in geïnteresseerd is: ik werk op dit moment aan een systeemontwikkeling van zo'n ingroeipad. Zo kan er in het najaar gestart worden met het meten van N-mineraal op landbouwpercelen. Ik werk ook het systeem voor doelsturing op waterkwaliteit verder uit.

Voorzitter. We gaan nu wat sneller dan in het eerste blokje. Ik ben toegekomen aan het stuk over natuur. Ik eindig hiermee, maar eigenlijk is dit waarmee alles begint. Als wij goed zorgen voor natuur, openen we in Nederland weer veel nieuwe mogelijkheden. Daar liggen de kansen om samen vooruit te komen, met onze boeren, met ondernemers en met burgers op het platteland. Daar ga ik de komende jaren ook graag met uw Kamer mee aan de slag. Meerdere fracties, waaronder GroenLinks-PvdA, CDA, ChristenUnie, SGP, BBB en VVD, vroegen terecht aandacht voor het agrarisch natuurbeheer. Veel boeren leveren met hun beheer een onmisbare bijdrage aan natuur; daar heb ik in mijn inleiding de aandacht op proberen te focussen. Daar hoort waardering en een redelijke vergoeding bij. Agrarisch natuurbeheer laat zien hoe landbouw en natuur hand in hand gaan. Boeren zetten zich met passie in voor weidevogels, zoals de grutto — voor sommigen is dat de motivatie om Kamerlid te worden. Juist daarom is agrarisch natuurbeheer een belangrijk onderdeel van de aanpak van dit kabinet, om natuur gezond door te geven aan volgende generaties, maar tegelijkertijd het verdienvermogen van boeren te versterken.

Voorzitter. De heer Koorevaar vroeg mij of ik ook het belang van langjarige agrarischnatuurbeheercontracten onderschrijf en of het mogelijk is om juist voor gezonde gebieden ook beheerpakketten te ontwikkelen. Wat betreft die langjarige contracten: in het regeerakkoord is opgenomen dat wij willen zorgen voor een eerlijke vergoeding voor agrarisch natuurbeheer. Daarom zetten we in op langjarige contracten voor zwaar beheer, wat ook echt nodig is om doelen te halen, en op uitbreiding van het aantal hectare agrarisch natuurbeheer. Die langjarige contracten zijn belangrijk voor boeren; daardoor weten ze waar ze aan toe zijn. Ik heb dat ook bij mijn werkbezoeken gehoord. Niet alle vormen van agrarisch natuurbeheer zijn echter geschikt voor langjarige contractering. Ik heb het voorbeeld gehoord over nestbescherming, waarbij juist flexibiliteit effectief is. Daarom ben ik bezig met het verkennen van een systeem met meerdere van die contractduren, afhankelijk van de winst die dit oplevert voor natuur en water, ook passend bij de bedrijfsvoering van de boer. Samen met stakeholders kijken we ook nadrukkelijk naar de doorontwikkeling van pakketten voor agrarisch natuurbeheer die hier juist bij aansluiten.

Voorzitter. Dan de financiën; daar is het in de eerste termijn voldoende over gegaan. Zowel mevrouw Bromet, de heer Grinwis, mevrouw Van der Plas als de heer Flach vroegen mij waarom het kabinet kiest voor de inzet op de middelen voor agrarisch

natuurbeheer. Zoals ik net al aangaf, is agrarisch natuurbeheer voor het kabinet van groot belang. Het vorige kabinet heeft hier al 200 miljoen voor beschikbaar gesteld. Daar bouwen wij op voort. Dat doen we opbouwend tot structureel een extra bedrag van 165 miljoen. Daarmee komt er extra ruimte om agrarisch natuurbeheer te versterken. Dat is tot 2035 1,2 miljard extra voor agrarisch natuurbeheer ten opzichte van wat hiervóór beschikbaar was gesteld. Daarnaast hebben we de GLB-financiering van 120 miljoen per jaar, die hier ook bij optelt. Samen komen we dan tot een bedrag van 485 miljoen per jaar. We hebben daarnaast ook nog de pot van 20 miljard, waaruit ook middelen naar maatregelen zullen gaan die indirect bijdragen aan agrarisch natuurbeheer. Hiermee maken we ook slimme combinaties mogelijk; dat zie ik ook als mijn opgave. Zo maakt het kabinet extra middelen vrij voor natuur en de transitie naar landbouw in de zones, in de beekdalen en in grondwaterbeschermingsgebieden. In deze gebieden gaan we de opgave integraal aanpakken en werken we aan het versterken en verzwaren van agrarisch natuurbeheer.

Daarnaast vroeg de heer Grinwis terecht hoe ik ervoor ga zorgen dat de beschikbare middelen echt op het boerenerf terechtkomen. Het meeste geld van het agrarisch natuurbeheer zal naar het daadwerkelijke beheer gaan en landt dus direct op het boerenerf. Ik denk dat in de opbouwfase sprake is van een instrumentenmix om tot inrichting van het juiste beheer te komen; dat noemde ik zojuist al, ook met betrekking tot de duur van contracten. Daarbij gaat het bijvoorbeeld ook om eenmalige investeringen in kennisontwikkelingen of pilots op het veld.

Voorzitter. Dan kom ik bij zonering als onderdeel van natuur. Mevrouw Den Hollander wees terecht op het belang van ondersteuning van agrarisch natuurbeheer en andere vormen. De vraag was eigenlijk: wat is er mogelijk in die overgangsgebieden om te zorgen dat daar ook een verdienmodel ontstaat? Dat is een terecht punt, want in die zones om Natura 2000-gebieden vragen we extra inzet van agrarische bedrijven. Boeren zetten de stap naar extensieve landbouw. Dan moet de overheid ook ondersteunen om de ontwikkeling naar alternatieve verdienmodellen mogelijk te maken. Dat nemen we daarom ook mee in de besluitvorming voor de zomer.

Voorzitter. De heer Koorevaar vroeg me daarnaast hoe de middelen voor zonering en natuurbeheer helpen om de Natura 2000-doelen in met name stikstofgevoelige gebieden te halen. Het kabinet investeert structureel in het herstel van die natuurgebieden. Met dat geld brengen we het beheer op orde, zodat de natuur kan herstellen en zodat we toewerken naar een goede staat van instandhouding. In veel Natura 2000-gebieden staat de natuur onder druk door een te hoge stikstofbelasting. Daarom is een combinatie van maatregelen nodig: minder uitstoot bij de bron en herstelmaatregelen bij de natuur. Het reguliere natuurbehoud is bedoeld voor dagelijks onderhoud. In de praktijk moet dat beheer nu ook vaak de gevolgen van stikstof en verdroging opvangen zolang de herstelmaatregelen nog niet volledig zijn uitgevoerd.

Dan kom ik volgens mij bij het laatste deel, dat over de Natuurherstelverordening gaat. Verscheidene fracties hebben gevraagd naar de stand van zaken rondom de Natuurherstelverordening. Natuurherstel is de enige weg om uit het stikstofslot te komen; dat heeft u mij al een paar keer horen zeggen. Daarom zetten we daar volop op in. Op dit moment werken we aan het ontwerp van het natuurplan, de nationale

uitwerking van de Natuurherstelverordening. Dat doen we ook samen met stakeholders. Hierbij kijk ik naar een goede samenloop van de besluiten in dat spoor met wat we doen in de taskforce rondom stikstof. Ik zoek naar synergie tussen die twee. Ze moeten elkaar versterken, zoals ik zojuist al aangaf, en niet in de weg zitten. Ook andere belangen die hier zijn geopperd, zoals economie en ruimte, worden daarbij meegenomen. Daarbij deel ik de zorgen van de heer Boomsma over mogelijke extra juridische verplichtingen. Mijn inzet is om die zo veel mogelijk te voorkomen. In september wordt het ontwerp van het natuurplan ingediend bij de Europese Commissie. Ik zal de Kamer ook regelmatig op de hoogte houden van de vorderingen.

De voorzitter:

Bent u daarmee aan het einde gekomen van het onderdeel natuur?

Minister Van Essen:

Ik heb nog een vraag van de heer Boomsma openstaan die ik nog wil beantwoorden.

De voorzitter:

Als u die nog meeneemt, ronden we het onderdeel natuur af en dan geef ik gelegenheid voor interrupties.

Minister Van Essen:

Ja. De heer Koorevaar vroeg me waarom Nederland elk risico of elke verslechtering probeert te voorkomen, terwijl andere landen dat volgens hem niet doen. Die vraag suggereert dat wij het beste jongetje van de klas zijn of willen zijn. Persoonlijk denk ik dat dit, als je dit aan Europa vraagt, niet zo is en dat Europa dit niet zo ziet. Wij zijn natuurlijk vanuit de Habitatrichtlijn gewoon verplicht om verslechtering te voorkomen. Daarnaast moeten we plannen en projecten met significante effecten toetsen aan de doelstellingen van Natura 2000-gebieden.

Voor beide verplichtingen geldt volgens Europese jurisprudentie een heel strikt voorzorgsbeginsel. Dat geldt voor alle landen, niet alleen voor Nederland. Ik herken — dat is natuurlijk deels ook waar we net over in discussie gingen — dat we in Nederland op een heel gedetailleerd niveau toetsen. Maar dat is ook niet zonder reden. Dat vloeit voort uit gerechtelijke uitspraken waaraan we ons hebben te houden, maar is vooral het gevolg van de staat van onze natuur. Uit recente natuurdoelanalyses blijkt ook dat de gebieden daadwerkelijk verslechteren. Daar hebben we het net ook over gehad. In veel andere gebieden dreigt dat nog te gebeuren. In zo'n situatie moet een verantwoordelijke overheid maatregelen nemen om die verslechtering te stoppen en verdere verslechtering ook te voorkomen.

Voorzitter. Ik sluit zo af. Het principe is eigenlijk heel simpel: pas als we de stikstofuitstoot echt omlaag brengen en serieus werk maken van natuurherstel, kunnen we af van een situatie waarin we bij elke ontwikkeling tot in detail moeten kijken of er misschien toch een klein risico op verslechtering is. Als onze natuur weer tegen een stootje kan, dan kunnen we het ons ook veroorloven om bij individuele projecten iets minder precies te kijken. Dat kan dan omdat we weten dat we genoeg doen voor natuurbehoud en -herstel. Maar helaas zijn we daar nog niet.

Voorzitter. Hiermee ben ik aan het einde gekomen van de vragen die aan mij zijn gesteld. Ik ga hierna graag door naar de amendementen.

De **voorzitter**:

Er is een aantal interrupties.

Minister **Van Essen**:

Ja, ik zie het.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks-PvdA):

Het zijn wijze woorden, waar ik echt heel blij van word. Maar ik heb een vraag over die zones rondom Natura 2000-gebieden. Daar zitten boeren. Daar zitten ook biologische boeren. Ook biologische boeren zorgen voor stikstofuitstoot. Daarmee kunnen we weleens in een situatie komen dat voor natuurherstel ook die biologische boeren hun bedrijfsvoering zullen moeten aanpassen. Dat is wel heel erg jammer, omdat we ook willen dat er meer bioboeren komen. Hoe kijkt de minister daarnaar? En kan hij de boeren die al in de buurt van die Natura 2000-gebieden zitten en biologisch boeren geruststellen wanneer zij bang zijn dat zij straks ook het veld moeten ruimen?

Minister **Van Essen**:

Als we deze zomer tot een pakket komen, waar uw Kamer achter staat en waarin we dit soort vormen van landbouw in die overgangszones dé vorm van landbouw zouden vinden, dan moeten we het kind natuurlijk niet met het badwater weggooien. Ik wil mevrouw Bromet toezeggen dat er ik op die manier naar kijk.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks-PvdA):

Dat is al een tipje van de sluier, waarbij u eigenlijk aangeeft dat boeren die in de buurt van een Natura 2000-gebied biologisch zijn, rustig kunnen slapen en de boeren die dat nog niet zijn, na kunnen denken over een andere toekomst.

Minister **Van Essen**:

Ik snap dat we in dit debat ook al conclusies proberen te trekken over dat pakket, maar ik wil echt nog even een beroep doen op het geduld van mevrouw Bromet.

De heer **Chris Jansen** (PVV):

Ik heb het net even opgezocht, maar het antwoord dat de minister gaf over de Nitraatrichtlijn klopt gewoon niet. Ik doel dan op de opmerking dat wij nu aan zet zouden zijn. Het ligt uiteindelijk namelijk bij het Nitraatcomité. De Commissie moet het verzoek in behandeling nemen en het gesprek openen. Vervolgens moeten de presentaties in het Nitraatcomité worden gegeven. Dan kunnen de lidstaten daar een besluit over nemen. Dus het is niet zo dat het bij ons ligt. Uiteindelijk ligt het nog steeds in Brussel. Ik krijg graag door de minister uitgelegd hoe hij dan zijn woorden bedoeld heeft.

Minister **Van Essen**:

Wat ik bedoel, is dat wij gewoon met een achtste actieprogramma aan de slag moeten. Daar ligt de druk op. En ja, dat zal dan getoetst moeten worden, maar daar moeten we echt werk voor verzetten, zowel als Rijksoverheid alsook met de medeoverheden.

De heer **Chris Jansen** (PVV):

Het klopt dat wij een achtste actieprogramma Nitraatrichtlijn nodig hebben. Maar op grond van het zevende actieprogramma kan dat wat op dit moment vanuit Brussel is gecommuniceerd wel degelijk nog steeds worden aangevochten via het Nitraatcomité. Mijn vraag is of de minister bereid is om dit te doen.

Minister **Van Essen**:

Nee.

De **voorzitter**:

Afrondend.

De heer **Chris Jansen** (PVV):

Dan zie ik dat deze minister wederom een mogelijkheid laat vallen, simpelweg omdat hij er gewoon niet in gelooft.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Ik was heel blij met het stuk dat ging over het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer. Ik zie dat daar echt structureel geld voor is en dat er zelfs vanuit de 20 miljard nog meer geld voor beschikbaar zou kunnen komen. Ik zou via de voorzitter willen vragen aan de minister of hij dan ook deelt dat het zo mooi zou zijn als we dan ook specifiek in die ANLb-gelden ruimte zouden vinden voor pilots om de predatiedruk te verminderen.

Minister **Van Essen**:

Ik weet dat dat een belangrijk punt is voor mevrouw Den Hollander. Dat erken ik ook. Ik deel met u nu een deel van mijn visie, maar ik vind het ook moeilijk om op dit moment voor wat betreft de daadwerkelijke besteding van die middelen heel nadrukkelijk in te gaan op deelaspecten zonder dat daar een geheel ligt. Ik heb proberen te appelleren aan het gevoel dat er in die zones perspectief moet zijn, wat mevrouw Den Hollander mij vroeg, maar of we dat geld ook kunnen en gaan gebruiken voor predatoren en hoe we dat precies gaan invullen, zou ik nu nog niet willen zeggen.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Er is gelukkig altijd ruimte om met pilots uit te proberen welke maatregelen heel effectief zouden kunnen zijn. Wij hebben ook al aangekondigd dat wij met een motie gaan komen. Ik wacht dus even rustig af hoe de minister die gaat appreciëren.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Het is fijn om te horen dat de minister fan is van Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer en van onze agrarische collectieven, en dat het structurele geld dat in het coalitieakkoord beschikbaar is voor agrarisch natuurbeheer ook helemaal op het boerenerf moet landen, maar dat er in de aanlooptijd naar die structurele reeks misschien ook geld niet per se helemaal op het boerenerf landt, omdat het agrarische natuurbeheer breder is dan alleen het beheer via de collectieven.

De **voorzitter**:

Uw vraag.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Heb ik de minister goed verstaan dat in de aanlooptijd misschien niet 100% via de collectieven op het boeren erf landt, maar dat die 165 miljoen structureel daar wel helemaal terechtkomt?

Minister **Van Essen**:

Ik heb inderdaad al kennisgemaakt met onder andere BoerenNatuur en de collectieven, en ik ben daar groot voorstander van. Dus ja.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Dat vind ik heel fijn om te horen. Dan heb ik nog een andere vraag hierover. De minister ging al even in op de zonering. Uit zijn antwoord werd mij nog niet helemaal duidelijk of hij oog heeft voor het feit dat agrarisch natuur- en landschapsbeheer via de collectieven een vrijwillige en coöperatieve inzet is, die zich lastig verhoudt tot wettelijke eisen. Het is namelijk naar de aard een bovenwettelijke vergoeding. Houdt de minister daar rekening mee bij de invulling van het zoneringsbeleid?

Minister **Van Essen**:

Ik ben me ervan bewust dat dat een extra moeilijkheid is, maar ik vind juist dat agrarisch natuurbeheer, ook via collectieven, in deze zone een uitgekiend verdienmodel moet zijn en blijven. Ik wil daar dus op terugkomen bij de heer Grinwis.

De **voorzitter**:

Afrondend.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Daar dank ik de minister voor. Ik ben het helemaal hem eens. Nou is er één risico. Wij hebben heel veel focus op alle grote opgaven rondom kwetsbare Natura 2000-gebieden, maar er zijn ook niet-prioritaire gebieden in Nederland waar agrarische collectieven op dit moment met heel veel plezier en inzet goed Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer beoefenen en waarvoor ook wachtlijsten bestaan. Nou is er een groot risico dat al het budget in de komende jaren naar de prioritaire gebieden gaat en er geen euro extra bij komt voor deze gebieden, die al sinds jaar en dag fantastische prestaties leveren. Al die boeren die nu op de wachtlijst staan, vissen dan achter het net. Hoe ziet de minister dat? Komt er toch ook extra geld beschikbaar vanuit Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer voor deze niet-prioritaire gebieden?

Minister **Van Essen**:

Ik heb me door BoerenNatuur laten informeren over hoe zij de opbouw van die middelen en het werkelijk kunnen gebruiken daarvan, voor zich zien. De zorg zou eerder zijn hoe we dat allemaal wegzetten, zoals dat zo mooi in beleidstaal heet, en er zou niet zozeer een focus op een tekort zijn.

Mevrouw **Vellinga-Beemsterboer** (D66):

Ik word heel blij van heel veel van de woorden van de minister ten aanzien van het natuurherstelplan. We hebben alle kansen om het met beide handen aan te pakken. Er is een goede samenloop. We zoeken de synergie. Ik kijk ook heel erg uit naar de eerste conceptversie van het natuurherstelplan. In mijn eerste bijdrage heb ik specifiek gevraagd of de minister ook kans ziet om er wat meer schwung in aan te brengen. Ik wil

nog even benadrukken waarom ik dat vroeg. Tot nu toe is steeds gezegd dat we niet verdergaan dan nodig is. Zelfs de titel van programmaplan dat er nu ligt, is Samen, sober en realistisch. In het kader van de eerdere woorden van de minister ben ik even benieuwd hoe hij daarop reflecteert.

Minister Van Essen:

Ik snap deze oproep, ook omdat ik aangaf dat er koppelkansen zijn. Als we gaan investeren in het kader van de taskforce stikstof en de 20 miljard, moeten we natuurlijk geen koppelkansen verloren laten gaan. Daar focus ik mij op. Ik vind het wel belangrijk om de tijdlijn in de gaten te houden, want wij kunnen de kans wel zien om te koppelen en daar meerwaarde uit op te halen, maar buiten dit huis maken mensen zich hier ook wel zorgen over. Wat vraagt dit van hen? Wat betekent dit voor hen? Ik wil hier met u van gedachten wisselen over de manier waarop we dat kunnen koppelen, maar ik wil ook oog houden voor mensen die zich zorgen maken over de verplichtingen die dit met zich meebrengt. En wat betreft die titel: ik herken mezelf daar niet meteen in. Dit is de manier waarop ik erin zit: aan de ene kant koppelkansen en aan de andere kant mensen buiten dit huis goed uitleggen hoe dit uitwerkt.

Mevrouw Vellinga-Beemsterboer (D66):

Bedankt voor de beantwoording. Ik vind het wel belangrijk om erop te wijzen dat natuurlijk ook is uitgerekend dat het uitvoeren de Natuurherstelverordening Nederland ontzettend veel op kan leveren. Ik ben dus blij om van de minister te horen dat hij de koppelkansen op gaat zoeken. Blijf hier oog voor houden! De kosten gaan soms voor de baten uit, maar hier hebben we met elkaar veel aan, want goede natuur is geen luxe. Nou wil ik hier eigenlijk even een kleine uitdaging aan toevoegen. In een eerdere bijdrage gebruikte de heer Grinwis de woorden "met lef". Ik stel de minister voor om "sober" te vervangen door "met lef".

Minister Van Essen:

Ik kom nog terug op de titel van het programma, want ik wil daar ook mijn eigen saus over kunnen gieten. Dat zal mevrouw Vellinga binnenkort merken.

Mevrouw Podt (D66):

Dan hopen we maar dat dat een biologisch sausje is, want daar wilde ik nog heel even op terugkomen. Mevrouw Van der Plas had eerder een oproep gedaan die ik eigenlijk wel wil onderstrepen. Die gaat over de vraag of we binnen de ketenaanpak ook kunnen zoeken naar manieren om supermarkten aan te spreken op het feit dat mensen soms lang bezig zijn met de overgang naar biologisch en dat de supermarkt, als ze dan eenmaal zover zijn, zegt: o, by the way, doe toch maar niet. Ik heb daar eigenlijk wel problemen mee, op meerdere vlakken. Volgens mij willen we namelijk inderdaad naar 15%, maar ik vind ook dat je zo niet met ondernemers en met de lange termijn om moet gaan. Ik vroeg me af of er iets is wat de minister kan doen. Kan hij inderdaad hierover praten met supermarkten om ervoor te zorgen dat de aanpak gewoon wat meer langjarig wordt?

Minister Van Essen:

Mevrouw Ouwehand merkte in volgens mij het debat over de regeringsverklaring terecht op dat de tijd van praten op een gegeven moment ook voorbij is. Ik wil toch eerst nog in gesprek raken met al die ketenpartijen. Vervolgens zal ik bekijken wat voor instrument

kan en of het passend is om een bijdrage van hen te vragen. Weet in ieder geval dat het mijn bedoeling is om daar stevig op in te zetten, maar dat ik nu wel zoekende ben naar de instrumenten die daarvoor geschikt zouden zijn. Maar eerst wil ik die partijen in de ogen aankijken.

De heer **Koorevaar** (CDA):

Als parlementariër denk je: van de ANLb zou ik echt graag een punt willen maken. Ik ben ontzettend blij dat we in de breedte van de Kamer ruimte zoeken voor het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer, want het kabinet zet met dit beleid in op prioritaire zones. De minister sprak ook over het creëren van specifieke pakketten. Ik denk dat de boeren in de overgangsgebieden denken: wat kan hier dan nog wel zo meteen? Dat is een heel concrete vraag. Ik snap wel de zorgen van mensen die nu thuis zitten kijken en zich afvragen wat daar dan nog wel kan. De vraag rond de ANLb en welke pakketten we daar gaan organiseren, is geen kleine vraag. Dat is best een grote vraag. Zou de minister heel concreet bereid zijn om na te denken over het inzetten van andere middelen dan alleen de ANLb-gemarkeerde middelen?

Minister **Van Essen**:

Ik snap die oproep. Ik merk ook dat er breed enthousiasme is in de Kamer voor deze invulling, en ook voor het laten zien van verdienmodellen in die zones. Ik vind het, net zoals ik net al aangaf, wat moeilijk om op die 20 miljard vooruit te lopen en daar nu met u direct wat voor af te spreken, maar ik hoor deze oproep wel en herken die ook als een brede oproep. Als u mij de vrijheid geeft om te bekijken hoe de middelen ook daarvoor als koppelkansen benut kunnen worden, dan doe ik dat met plezier.

De heer **Koorevaar** (CDA):

Als dat een toezegging is, ben ik op dit punt tevreden.

Minister **Van Essen**:

Zo sluiten we het graag af.

De heer **Boomsma** (JA21):

Ik heb nog niks gehoord over de Aziatische hoornaar. Daar had ik natuurlijk wel een uitgebreid punt van gemaakt. Dat was ook niet voor niets. Ik lees nu ook dat allerlei provincies inmiddels hebben aangekondigd dat ze de strijd min of meer opgeven. Je kunt constateren dat het heel moeilijk is om die helemaal weg te krijgen, maar dat betekent niet dat je nu de hele strijd moet opgeven. Zeker nu je net ervaring hebt opgedaan met hoe je die effectief kunt bestrijden, vind ik dat wel zorgelijk. Ik wil toch aan de minister vragen hoe hij dat nou ziet en welke stappen hij nog wil nemen om die strijd te kunnen voeren.

Minister **Van Essen**:

Bij de bestrijding van invasieve exoten kruisen de bevoegdheden van verschillende overheden elkaar. Ik erken wel de noodzaak daartoe, ook bij de hoornaar. Ik wil dus graag tegen de heer Boomsma zeggen dat ik daar met het oog op de Voorjaarsnota beleid op zal ontwikkelen en ook zal komen met een extra impuls.

De **voorzitter**:

Ik dank de minister ... Mevrouw Van der Plas nog.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Ja, één vraag nog, voorzitter. In de schriftelijke beantwoording, waarvoor dank, is een antwoord gekomen op de vraag die wij hebben gesteld over het afkomen van dierrechten. De vraag die ik in het debat heb gesteld, is: hoe ziet de minister het voor zich om zonder wettelijke basis dierrechten af te romen? Daar zou ik nog wel graag antwoord op krijgen. Dat mag in de tweede termijn, maar het mag nu ook, als de minister er een pasklaar antwoord op heeft.

Minister **Van Essen**:

We zullen ervoor moeten zorgen dat de wettelijke basis voldoet. We zullen dus een wijziging moeten voorstellen.

De **voorzitter**:

De amendementen.

Minister **Van Essen**:

Ja, voorzitter. Dan kom ik bij een setje amendementen van mevrouw Bromet over biologische landbouw dat ik graag in één keer zou willen appreciëren.

De **voorzitter**:

Zou u wel de nummers erbij willen noemen?

Minister **Van Essen**:

Ja, ik pak ze er even bij. Ik weet niet of ze netjes oplopen. Het gaat om de amendementen op de stukken nrs. 15, 16, 18 en 26.

De **voorzitter**:

Gaat uw gang.

Minister **Van Essen**:

Het kabinet vindt de inzet op biologische landbouw belangrijk, zoals net ook al in het debat is gebleken; vandaar dat dit ook in het coalitieakkoord is opgenomen. Ik heb de ambitie om de consumptie van biologische en duurzame producten te stimuleren en zet daarom in op het actieplan Groei van biologische productie en consumptie. Het kabinet heeft besloten de middelen voor het vervolgstikstofpakket in te zetten voor een stikstoffonds. De uitwerking van dit fonds wordt nog gemaakt. Hierover verwacht ik rond de zomer meer duidelijkheid te kunnen geven. De keuzes wil ik dan ook graag integraal maken. Ik kan hier nog niet op vooruitlopen. Daarom ontraad ik dit amendement. Ik zal mij vanuit het actieplan echter wel blijven inzetten voor onderzoek en systeeminnovatie in de biologische landbouw. In het zomerpakket zal ik komen met meer input over biologische landbouw.

De **voorzitter**:

U zei "amendement", maar bedoelde "amendementen", dus meervoud.

Minister **Van Essen**:

Ja, amendementen. Die amendementen ontraad ik.

De **voorzitter**:

De amendementen op de stukken nrs. 15, 16, 18 en 26 worden dus ontraden.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Eén vraag over het stimuleren van de consumptie van biologische producten. Een aantal jaren geleden hebben mevrouw Bromet en ik een motie ingediend omdat wij, als wij vinden dat Nederland daar warm voor gemaakt moet worden, hier ook een rol in hebben. Toen hebben wij expliciet in een motie gezet dat het gaat om producten van Nederlandse biologische boeren. Want heel veel biologische producten die in de supermarkt liggen, komen gewoon van heel ver weg, terwijl boeren van hier ze niet kunnen afzetten aan de supermarkten. Ik wil de minister dus vragen om in dit traject nadrukkelijk in te gaan op producten van Nederlandse biologische boeren.

Minister **Van Essen**:

Ik hoor de oproep. Voor zover ik daaraan tegemoet kan komen, wil ik dat ook.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks-PvdA):

Ik vind het natuurlijk heel jammer dat mijn amendementen ontraden worden. Ik heb namelijk serieuze voorstellen proberen te doen om de duurzame landbouw vooruit te helpen en die te koppelen aan het stikstofprobleem en de plannen waar de minister mee komt. Wij zitten hier als Kamer natuurlijk ook om voorstellen te doen voor de besteding van middelen. Het is een begrotingsbehandeling. Het is weliswaar eind maart. Het jaar is al voor een kwart voorbij, maar het gaat nog steeds over dit jaar. Wat is nou de motivatie van de minister om hier zo onwelwillend mee om te gaan?

Minister **Van Essen**:

Ik herken de inspanning van mevrouw Bromet. Ik vind het ook passen bij het debat dat we zojuist hadden over kansen in de zones. Alleen, ik heb begrepen dat ik amendementen niet het oordeel ontijdig mag geven. Daarop zit het voor mij. Heel veel richtingen van mevrouw Bromet passen als ik kijk naar wat er in die zones staat te gebeuren, ook omdat we, zoals de heer Koorevaar schetste, een duidelijk verhaal moeten hebben over wat er wel kan. Maar dat kan pas als we het hele pakket kunnen bezien. Dat is nu het probleem.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks-PvdA):

Ik begrijp het nog steeds niet zo goed. We hebben hier een best intensief debat. We hebben twee hele dagen uitgetrokken voor de plannen die we dit jaar gezamenlijk als Kamer maken. En dan wordt er gezegd: ik kom zelf nog met plannen en u bent te vroeg. Maar dat is meer een teleurstelling.

Ik heb nog wel één vraag over een van de amendementen, over de Skal-certificering. In Denemarken wordt die gedaan door de overheid zelf, waardoor de boeren die niet hoeven te betalen. Is dat ook een mogelijkheid waar de minister naar wil kijken?

De **voorzitter**:

Dat betreft het amendement op stuk nr. 26.

Minister **Van Essen**:

We hebben nu met name ingezet op een grens waaronder het niet hoeft. Ik kan op dit

moment niet antwoorden op de vraag of dat ook op de Deense manier zou kunnen. Daar zou ik in tweede termijn op terug moeten komen.

De **voorzitter**:
Afrondend.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks-PvdA):
Heel graag, want als wij de lasten voor biologische boeren kunnen verlagen, kan dat ook iets betekenen voor de prijs in de supermarkt.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):
De minister komt hier in de tweede termijn op terug, zegt hij, maar de vraag van collega Bromet en mij is vooral: zou de minister bereid zijn om naar deze mogelijkheid te kijken? Ik kan me namelijk voorstellen dat hij vandaag niet helemaal hom of kuit kan geven of een publiekrechtelijk spoor in plaats van het huidige privaatrechtelijke gaat lukken in Nederland. Maar zou de minister bereid zijn hiernaar te kijken? Want het gaat wel om jaarlijks zomaar €2.000. Als we dat anders zouden kunnen oplossen, dan zouden deze biologische boeren daar erg mee geholpen zijn.

Minister **Van Essen**:
Ik kom even terug op het debat net: het pakket moet inderdaad ook kloppen voor biologische boeren. Als ik daar op deze manier een bijdrage aan kan leveren, wil ik dat graag, maar ik weet dat er ook beperkingen zitten aan wat ik kan doen en voorstellen.

De **voorzitter**:
U vervolgt met de appreciatie van de amendementen.

Minister **Van Essen**:
Ja, dan ben ik bij het amendement op stuk nr. 19. Ook daarbij kom ik tot het oordeel "ontraden", eigenlijk om dezelfde procesreden als zonet. We vinden inzet op biologische landbouw belangrijk, vandaar dat het ook in het coalitieakkoord staat. Ik snap dat de Kamer ook naar aanleiding van de discussie voorstellen hiervoor doet, maar de keuzes wil ik graag ook integraal kunnen maken in het pakket. Ik wil er liever niet op vooruitlopen. Vanuit het actieplan wordt wel sterk ingezet op het vergroten van de marktvraag en het voorlichten van consumenten, supermarkten en inkopers en dergelijke. Dat doe ik onder andere met een consumentencampagne, een toolkit met informatie en een keurmerk voor professionals. Ook in het onderwijs wordt gewerkt aan de scholing over biologisch.

Voorzitter. Tot slot noem ik hier ook graag de Vabiola-regeling, waarbij er in aanvragen ook ruimte voor voorlichting is.

De **voorzitter**:
U vervolgt.

Minister **Van Essen**:
Voorzitter. Dan kom ik bij het amendement op stuk nr. 25 van het lid Flach. Het voorstel is sympathiek. Fieldlabs zijn ook onderdeel van de stikstofaanpak uit het coalitieakkoord. Additionele locaties kunnen worden gebruikt om ook andere innovatieprogramma's uit te

voeren, bijvoorbeeld op stikstofreductie, robotisering, dierwaardigheid en gewasbescherming. Het amendement vraagt tegelijk om dekking uit artikel 51. Het kabinet heeft besloten om de middelen uit artikel 51 voor het stikstofpakket in te zetten. De uitwerking van dit fonds wordt nog gemaakt. Daarom moet ik het amendement ook ontraden.

Dan kom ik bij het amendement op stuk nr. 28 van mevrouw Bromet. Ik heb veel waardering voor koplopers als biodynamische boeren. Het voorstel waar deze pilot toe oproept, roept bij mij echter weer een aantal vragen op. Het is bijvoorbeeld niet duidelijk hoe deze pilot bijdraagt aan de totstandkoming van doelsturing. Ook is het voor mij niet duidelijk hoe alle bedragen in het voorstel berekend zijn. Over dergelijke aspecten wil ik graag eerst het gesprek voeren met de indieners van het plan en vervolgens wil ik kijken hoe biodynamische boeren het beste ondersteund kunnen worden. Ook hierbij geldt het oordeel over de middelen uit artikel 51. Dus ontraden.

De voorzitter:

Ik dank de minister voor zijn beantwoording in eerste termijn.

Minister Van Essen:

Ik heb er nog twee.

De voorzitter:

U heeft nog twee amendementen?

Minister Van Essen:

Ja, twee nieuwe amendementen.

De voorzitter:

Dan maken we die nog even af. Gaat uw gang.

Minister Van Essen:

Dat is het amendement op stuk nr. 29 van de leden Bromet en Grinwis. Dat zou ik aan het oordeel van de Kamer willen laten. De subsidieregeling Vabiola is, zoals ik net al zei, begin dit jaar opengesteld en ook flink overtekend. Ophoging van het budget helpt dan ook om bij te dragen aan de doelen van het actieplan dat ik net noemde. Ik geef het amendement daarom graag oordeel Kamer.

De voorzitter:

Tot slot.

Minister Van Essen:

Dan het amendement op stuk nr. 30. Dat gaat over kruidenrijk grasland. Dat wil ik ook graag aan het oordeel van de Kamer laten. Ik vind het een mooi initiatief van LTO en Urgenda, waarbij de sector en een belangenorganisatie samen optrekken om boeren laagdrempelig te ondersteunen.

De voorzitter:

Dank u wel. Ik neem aan dat de overige amendementen zullen worden geapprecieerd door de staatssecretaris. Mevrouw Bromet. O jee, wat zeg ik nou?

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Nou zeg!

De **voorzitter**:
Tja, het is tijd voor de lunch.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Aan die kant is er al gefuseerd, maar ...

De **voorzitter**:
Ik zie dat niet zo snel gebeuren.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
... ik heb niet zo'n zin in een nieuwe fusie op de linkerkant. Ik blijf liever hier.

De **voorzitter**:
Het kan allemaal.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Maar ik waardeer mevrouw Bromet als persoon zeer. Politiek iets minder, maar persoonlijk is zij een aardige vrouw waar je flink mee kunt lachen.

Dat gezegd hebbende, het amendement over pelsdierhouderij gaat naar ik aanneem naar de staatssecretaris? Oké.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De **voorzitter**:
Ik schors een halfuur voor de lunch, tot 14.05 uur. Dan zien we elkaar terug voor de voortzetting van de eerste termijn van het kabinet. Dan is het woord aan de staatssecretaris.

De vergadering wordt van 13.35 uur tot 14.05 uur geschorst.

Begrotingen Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur en Diergezondheidsfonds 2026

Begrotingen Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur en Diergezondheidsfonds 2026

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (XIV) en het Diergezondheidsfonds (F) voor het jaar 2026 (36800-XIV).**

De **voorzitter**:

Dan zijn we aangekomen bij de voortzetting van de behandeling van de begroting Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur.

De algemene beraadslaging wordt hervat.

De **voorzitter**:

Ik geef het woord aan de staatssecretaris voor de beantwoording in eerste termijn van de zijde van het kabinet. Het woord is aan de staatssecretaris.

Staatssecretaris **Erkens**:

Dank u wel, voorzitter. Ik heb mijn beantwoording ook opgedeeld in blokjes, namelijk Innovatie en glastuinbouw, Gewasbescherming, Dierenwelzijn, Visserij, De wolf en tenslotte de appreciaties van de amendementen. Ik hoop dat de voorzitter mij ook de gelegenheid gunt om een klein inleidend woordje te geven bij deze eerste begroting.

In de Kamer hebben we te maken met een nieuwe situatie: een minderheidskabinet. Wij gaan met elkaar uitvinden hoe dat werkt. Ik zie het in ieder geval als een kans om samen mooie dingen te bereiken en resultaten te boeken. Daarom nodig ik de Tweede Kamer uit om samen de mouwen op te stropen. Dat doen we voor iets groters dan onszelf. We doen het voor Nederland. We doen het voor groei en voor het bouwen aan een Nederland waarin we niet alleen focussen op hoe wij de koek verdelen, maar ook op hoe we de koek groter maken. Daar profiteren wij allemaal van. Hoe sterker onze economie, hoe sterker wij staan in de wereld. Als je praat over groei, investeren en het boeken van resultaten, dan denk ik gelijk aan onze agrarische ondernemers. Na de Tweede Wereldoorlog begonnen zij aan een enorme vernieuwingsslag en Nederland behoort al heel lang tot de wereldtop. Ik heb in het buitenland gezien hoe jaloers men is op onze Nederlandse kennis en kunde. Het harde werk van onze agrarische ondernemers en vissers verdient dat wij trots op hen zijn. Die trots mogen we vaker laten zien. Onze ondernemers staan voor grote uitdagingen. We zoeken naar meer balans met de natuur en naar een hogere waterkwaliteit, naar verduurzaming en naar minder stikstofuitstoot. Dat zijn allemaal zaken die wij willen bereiken, maar het is wel uitdagend. Daarom wil het kabinet hierbij helpen. De aanpak die ik voorsta, is te herkennen aan vier prioriteiten. De eerste is ruimte voor ondernemerschap. Het kabinet heeft, zoals de minister zei, een goed gevuld fonds, maar vooruitgang draait niet alleen om geld. We gaan ook kijken welke regels die er al langer zijn, geschrapt kunnen worden. Daarnaast kijken we hoe nieuwe regels zo simpel en uitvoerbaar mogelijk kunnen worden opgesteld, juist ook voor kleinere ondernemers, waar de heer Koorevaar het ook al over had. Het moet ook efficiënter en effectiever. Groei in waarde via een stimulerend ondernemersklimaat dat ook werkt voor natuur en leefomgeving zal de prioriteit zijn.

Voorzitter. De tweede prioriteit is innovatie. Daarmee bedoelen we ook een toekomstbestendige innovatie. We gaan meer innovaties mogelijk maken en ook innovaties versnellen waar dat kan. Dan blijft de sector wendbaar, en innovaties creëren ook weer nieuwe kansen en economische groei. Ik zet dan ook in op een brede innovatieagenda. Bij het eerste blokje kom ik daar uitgebreider op terug.

De derde prioriteit is voedselzekerheid. Met onze internationale landbouwpositie hebben

we een grote rol in de mondiale voedselvoorziening. Op die positie zetten we dan ook in, via een sterke sector in Nederland en via het pakken van kansen op het gebied van export naar het buitenland. We willen dan ook de kwetsbare afhankelijkheden die we hebben richting andere landen, richting een of twee partners, laten afnemen en we willen versterken waar we sterk in zijn. Dat betekent niet dat we alles zelf produceren, maar dat we wel goed organiseren waar kwetsbaarheden zitten, zodat we daarop voorbereid zijn in deze onveilige wereld.

Mijn vierde prioriteit is maatschappelijk draagvlak. Ondernemers passen zich continu aan nieuwe omstandigheden aan. Maar ook de maatschappij verandert continu. Er bestaan terecht vragen en zorgen over gezondheid en dierenwelzijn. Dat ken ik ook vanuit mijn werk als Kamerlid. In de industrie zag je het ook. Daar zei men dat een schonere productie nodig is om de zogenaamde licence tot operate te behouden, zodat er in de samenleving draagvlak en steun is voor de sector an sich. Daarom ook is verandering van belang. Dat staat ook in het rapport-Wijffels, waar mevrouw Ouwehand in haar eerste termijn op doelde. Met de sector samen moeten we ook de antwoorden vinden op de maatschappelijke zorg, zodat sector en samenleving elkaar blijven omarmen.

Als u mij vraagt waar ik wil dat we over vier jaar staan, zou ik antwoorden dat ik wil dat we over vier jaar kunnen kijken naar veel vernieuwing, trots kunnen zijn op wat we met elkaar bereikt hebben en trots kunnen zijn op onze sector. Dan kijken we naar Nederland als een internationaal voorbeeld voor al die uitdagingen die we net genoemd hebben. Ik kijk dan ook uit naar inhoudelijke debatten met de Kamer en zie ook uit naar al uw voorstellen en goede ideeën.

Voorzitter. Dan ga ik naar het eerste blokje: innovatie en glastuinbouw. Nederland mag trots zijn op innovatieve ondernemers en sectoren zoals de glastuinbouw. Ook het rapport-Wennink onderstreept hoe belangrijk het is om in te zetten op innovatie. Met de glastuinbouwsector bevinden we ons daarmee in een prachtige uitgangspositie. Dit is een sector die wereldwijd vooroploopt in het ontwikkelen en opschalen van nieuwe technieken. Een sector die zijn weerga niet kent als het gaat om efficiënte voedselproductie.

De leden Koorevaar en Den Hollander noemden de glastuinbouw, zaadveredeling en het verbeteren van voedselzekerheid door middel van een brede innovatieagenda. Mevrouw Den Hollander vroeg daarbij ook specifiek naar mijn bereidheid om de Nederlandse innovatieambities in aansluiting op het rapport-Draghi voor het voetlicht te brengen in Brussel. In de glastuinbouw en ook bij de zaadveredeling zien we een enorme innovatiekracht. Het coalitieakkoord biedt ruimte aan verschillende innovaties die bijdragen aan de voedselproductie, zoals gentechologie, biotechnologie en genetica. Deze innovaties kunnen bijvoorbeeld bijdragen aan de ontwikkeling van weerbare rassen die beter zijn bestand tegen ziektes en plagen. Het kabinet werkt dan ook aan een nationale technologiestrategie met aandacht voor voedselzekerheid, biotechnologie en zaadveredeling. De kansen van groene biotechnologie, zoals precisieveredeling, staan ook in het rapport-Wennink genoemd. In de toekomst zal steeds meer voedselproductie onder glas, onder beschermende en beheerste omstandigheden plaatsvinden.

Er liggen veel kansen om met innovaties de voedselzekerheid verder te borgen. We gaan hieraan dan ook ondersteunend een innovatieagenda ontwikkelen, met daarbij ook aandacht voor het opschalen en uitrollen van bewezen innovaties. Zo kunnen we onze koploperspositie behouden en de concurrentiekracht en het verdienvermogen versterken. Ik ga in Brussel duidelijk mijn ambities voor een innovatievriendelijk beleid uitdragen, onder andere door het stimuleren van biotechnologie en andere sleuteltechnologieën, zoals de inzet van AI en drones in de land- en tuinbouw. Dit sluit ook aan bij de pijler concurrentievermogen in het nieuwe MFK. Daar zullen de minister en ikzelf aandacht voor vragen in Brussel. Voor de zomer zal ik uw Kamer informeren over deze ambities, zowel over de inzet als over de agenda voor die brede innovatie.

Het lid Flach vroeg daarbij nog specifiek naar het belang van een vitale agrarische sector voor de Nederlandse voedselvoorziening en voor onze economie. Hij vroeg daarbij ook naar een bijpassende nationale voedselstrategie, een onderwerp dat van groot belang is, zoals ook de geopolitieke ontwikkelingen, bijvoorbeeld in Iran, ons nu weer laten zien. Deze week is in de Tweede Kamer de motie-Vermeer aangenomen om voor de zomer vanuit het kabinet daarover een voorstel naar uw Kamer te sturen. Mijn voorganger heeft al gewerkt aan een heel aantal bouwstenen op het gebied van de nationale voedselstrategie. Ik zal me de komende weken beraden over hoe we daar vervolg aan geven richting dat duurzame en weerbare voedselsysteem in een geopolitiek onzekere wereld. Mijn streven is om dit te laten landen in een zogeheten strategische agenda voor voedselzekerheid. Ik vind het daarbij van belang om snel van start te gaan, maar dat wel te doen in een zorgvuldig proces, zowel inhoudelijk als wat betreft de betrokkenheid van de sector, maatschappelijke partijen en de samenleving. Ik zal uw Kamer dan ook voor de zomer informeren over die aanpak en over de bouwstenen voor de strategische agenda voor voedselzekerheid.

Voorzitter. Dan gaan we door naar het tweede blokje: gewasbeschermingsmiddelen.

De **voorzitter**:

Het kon eigenlijk niet anders bij dit onderwerp: mevrouw Van der Plas.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

We hebben te maken met een ernstige oliecrisis, door alle ontwikkelingen in onder andere het Midden-Oosten, de Straat van Hormuz en dergelijke. Door die straat wordt niet alleen olie vervoerd, maar ook spullen die je nodig hebt om kunstmest te maken. Dat gaat hele grote problemen opleveren in Nederland. Daarom hadden wij nog wat vragen gesteld over mestvergiftiging. Misschien hoort deze vraag eigenlijk nog een beetje in het vorige blokje, maar omdat we nu bij de innovaties zijn: wat gaat de regering precies doen om die mestvergiftiging echt zo snel mogelijk op gang te brengen, ook om de mestmarkt te verlichten? Denk aan het gebruik van bijvoorbeeld RENURE als mineralenconcentraat, als kunstmestvervanger.

Staatssecretaris **Erkens**:

Mestbeleid ligt inderdaad bij de minister. De minister en ik hebben het er wel over gehad met elkaar. De minister is zelf ook een voorstander van de inzet van mestvergiftiging en RENURE. Ik zou willen vragen of hij u daar mogelijk in de tweede termijn een

uitgebreidere toelichting op kan geven, want het is een heel belangrijk onderwerp. Ik zou het jammer vinden als ik daar te oppervlakkig op blijf, omdat het op zijn terrein ligt.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Dat begrijp ik. Ik wil ook vragen of de minister voedselzekerheid daarbij meeneemt. Als wij hier namelijk voedsel willen telen en wij boeren verbieden om dierlijke mest te gebruiken en wij zeggen dat ze over moeten gaan op kunstmest, dan komt onze voedselzekerheid echt wel in gevaar de komende tijd. Ik heb dus de vraag aan de minister, via de staatssecretaris, om het stukje voedselzekerheid hierbij ook in ogenschouw te nemen.

De heer **Chris Jansen** (PVV):

Ik heb een heel korte vraag. Vanmorgen hoorde ik onderweg hiernaartoe dat de prijs voor gas met 35% omhoog is gegaan. Mijn vraag aan de staatssecretaris is of hij bereid is om hier binnen het kabinet aandacht voor te vragen, want dat betekent dat de glastuinbouw met ongelofelijk hoge kosten wordt geconfronteerd. Dat kun je niet alleen maar afwentelen op de sector, want uiteindelijk komt dat ook weer bij de burgers terecht. Mijn vraag is dus: is de staatssecretaris bereid om dat onder de aandacht te brengen?

Staatssecretaris **Erkens**:

Dat is een terechte vraag van de heer Jansen. De glastuinbouw gebruikt veel aardgas en importeert dat ook. Een groot deel van de glastuinbouw heeft gelukkig langere contracten. We zitten gelukkig niet aan de vooravond van de winter; dat gaf de sector zelf ook aan. Tegelijkertijd raakt het de sector nu ook al. Met betrekking tot de brede inventarisatie die vanuit het kabinet loopt, zal ook LVVN aangehaakt zijn om voor de glastuinbouw te bekijken wat de opties zijn.

De heer **Chris Jansen** (PVV):

Kan de staatssecretaris dan ook een indicatie geven van wanneer wij hier als Kamer nader over worden geïnformeerd?

Staatssecretaris **Erkens**:

Ik vind het moeilijk om dat nu concreet te zeggen, omdat de brief bij een aantal andere departementen ligt. Ik zal voor de tweede termijn de tijdslijn daarvoor laten ophalen, zodat ik u die kan meegeven.

De **voorzitter**:

U continueert met gewasbeschermingsmiddelen.

Staatssecretaris **Erkens**:

Voorzitter. Over gewasbeschermingsmiddelen zijn vragen gesteld door D66, CDA, Partij voor de Dieren, de SGP en andere partijen. Ik neem de zorgen van inwoners over de effecten van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen op hun leefomgeving heel serieus. Ik ben reeds in gesprek met partijen om te komen tot nationale convenanten over het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Deze moeten leiden tot een substantiële vermindering van het gebruik van schadelijke gewasbeschermingsmiddelen, moeten de milieudruk terugbrengen en moeten gemeenten helpen bij het oplossen van lokale problematiek. Ik zal daarover de samenwerking aangaan met de lokale overheden. Anderzijds snap ik ook de zorgen van

telers over voldoende beschikbaarheid van middelen om de gewassen te kunnen beschermen; de heer Flach vroeg daar aandacht voor. Vergeet niet dat telers zelf natuurlijk het meest blootgesteld zijn aan de middelen die zij gebruiken. Ook vanuit de sector zelf is er dus de bereidheid om te bekijken hoe we schadelijke gewasbeschermingsmiddelen de komende jaren met elkaar afbouwen.

Voorzitter. Daarom zet ik in op een regierol vanuit het Rijk, waarmee gemeenten handvatten en duidelijkheid gaan krijgen. We zien op dit vlak namelijk dat gemeenten nu vaak zelf beleid aan het formuleren zijn. Zij geven aan: vanuit het Rijk hebben we op dit moment onvoldoende houvast om tegemoet te kunnen komen aan de zorgen van onze inwoners.

Er is een belangrijke rol weggelegd voor de te sluiten convenanten, waarin we het gebruik van schadelijke chemische middelen sterk willen reduceren. Dat kan bijvoorbeeld door in te zetten op innovatie, precisiedosering of omschakeling naar andere middelen. Wat betreft dit traject informeer ik de Kamer in april over het proces, de te verwachten doorlooptijd en de betrokken partijen bij de op te stellen convenanten. Mijn streven is om voor de zomer een eerste convenanttekst op hoofdlijnen gereed te hebben. Daarbij ben ik wel afhankelijk van de deelnemende partijen. Die tijdsdruk zit erachter, omdat we in dit kabinet besloten hebben om de opgaven die op de sector afkomen integraal te behandelen. Dat betekent dat we ook op het gebied van gewasbescherming de contouren met elkaar willen hebben vóór het pakket waar de minister over sprak, dat richting de zomer komt. We willen voorkomen dat er over één of twee jaar additionele regels komen, waardoor je misschien net een investeringsbesluit hebt genomen en je dan alsnog de overheid weer op het erf ziet, die toch iets anders van je gaat vragen. Daarom proberen we echt in te zetten op parallelle sporen om die duidelijkheid te verschaffen.

Het lid Podt vroeg specifiek naar het beleid rondom zonering. Het zoneringsbeleid ligt primair bij de minister, maar hier trekken we samen in op, ook richting het zomerpakket waar ik het net over had.

Voorzitter. Het lid Podt vroeg ook hoe we inzetten op de meet- en registratienetwerken, die meten hoeveel gewasbeschermingsmiddelen en biociden overwaaien naar Natura 2000-gebieden. Recent is er een rapport over dit onderwerp van de WUR aan de Kamer aangeboden. Met een onafhankelijk vervolgonderzoek willen we de aanbevelingen verfijnen, preciseren en betrekken bij de convenanten. Ook spreek ik met provincies, sectoren en natuurorganisaties over de verdere vormgeving in de praktijk.

De heer Koorevaar vroeg naar de stappen die dit kabinet wil zetten om het gebruik en de impact van gewasbeschermingsmiddelen op het milieu te verminderen door milieubelastingspunten en integrated crop management. Het is belangrijk dat de sector doorgaat met het ontwikkelen van die private benchmarkingsystemen voor het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Dit instrument is bedoeld als hulpmiddel voor telers. Daarmee kunnen zij op individueel bedrijfsniveau hun gebruik en milieuimpact van gewasbeschermingsmiddelen benchmarken ten opzichte van andere telers met hetzelfde gewas, regio en grondsoort. Ik stimuleer de ontwikkeling van deze systematiek en zal deze ook betrekken in het convenanttraject waar uw Kamer in april over

geïnformeerd zal worden.

Het lid Flach vroeg naast de reductie van de milieubelasting nog naar de effectiviteit van gewasbescherming en het behoud van teelten, te betrekken bij de convenanten. Ook rekent hij daarbij op steun voor zijn amendement over het Praktijkprogramma Plantgezondheid. Ik begrijp de zorg van het lid Flach met betrekking tot het behoud van de plantaardige productie, teelten en het verdienvermogen van telers. Ik zal hier bij de appreciatie van de amendementen ook uitgebreider op ingaan. Om te zorgen voor een forse gebruiksreductie van schadelijke chemische gewasbeschermingsmiddelen en tegelijkertijd voor een omslag naar weerbare planten- en teelsystemen, zet ik in op die nationale, bindende convenanten met de verschillende partijen. Daarvoor starten we de gesprekken nu al op. Daarin willen we dus ook op dit vlak afspraken maken over de inzet van stimulerende maatregelen, om alternatieven te hebben om die teelten te kunnen beschermen. Hierbij kunnen we denken aan praktijkexperimenten en pilots om telers te helpen in de overgang naar weerbaar telen en duurzame gewasbescherming. Daarin kan een nieuw praktijkprogramma plantgezondheid goed passen, waarbij ik misschien iets te ver vooruitloop op het amendement.

Voorzitter, dat was het blokje.

De **voorzitter**:

Er zijn interrupties. Mevrouw Podt.

Mevrouw **Podt** (D66):

De minister begon te zeggen dat hij meeleeft, of de zorgen begrijpt van mensen die rondom die percelen wonen. Fijn, daar ben ik heel blij mee. Op het moment dat we die convenanten gaan maken, gaat dat natuurlijk wel voornamelijk aan de telerskant gebeuren. Hoewel, de gemeenten worden ook genoemd. Ik zoek ook nog naar manieren waarop we de inwoners kunnen helpen die zich echt zorgen maken. In de eerste termijn ging het al even over de vraag of we kunnen zorgen dat er vanuit de telers meer transparantie komt, misschien ook iets verplichtender, over waarmee en wanneer er wordt gespoten. Ik denk dat dat voor veel bewoners al heel veel zou oplossen.

Staatssecretaris **Erkens**:

Ik vind dat een interessante gedachte, die ik mee zou willen nemen in het convenanttraject. Ik wil daarnaar kijken. Wat mij betreft zorgt een convenant voor een aantal zaken. Ten eerste zorgt het voor geloofwaardige afbouwpaden voor de schadelijke chemische stoffen die we met elkaar willen afbouwen. Het zorgt ook voor inzet op de alternatieven, zodat telers ook weten waar ze aan toe zijn en wat ze moeten doen om te kunnen voldoen. Ten derde willen we ook proberen de verdeeldheid op dit thema weg te nemen uit de maatschappij. Dat betekent een verbeterde informatievoorziening richting burgers, maar ook een geloofwaardig verhaal andersom over hoe we de effecten ervan gaan beperken met elkaar. Dat zou ik in dit traject kunnen meenemen.

Mevrouw **Podt** (D66):

Dat klinkt mooi. De staatssecretaris gaf ook aan dat hij daarbij afhankelijk is van de sector. Ik geloof er heel erg in dat heel veel mensen binnen de sector dit ook echt willen. Die spreek ik ook. Tegelijkertijd kan het natuurlijk niet zo zijn dat de sector als geheel

misschien wel zegt: het is heel leuk dat de staatssecretaris dat wil, maar tot hier en niet verder. Hoe ziet de staatssecretaris dat in de praktijk landen?

Staatssecretaris **Erkens**:

Ik gaf aan dat het Rijk hier regie op gaat nemen. Wij zijn verantwoordelijk voor het feit dat er een convenant komt. Ik wil dat samen met de sector doen. Mijn insteek is dus om met die partijen tot een convenant te komen, ook omdat je voor naleving uiteindelijk wel de commitment van partijen nodig hebt om eraan te gaan voldoen. Tegelijkertijd is dat wat mij betreft niet vrijblijvend; we gaan ook kijken naar stimulerende maatregelen om de sector te helpen om de overstap te maken. Dat betekent ook dat je als overheid er iets voor terug mag vragen.

De **voorzitter**:

Afrondend.

Mevrouw **Podt** (D66):

Ik zoek toch nog een klein beetje naar taal. Ik snap "stimulerend". Ik snap "commitment in de naleving". Ik vind het heel lovenswaardig dat die zaken vooropstaan. Maar er komt natuurlijk een punt waarop je moet zeggen: dit kan gewoon niet meer. Alleen al omdat je op het moment dat je bijvoorbeeld zegt "dit middel mag over vijf jaar niet meer gebruikt worden" dan juist het ontwikkelen van die alternatieven stimuleert. Is de staatssecretaris dat met mij eens?

Staatssecretaris **Erkens**:

Dat ben ik met mevrouw Podt eens. De manier waarop we het nu met elkaar geregeld hebben, vind ik op dit vlak gewoon niet goed werken. Op dit moment worden vrijstellingen inderdaad ook vaak verleend per middel. Daarover krijg ik als bewindspersoon adviezen. Uw Kamer wordt daar ook van tijd tot tijd over geïnformeerd in de brieven die u ontvangt. Dan gaan we vervolgens per middel met elkaar een discussie voeren over de vraag in welk jaar we ermee stoppen en komen we er na twee jaar met elkaar achter dat bijvoorbeeld de randvoorwaarden er nog niet zijn om met dat middel te stoppen. Dat vind ik geen wenselijke aanpak om het vertrouwen van de samenleving terug te krijgen. Die langjarige zekerheid moet er wat mij betreft juist voor zorgen dat de sector perspectief heeft en zich uiteindelijk ook gesteund weet door een groot deel van de bevolking, waardoor ook het aantal gepolariseerde discussies hopelijk afneemt. Aan de andere kant moeten we met elkaar wel zorgen voor borging in het convenant, zodat die afspraken nagekomen worden.

De heer **Flach** (SGP):

Dit onderwerp is heel gevoelig en sterk gepolariseerd. Het leidt ook tot veel emoties. De manier waarop er door sommige collega's in de Kamer over gewasbescherming wordt gesproken, draagt ook bij aan, soms heel onterechte, weerstand tegen middelen. De staatssecretaris had het over "schadelijke" middelen en "schadelijke" toepassingen. Dan is het wel van belang om met elkaar goed te definiëren wat dat is. Koffie is in principe ook een giftige stof, maar in de hoeveelheid waarin wij het dagelijks tot ons nemen, vormt dat geen probleem. Hoe kijkt de staatssecretaris naar de definitie van schadelijke stoffen?

Staatssecretaris **Erkens**:

Dat is een hele goede vraag. Volgens mij gaat het om het effect van de stoffen die je gebruikt, de opeenstapeling ervan. Dat hoeft wat mij betreft niet te betekenen dat we geen chemische stoffen kunnen toepassen. Als er geen alternatief beschikbaar is, zal het namelijk nog steeds nodig zijn om de teelten te beschermen. Dan ga je kijken naar een andere route. Die kan al beginnen met de veredeling van het zaadje, maar het kan ook betekenen dat we naar veel kleinere doseringen gaan, die heel specifiek toegepast worden op het plantje zelf, waardoor de volumes die we gebruiken, in hoeveelheid afnemen. Wat mij betreft gaat het dus over de totale effecten van alles wat we met elkaar gebruiken, en over de vraag hoe we de effecten daarvan kunnen verminderen. Wat mij betreft is dus niet elke chemische stof onwenselijk.

De heer **Flach** (SGP):

Dank. Deelt de staatssecretaris dan ook de gedachte dat je eigenlijk zou moeten beginnen met geïntegreerde gewasbescherming en indien nodig met groene middelen? Als dat niet nodig is, hebben we ook nog chemie tot onze beschikking. Maar deelt hij dat we wel het uitgangspunt moeten hebben dat we geen oude schoenen weggooiden voordat we nieuwe hebben?

Staatssecretaris **Erkens**:

Volgens mij is het volgende het belangrijkste. De heer Flach gaf het zelf aan het begin ook aan: het is een heel gevoelige discussie, die heel gepolariseerd is. Aan de ene kant zijn we gewoon ontzettend afhankelijk van gewasbeschermingsmiddelen om ervoor te zorgen dat we die voedselzekerheid borgen en dat de oogst niet mislukt. Aan de andere kant zijn we ook al jaren met elkaar bezig om de effecten daarvan te laten afnemen en zullen we daarin de komende jaren nog grote stappen met elkaar moeten zetten. Geïntegreerde gewasbescherming is daar gewoon een heel belangrijke component van.

De heer **Chris Jansen** (PVV):

De discussie betreft gezondheid, veiligheid en het feit dat je gewassen uiteindelijk toch moet beschermen. Er is inderdaad niet altijd een alternatief voorhanden dat die schadelijke effecten niet heeft. Mijn vraag aan de staatssecretaris is dan wel of wij van zins zijn om een stapje verder te gaan dan de EU, dan Brussel. Of gaan wij een nationale kop erop zetten? Het vorige kabinet zei heel duidelijk: geen nationale koppen. Dat heb ik in uitingen van dit kabinet nog niet teruggelezen. Mijn vraag is dus of dat wel of niet gaat gebeuren.

Staatssecretaris **Erkens**:

Dat ligt aan de definitie van "nationale kop". We zullen met elkaar, samen met de sector, afspraken proberen te maken die ervoor zorgen dat we de effecten van schadelijke gewasbescherming op de samenleving inderdaad laten afnemen. Tegelijkertijd zien we ook dat vanuit de Europese Unie de komende jaren een aantal goedkeuringen verlopen van middelen die we op dit moment nog nodig hebben. Dus ja, het is ten dele een nationale kop, maar tegelijkertijd is die ook noodzakelijk voor de sector om toekomstbestendig te kunnen omgaan met gewasbescherming. Er komen ook op mijn bureau steeds middelen voorbij waarvoor ik mogelijk wel of niet een vrijstelling moet verlenen. Daarbij wordt ook aangegeven: over twee jaar mag je deze vrijstelling niet meer geven van de Europese Unie. Dus ja, wat dat betreft hebben we ook vanuit dat

sectorale belang nodig dat die alternatieven ontwikkeld worden en dat het Rijk daarbij helpt. Dat is een lang antwoord, omdat het een complex dossier is.

De heer **Chris Jansen** (PVV):

Op zich geeft de staatssecretaris een terecht antwoord, maar de reden dat ik het vraag is natuurlijk dat je ook praat over de eventuele verplaatsing van de productie van deze gewassen. Dan is Nederland het kwijt. Misschien raakt Europa het zelfs kwijt. Dan komt het uit derdewereldlanden en heb je misschien de negatieve effecten in het kwadraat. Dat is de reden dat ik vraag hoever we hierin gaan. Gaan we ervoor zorgen dat onze ondernemers die het op dit moment moeten gebruiken daadwerkelijk een businesscase houden om gewoon door te kunnen gaan met hun bedrijfsvoering?

Staatssecretaris **Erkens**:

De heer Jansen en ik zijn het daarover volledig eens. Wat mij betreft gaat het erom dat we er samen met de sector voor zorgen dat we die teelten hier kunnen beschermen en dat we de alternatieven ontwikkelen. Daarom zit ik ook heel erg op twee zaken. Een. We doen dit samen met de sector en sluiten dit convenant. Twee. Het moet echt langjarig zijn, want anders kun je geen investeringsbesluit nemen. Als wij met elkaar besluiten "over twee jaar mag dit en dit niet, en moet u alternatieven hebben", zullen die alternatieven nog niet altijd ontwikkeld zijn. Die langjarige zekerheid is dus ook echt nodig om hierin grote stappen te zetten en ervoor te zorgen dat die sector inderdaad hier kan blijven. Ik las deze week ook nog een artikel over snoeptomaatjes. Op de Nederlandse snoeptomaatjes zitten echt wel veel minder middelen dan op die uit het buitenland geïmporteerd worden, dus laten we ook met elkaar constateren dat er hier al stappen gezet worden en dat het, zoals de heer Jansen zegt, in het buitenland echt niet per se beter is. We moeten vooral met elkaar bekijken hoe we hierin op kop blijven lopen en hoe we vervolgstappen zetten om de effecten ervan op de samenleving en uiteraard op de telers zelf die de middelen moeten gebruiken, te laten afnemen.

De heer **Koorevaar** (CDA):

Kijk, de snoeptomaatjes worden ook gepromoot. Ik denk dus dat ik weet wat we getrakteerd krijgen als de staatssecretaris jarig is. Even over dat gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Ik omarm wat de staatssecretaris zegt over taal. Die milieubelastingspunten zijn namelijk een verhaal van taal. Ik ben het met de heer Flach eens dat we heel prudent met deze discussie moeten omgaan. Het is gevoelig. Volgens mij hebben we die taal van milieubelastingspunten nodig om het goede gesprek te voeren. Is de staatssecretaris dat met mij eens?

Staatssecretaris **Erkens**:

Ja, daar ben ik het zeker mee eens.

De heer **Koorevaar** (CDA):

Goed.

Er viel me nog iets op. Iets in de beantwoording van de staatssecretaris triggerde mij. De staatssecretaris zei: we zijn het ermee eens dat we die taal nodig hebben — dat is mooi — en dat er middelen beschikbaar moeten worden gesteld om de taal van milieubelastingspunten verder te ontwikkelen. Maar ik hoorde de staatssecretaris niet zeggen: dit is ook de taal van de overheid; we gaan op die manier over het gebruik van

gewasbeschermingsmiddelen praten. Is het ook de taal van de overheid om langs de lijn van milieubelastingspunten te communiceren over de schadelijkheid van gewasbeschermingsmiddelen?

Staatssecretaris **Erkens**:

Zo staat het ook in het coalitieakkoord en daar ben ik aan gebonden, dus: uiteraard.

De **voorzitter**:

Afrondend.

De heer **Koorevaar** (CDA):

Mooi.

De **voorzitter**:

U vervolgt over dierenwelzijn.

Staatssecretaris **Erkens**:

Voorzitter. Er zijn veel vragen gesteld over dierenwelzijn door de Partij voor de Dieren, de PVV en een aantal andere partijen. Laat ik beginnen met de algemene maatregel van bestuur Dierwaardige Veehouderij. Uw Kamer heeft meermaals gesproken over de algemene maatregel van bestuur Dierwaardige Veehouderij. De Partij voor de Dieren vroeg mij naar het traject en het rapport-Wijffels, waarop ik al ben teruggekomen in mijn inleiding. De internetconsultatie van de AMvB heeft ruim 7.200 reacties opgeleverd. Dat is nog net geen record, maar dat geeft vooral aan dat het onderwerp ontzettend leeft in de samenleving. Ook zijn diverse toetsen uitgevoerd, waaronder de handhaafbaarheids- en uitvoeringstoets van de NVWA, de wetenschappelijke toets en de regeldruktoets.

Het doel van een dierwaardige veehouderij op basis van de wetenschap staat hierin voorop. We kijken bij de invulling naar alle relevante aspecten, zoals de regeldruk en de praktische uitvoerbaarheid voor ondernemers. Daar hoort wat mij betreft ook bij dat we kijken naar de markten voor dierwaardig geproduceerde producten, zodat we het verder kunnen verbreden met elkaar en het ook loont dat we deze stappen gaan zetten. Hierover is eerder ook een discussie gevoerd met de minister op een ander dossier. De heer Jansen gaf eerder ook al aan dat we willen voorkomen dat het dierenwelzijn op Europees niveau afneemt omdat het hier niet loont doordat de producten via de keten onvoldoende in de markt worden gezet.

Omdat de inbreng over dit thema ziet op verschillende aspecten is niet één advies leidend. Er is veel inbreng geleverd en die wordt nu zorgvuldig gelezen en beoordeeld. Op basis hiervan zullen we, waar nodig, aanpassingen doen in de concept-AMvB. Zoals ook is aangekondigd in het coalitieakkoord zal het kabinet de aangepaste concept-AMvB rond de zomer naar beide Kamers sturen. Daarna zullen we daarover uitgebreid het debat met elkaar voeren.

Voorzitter. Het lid Ouwehand noemde in haar inbreng de zorgen die er leven over de gezondheidsrisico's rond geitenhouderijen. Ik wil vooropstellen dat het kabinet de gezondheid van alle inwoners belangrijk vindt. Het is in ons dichtbevolkte land niet eenvoudig om economische belangen en milieubelangen met elkaar in evenwicht te houden. Bij het behouden van die balans en het, waar nodig, herstellen daarvan is het

van belang om een brede en toekomstbestendige afweging te maken, met oog voor alle belangen. Op 9 januari jongstleden heeft uw Kamer de kabinetsreactie ontvangen op de Gezondheidsraadsadviezen over de verhoogde kans op longontsteking bij omwonenden van geitenhouderijen.

Voorzitter, wilt u de interrupties al toestaan of zal ik nog een stukje doorgaan? Ik ga nog een stukje door.

Er werden veel vragen gesteld over welke maatregelen er precies genomen gaan worden en hoe snel dat gebeurt. Ik begrijp dat en ik deel ook het ongeduld van de Kamer, want het duurt nu al meer dan tien jaar voordat we met beleid komen op dit vlak. Daarom zal dit ook prioritair opgepakt worden. We voelen de urgentie, maar we moeten dit wel zorgvuldig aanpakken, met oog voor de impact ervan, omdat dit bijvoorbeeld ook de woningbouw in Nederland raakt. De volksgezondheid staat daarbij voorop. Op dit moment wordt er een impactanalyse uitgevoerd. Als we die informatie hebben, zullen we die gebruiken voor een zorgvuldige afweging. We zullen daarbij ook de motie-Kostić meenemen. Uw Kamer wordt voor de zomer geïnformeerd over de aanpak en de te nemen maatregelen. Het heeft dus onze prioriteit om uw Kamer snel te informeren over de acties die we willen nemen.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Ik had nog een vraag over de beantwoording van de staatssecretaris van mijn vragen over de AMvB Dierwaardige Veehouderij. Ik had een wat concretere vraag gesteld. In de AMvB's die er nu liggen, zitten behoorlijk wat geitenpaadjes. De impact van iedere voorgestelde maatregel moet twee jaar voordat die ingaat, getoetst worden. Ik heb een concrete vraag aan de staatssecretaris: is hij van plan om die geitenpaadjes en die bepalingen eruit te halen? Kan hij daar al iets over zeggen?

Staatssecretaris **Erkens**:

Nogmaals, ik ga mezelf hier goed over laten informeren. Ik zal de hele AMvB daar ook nog op doorlopen. Ik zou wel een knip willen maken tussen een geitenpaadje en een soort hardheidsclausule als een ondernemer met een goede reden nog niet aan de regels kan voldoen, bijvoorbeeld omdat er geen vergunning verleend is. Ik zal kritisch kijken naar geitenpaadjes die echt gebruikt worden om niet aan de regels te voldoen, maar ik vind het wel van belang om hier hardheidsclausules in te hebben als je als overheid de randvoorwaarden onvoldoende op orde hebt, waardoor een onderneming niet daaraan kan voldoen en dan gesanctioneerd zou worden.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Oké, helder. Dank. Zou de specificatie "rond de zomer" iets concreter kunnen? Want het hele jaar is "rond de zomer", behalve de zomer zelf.

Staatssecretaris **Erkens**:

Daar kan ik nog niet concreter over worden, omdat ik ook echt de ruimte wil hebben om nog wat aanpassingen te doen in de AMvB. Als die aanpassingen veelvoudig zijn, zal het na de zomer worden, maar als die beperkt zijn, zal het voor de zomer worden. Laat me hier in de tweede termijn op terugkomen. Ik zal de Kamer wel op korte termijn laten weten of de AMvB voor of na de zomer komt. Dat kan ik wel doen, maar ik zal daar vandaag nog geen uitsluitsel over kunnen geven.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Fijn, want ik denk inderdaad dat het, als de staatssecretaris de tijd heeft gehad om in te schatten hoeveel werk het gaat zijn, goed is om te horen of het voor of na de zomer wordt.

Staatssecretaris **Erkens**:

Ja. Ik zal kijken of we de Kamer voor het debat Dierwaardige veehouderij, dat volgens mij in april plaatsvindt, kunnen informeren over de exacte tijdslijn.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Even checken of ik het goed gehoord heb: zijn er meer dan 7.000 reacties op die AMvB?

Staatssecretaris **Erkens**:

Ja, meer dan 7.500.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Heeft de staatssecretaris dan ook overwogen om een nieuwe AMvB te maken in plaats van 7.500 wijzigingen te verwerken?

Staatssecretaris **Erkens**:

Dat zou kunnen, maar dan zou ik die ook in consultatie moeten brengen, met misschien nog meer reacties. Dan zou het dus nog complexer worden, maar het is zeker veel werk voor de mensen op het departement.

De **voorzitter**:

U vervolgt met dierenwelzijn.

Staatssecretaris **Erkens**:

Ik vervolg, voorzitter. Over stalbranden waren er ook enkele vragen. Dat is een heftige gebeurtenis. De impact daarvan is voor mens en voor dier enorm groot. Afgelopen week was er weer een grote brand in Epe. Voor de dieren is het natuurlijk afgrijselijk. Ook de veehouders zelf willen dit nooit meemaken. Ik heb hier ook met de veehouder uit Epe gesproken. Ik vind het belangrijk dat we samen met de veehouders en andere stakeholders uit het maatschappelijk middenveld blijven doorwerken aan het verbeteren van de brandveiligheid op veehouderijen. Op korte termijn start ik samen met betrokken organisaties een brandveiligheidscampagne om te zorgen voor meer bewustwording en het geven van inzicht in laagdrempelige brandveiligheidsmaatregelen die veehouders kunnen nemen om het risico op branden te verkleinen. Zoals door mijn voorganger op 19 januari 2026 aan uw Kamer is gemeld, heeft onderzoek aangetoond dat er geen eenvoudige en snelle oplossing is om de brandveiligheid van stallen te verbeteren. De brandveiligheid van een stal moet integraal benaderd worden om tot een effectieve aanpak te komen. Er zijn namelijk vele factoren die invloed hebben op het ontstaan en de verspreiding van brand, zoals diergedrag, stalconfiguratie en brandbestrijding. Wanneer maatregelen in het kader van brandveiligheid los toegepast worden zonder integrale benadering, is volgens de WUR de kans op schijnveiligheid en desinvestering heel groot. In dat kader heeft het Nederlands Instituut Publieke Veiligheid, het NIPV, recent een denkraam Basis voor brandveiligheid voor veestallen opgeleverd. Momenteel zie ik hoe dit denkkader omgezet kan worden in beleid en regelgeving om integraler te gaan sturen op brandveiligere bestaande en nieuwe stallen. Ik koers er wederom op om

rond de zomer — tegen mevrouw Ouwehand zeg ik: vlak ervoor of vlak erna — op hoofdlijnen deze aanpak met de Kamer te kunnen delen. Daarmee geef ik ook invulling aan de motie van het lid Ouwehand om effectief actie te ondernemen tegen stalbranden. Ik zal ook inzetten op het verder verbeteren van de stalbrandpreventie met de invoering van een verplichte brandveiligheidskeuring en elektrakeuring. Voor deze keuringen lopen nu al onderzoeken om te zorgen dat deze maatregelen ook uitvoerbaar en proportioneel worden. Naar verwachting komt hier in het najaar verdere besluitvorming over.

Voorzitter. Tot slot wil ik ingaan op dierenmishandeling- en verwaarlozing. Met de inwerkingtreding van de Wet aanpak dierenmishandeling en dierverwaarlozing op 1 januari 2024 zijn er extra instrumenten gekomen voor rechtsspraak en ook voor handhavers om dierenmishandeling aan te pakken. Daar ben ik blij mee. Ik vind dat we mensen die dieren mishandelen, steviger moeten aanpakken. Zo is er bijvoorbeeld een houdverbod opgelegd aan een hondenfokker uit Eersel. De handhavende diensten, zoals de NVWA en de LID, zetten al deze nieuwe instrumenten nu in en blijven ervaring opdoen. Daar zal ik ze ook toe blijven oproepen. Er zijn ook gevallen waarin mensen met alle goede intenties voor een dier willen zorgen, maar waarin toch sprake is van dierenleed. Dit kan bijvoorbeeld komen doordat mensen op basis van onjuiste informatie een verkeerde keuze voor een huisdier hebben gemaakt of doordat een dier aangeschaft wordt met schadelijke uiterlijke kenmerken, waarbij de eigenaar onvoldoende weet dat het dier lijdt als gevolg van die kenmerken.

Vorige week zijn door de heer Graus influencers genoemd die hun huisdier hebben achtergelaten in Dubai. Ik heb geen zicht op welke Nederlandse burgers hierbij betrokken zijn, maar ik kan wel het volgende zeggen. Wie in Nederland een dier mishandelt of verwaarloost, wordt daarvoor strafrechtelijk vervolgd. Wanneer deze feiten buiten Nederland plaatsvinden, heeft de Nederlandse overheid in beginsel geen jurisdictie. Dat is bij heel veel zaken zo, niet alleen in het geval van dierenmishandeling. Maar ik verwacht wel van Nederlandse burgers, waar ook ter wereld, dat zij dieren met respect behandelen en erover nadenken voordat ze een huisdier aanschaffen. Daar hoort ook een verantwoordelijkheid bij, ook in het buitenland. Als je inderdaad vanuit Dubai moet vluchten en je wel de mogelijkheid hebt om je huisdier gewoon mee te nemen, maar je het doelbewust achterlaat, dan zegt dat volgens mij heel veel over je karakter.

Om mensen te helpen de juiste keuzes te maken op het gebied van huisdieren zal ik daarom dit jaar een nieuwe voorlichtingscampagne lanceren. Ik blijf het Landelijk InformatieCentrum Gezelschapsdieren ondersteunen, omdat hier betrouwbare en onafhankelijke informatie te vinden is. Ik kijk ook met de dierenartsen welke rol zij kunnen spelen in het voorlichten van toekomstige diereneigenaren en ook kijk ik of dierenartsen een rol kunnen spelen in de fokscreening van honden en katten, zodat schadelijke uiterlijke kenmerken en ziekte kunnen worden voorkomen. Ik ga ook kijken of ik naast de naaktkat en de kat met vouworen ook dieren met andere kenmerken die lijden met zich meebrengen, kan verbieden. En ik werk aan een vertoningsverbod, zodat bepaalde kenmerken minder te zien zijn en daarmee minder populair worden.

Dit kan ik allemaal in gang zetten en dat ga ik ook doen, maar het is uiteindelijk ook aan

de eigenaar van het dier om de keuze te maken voor een gezond dier. Zolang mensen blijven kiezen voor een hond of kat met een aandoening, omdat ze vinden dat die er schatting uit ziet, zullen fokkers en handelaren op die wens inspelen, ook als wij dingen verbieden. Zoals wij laatst hebben ondervonden, lukt ze dat vaak ook. Ik doe dan ook de oproep om ook voor de aanschaf van een dier heel goed te kijken naar de gezondheid en herkomst. En wij zullen vanuit de overheid ervoor proberen te zorgen dat mensen die informatie aan de voorkant ook goed ontvangen.

Gelukkig krijgt het welzijn van honden en katten en de handel in deze dieren steeds meer aandacht, ook in Europa. Nederland heeft heel actief bijgedragen aan de nieuwe Europese Verordening welzijn en traceerbaarheid voor honden en katten. Het Europees Parlement stemt hier eind maart over. Dat gaat ook in Nederland weer nieuwe mogelijkheden bieden om de omgang met deze huisdieren te kunnen verbeteren.

Voorzitter. Ik had nog een blokje over giraf Eura, maar ik zie dat de heer Graus er nog niet is, dus dat kan ik misschien nog bewaren.

De voorzitter:

Laten we die als allerlaatste toegift van uw beantwoording brengen en bewaren tot zelfs na de amendementen.

Staatssecretaris Erkens:

Ik had nog twee andere opmerkingen bij dit blokje, maar we kunnen ook de interrupties doen.

De voorzitter:

Heel goed. Als u uw blokje nog even afmaakt, krijgt daarna lid Kostić het woord.

Staatssecretaris Erkens:

Ja. In het algemeen wil ik over dierentuinen aangeven dat ze invulling geven aan maatschappelijke doelen als educatie en conservatie. Veel mensen genieten van een dierentuinbezoek. Tegelijkertijd is het nodig om de zorgen rondom het houden en het welzijn van wilde dieren in gevangenschap serieus te nemen. Vorig jaar heeft de Raad voor Dierenaangelegenheden dan ook een rapport uitgebracht, dat aan de Tweede Kamer is aangeboden. Met de zaken die in dat rapport staan ga ik aan de slag, samen met de dierentuinen. Dat gaat bijvoorbeeld over de vraag hoe we ervoor kunnen zorgen dat ze ook een stimulans ondervinden om zich te blijven ontwikkelen op basis van nieuwe kennis en inzichten en daarmee ook recht doen aan een veranderende maatschappelijke blik op de rol van dierentuinen. Ik informeer de Kamer dan ook aan het eind van het jaar over deze aanpak.

Er was nog één specifieke vraag van het lid Kostić over het dolfinarium. Over het bestaan van het dolfinarium wordt inderdaad heel verschillend gedacht in onze samenleving. Ik zou graag zelf eerst in gesprek willen gaan met het dolfinarium. Ik zou daar langs willen gaan en ook experts willen spreken. Ik zal u ook voor de zomer informeren met een brief daarover.

Kamerlid Kostić (PvdD):

Fijn. Ik zal even mijn mouwen opstropen, zoals de staatssecretaris vroeg aan het begin

van het debat. Het is een goed verhaal en een mooi begin. Ik heb specifiek een vraag over die doorgefokte dieren en dan specifiek de kortsnuiten. Zoals de staatssecretaris weet lijden die dieren ontzettend, bijvoorbeeld aan chronische hoofdpijn. Niet voor niets is er hier daarom een fokverbod. Maar experts zeggen dat je eigenlijk ook een import- en houdverbod moet instellen. Wat schetst mijn verbazing? Het kabinet zegt dat het nog een aantal jaar onderzoek gaat doen, terwijl er verschillende manieren zijn om dat import- en houdverbod gewoon mogelijk te maken. Daar schrik ik echt van. We kunnen bijvoorbeeld kijken naar Vlaanderen, dat gewoon een handelsverbod heeft ingesteld. Mijn concrete vraag is dus of de staatssecretaris bereid is om op korte termijn zo'n handelsverbod met de Vlaamse regering te bespreken en te kijken of we daarvan kunnen leren.

Staatssecretaris **Erkens**:

Ik ben bereid om te kijken wat we van de Vlaamse regering kunnen leren op dit vlak. We zijn natuurlijk wel gebonden aan internemarktregels op het gebied van Europa wat betreft importverboden, maar ik ben zeker bereid om met de Vlaamse collega te spreken over wat daar wél kan en hier niet, en waarom.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Dat is superfijn. Dan wil ik nog een tweede optie bespreken. Volgens mij moeten we vaart maken en ik voel dat de staatssecretaris dat ook wil doen. De tweede optie is dat we de handelaren in buitenlandse pups om verplichte meetformulieren vragen. Dat doen we nu ook al voor Nederlandse fokkers. Er is dus geen reden om dat niet ook van de buitenlandse fokkers te vragen. Dat creëert nog een drempel voor zulke fokkers. Is de staatssecretaris dus ook bereid om daar op korte termijn naar te kijken?

Staatssecretaris **Erkens**:

Ik ben sowieso bereid ernaar te kijken, maar volgens mij komen die mogelijkheden ook al tot stand bij de stemming die we eind maart in het Europees Parlement zullen hebben op het gebied van de omgang met huisdieren, en met name honden en katten. Ik stel voor dat ik dit specifiek meeneem in de brief over onze aanpak op dit vlak die in de zomer sowieso komt. Daarbij wil ik de Kamer er ook op attenderen dat er nog geen debat gepland staat op het gebied van de omgang met dieren buiten de veehouderij, en we volgens mij een behoorlijk aantal onderwerpen te bespreken gaan krijgen.

De **voorzitter**:

Afrondend.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Dat is fantastisch. Het kabinet heeft de meetformulieren nog niet in die hoedanigheid beoordeeld. Aangezien de Kamer al een aantal jaren wacht op deze maatregelen, zou ik heel graag willen dat de staatssecretaris in ieder geval voor de zomer met een brief komt. Dan kunnen wij er altijd voor zorgen dat er op tijd een debat komt.

Staatssecretaris **Erkens**:

Ik kan toezeggen dat er sowieso voor de zomer een brief komt over de omgang met huisdieren. Ik zal de opties van het lid Kostić daarin ook laten bekijken. Ik wil daarbij wel één winstwaarschuwing geven. De capaciteit om alles tegelijkertijd op te pakken, is natuurlijk beperkt. Ik zal zelf dus een voorschot geven van zaken waarop ik prioriteit wil

leggen, ook gezien de effectiviteit van de maatregelen op het gebied van dierenwelzijn. Dan is het uiteraard aan uw Kamer om te kijken of zij het eens is met die prioritering, want wij zijn een minderheidskabinet.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Ik had nog een vraag over de diertransporten op hete dagen. Daar heeft de staatssecretaris schriftelijk op geantwoord, waarvoor dank, maar ik maak me wel zorgen. De Kamer vraagt nu namelijk al bijna vijf jaar om het verlagen van de maximumtemperatuur van 35 graden naar 30 graden, wat nog steeds heel heet is. We hebben het voorvorige kabinet gevraagd om daarmee aan de slag te gaan, en alle procedures in Europa waren doorlopen. Toen stuurde de Europese Commissie een briefje met de vraag of Nederland daar minstens een jaar mee wilde wachten, terwijl de Commissie tijdens de officiële notificatieprocedure niet had gereageerd. Deze staatssecretaris heeft nu gezegd: ik beraad me er nog over en u hoort meer van mij tijdens het debat over de dierwaardige veehouderij van 23 april.

De **voorzitter**:

Uw vraag?

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Ik begrijp het niet. Het was een verzoek van de Europese Commissie, maar de notificatie was al helemaal doorlopen. De Kamer is er helder over. Waarom wacht de staatssecretaris? Waarom voert hij deze maatregel niet gewoon door, want alles wat ervoor nodig was, is al gedaan?

Staatssecretaris **Erkens**:

Ik wil voor het debat dieren in de veehouderij uitsluitel geven richting de Kamer. U hoeft dus geen vijf jaar te wachten hierop. Dat wil ik in dezen tegen mevrouw Ouwehand zeggen. De reden waarom het complex is, is omdat er een discussie loopt over de Europese Transportverordening. Daarin zet het Nederlandse kabinet ook in op een aantal andere dingen op het gebied van dierenwelzijn. Er waren daarover ook moties vanuit de Kamer, onder meer van mevrouw Ouwehand. Ik wil die zaken wel tegen elkaar afwegen: als ik het verzoek van de Europese Commissie om uitstel op dit vlak zou negeren, wat zou dan de impact zijn op de andere dossiers die we met elkaar willen bereiken? Geeft u mij dus de ruimte om voor het debat een brief te sturen, waarin ik die weging aangeef. Dat is de voornaamste reden.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Ik zit een beetje met een dilemma. Het kabinet is net aangetreden. We horen zowel de minister als de staatssecretaris zeggen: geef me de ruimte en dan geef ik vervolgens een antwoord. Een deel van mij zegt: dat vind ik redelijk, dus ik ben bereid om daarin mee te gaan. Maar hier waren de procedures al doorlopen. Als je pas op 23 april duidelijkheid hebt, dan is mijn zorg of je nog wel op tijd bent voor de eerste hittegolven. De sector moet zich daarop voorbereiden. Die moet weten: oei, als het warmer dan 30 graden wordt, dan kunnen we de dieren niet in de vrachtwagen zetten, dus daar moeten we misschien rekening mee houden bij onze stalbezetting. Zijn we dan niet te laat?

Staatssecretaris **Erkens**:

Die zorg snap ik goed. Ik kan daarbij zeggen dat we wat mij betreft ook nu al samen met

de sector daarnaar kijken. Want stel dat je 'm wilt invoeren, kan die dan op tijd ingevoerd worden? Stel dat je toch te laat bent, dan moet je sowieso kijken naar een aantal alternatieven. Daar moeten we met de NVWA naar kijken. Dan moeten we er inderdaad voor kiezen om het transport op warme dagen meer in de nacht te laten plaatsvinden. Richting het lid Ouwehand kan ik wat dat betreft zeggen dat het onze intentie echt is om het dierenwelzijn op dat vlak te verbeteren richting de zomer. Gun mij echter de komende weken de ruimte om wel even afwegingen te maken, gezien het complexe Europese speelveld en gezien een aantal andere zaken, zoals langeafstandstransport, waarover de Kamer mij ook via heel stevige moties met een opdracht op pad stuurt.

De voorzitter:

Tot slot.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Dank voor de beantwoording. Ik zou natuurlijk het liefst nu de toezegging van de staatssecretaris willen dat de afgelopen zomer de laatste keer was dat dieren met temperaturen van boven de 30 graden in die transportwagens werden gezet. Als hij dat op 23 april aan de Kamer kan zeggen, dan ben ik bereid om nog even geduld te hebben. Ik wil de staatssecretaris echter echt op het hart drukken om dat te doen, want de Kamer vraagt hier al bijna vijf jaar om.

Staatssecretaris Erkens:

Uw signaal is helder, mevrouw Ouwehand. De moties waren dat ook, wat dat betreft. Er zal sowieso een brief komen voorafgaand aan dat debat.

De voorzitter:

Ik wijs de staatssecretaris erop dat de heer Graus weer in de zaal zit, dus de beantwoording kan wellicht volledig worden gegeven.

Staatssecretaris Erkens:

Zeker, voorzitter. Ik ben al door het blokje dierenwelzijn gelopen. Ik ga het niet volledig herhalen. Giraffe Eura kwam ook voorbij. Dierentuinen heb ik net al kort genoemd. Ik ga met de heer Graus op bezoek in de dierentuin Gaia Zoo. Daarbij breng ik ook een bezoek aan giraffe Eura. Dat zeg ik hierbij ook toe. Eura is een giraffe op hoge leeftijd. Zij zal zo lang mogelijk in goede gezondheid en welzijn gehouden worden door de dierentuin. Er is nu ook contact geweest met het ministerie. Een multidisciplinair team kijkt naar de kwaliteit van leven het dier. Als die sterk zou afnemen of de behandelingen echt te intensief en pijnlijk zouden worden voor het dier, dan zal de afweging gemaakt moeten worden om deze giraffe een zacht einde te geven. De intentie is echter om de goede gezondheid en het welzijn zo lang mogelijk overeind te houden. Dat is wat ik hierover heb teruggekregen.

De heer Graus (PVV):

Als ik een bezoek afleg aan dieren, neem ik altijd zelf een dierenarts mee. Ik ben daar geweest. Ja, u mag ook een keer mee, mevrouw Den Hollander, heel graag zelfs! Ik ben blij dat we weer een dierenarts in ons midden hebben. Ik ben de laatste keer ook met een dierenarts bij Eura geweest. Als je ziet dat dat diertje ... Inderdaad, normaal worden ze in gevangenschap maximaal 35 jaar. Dat diertje is al 24 jaar en gaat naar de 25 jaar toe. Je ziet dat dat diertje twintig minuten lang uit de ruif aan het eten is en daarna rende

ze. Je ziet niet echt mankementen van buitenaf. Je hoort verder dat de bloedwaarden en alles goed zijn. Daar kun je niet alles uithalen, maar ook dat was allemaal in orde. Als ik dan hoor dat dat dier eigenlijk een week voor mijn bezoek ingeslapen had moeten worden, dan vraag ik me af wat daarvoor de reden geweest is. Dat kan dan enkel te maken hebben met de dure medicatie, want die dieren wegen nogal wat. Medicatie is duur. Daar zou de staatssecretaris ook eens iets aan moeten gaan doen, want daar worden belachelijke winsten mee gemaakt. Daar gaat het mij om. Daarom wil ik daar ook met u naartoe, zodat u kan zien hoe gezond en wel dat diertje nog is en dat het, als ze wordt ingeslapen, puur met economische redenen te maken heeft. En daar heb ik een broertje dood aan. Daar gaat het om.

Staatssecretaris **Erkens**:

Dat volg ik. Mevrouw Den Hollander is uiteraard welkom om ook mee te gaan. Doordat er in het debat aandacht voor gevraagd is en er ook contact is geweest vanuit het ministerie, denk ik dat er alles aan gedaan zal worden om giraffe Eura, nu misschien de beroemdste giraffe van Nederland, in leven te houden. We gaan daar samen op bezoek.

De **voorzitter**:

U continueert met de beantwoording over de wolf.

Staatssecretaris **Erkens**:

Voorzitter, mijn vierde blokje is visserij.

De **voorzitter**:

O, excuses. Ik dacht dat we al bij de wolf waren aangekomen.

Staatssecretaris **Erkens**:

De wolf komt hierna, voorzitter. Maakt u zich geen zorgen: die zit nog in het mapje.

Meerdere Kamerleden vroegen naar het perspectief voor de vissers. Ik ben blij dat u mij hiermee de kans geeft om mijn visie op dit dossier te geven. De visserijsector heeft taaie jaren achter de rug door saneringen, zowel de kottersanering in 2022 als de garnalensanering die nu plaatsvindt. Deze saneringen veranderen en raken de Nederlandse vloot. De impact is groot, maar voor de vissers die besloten hebben om door te gaan, wil ik me inzetten. Ik wil ervoor zorgen dat ook na deze ambtstermijn de sector een duurzaam toekomstperspectief heeft, dat jonge starters erin willen stappen en dat zij ook vertrouwen hebben in de toekomst. Dat vraagt inzet op het ruimtevraagstuk, zowel op de Noordzee als de Waddenzee. Het betekent dat we stappen moeten zetten in innovatie voor een duurzamere vloot. Het vraagt ook om meer internationale samenwerking, gezien het feit dat heel veel van de regels op dit vlak uit Brussel komen. Als we vissers zo perspectief geven, dragen we ook bij aan de leefbaarheid van gemeentes als Urk en Yerseke, waar visserij al sinds jaar en dag met de gemeenschap is verweven.

Voorzitter. In de visie Voedsel uit zee en grote wateren is een toekomstbeeld neergezet voor onze visserij. Voedsel uit zee is belangrijk en draagt bij aan een gezond dieet. Het perspectief is dat vissers een goede boterham verdienen en werken binnen de draagkracht van het ecosysteem. Op dit moment werkt het kabinet samen met vertegenwoordigers van de visserijsector, natuurorganisaties, ketenpartijen en het

Bestuurlijk Platform Visserij aan een zogeheten uitvoeringsagenda om dat geschetste perspectief dichterbij te brengen. Dat wordt geleid door de heer Bisschop van de SGP. Het stemt mij positief om te zien dat de sector zijn nek uitsteekt om samen met andere maatschappelijke organisaties te komen tot deze toekomstvisie. Richting de betrokken natuur- en milieuorganisaties wil ik zeggen dat ik het ook waardeer dat ze samen aan tafel zitten met de sector. Dat geeft in de toekomst ook meer zekerheid en stabiliteit op dit belangrijke onderwerp.

De uitvoeringsagenda richt zich op concrete acties voor de komende jaren, voor LNVN, maar ook voor de sector en natuurorganisaties. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om acties om voedsel uit zee beter op de kaart te zetten richting consumenten en gericht op het behoud van ruimte voor de visserij op zee, om onderzoek naar het medegebruik van windparken, en om het openstellen van verschillende regelingen op het gebied van innovatie en steun. Ik hoop dan ook dat de samenwerkende partijen dit voorjaar tot overeenstemming komen over de agenda, zodat ik deze aan uw Tweede Kamer kan sturen en u verder kan informeren over hoe wij proberen om daar als LNVN aan mee te helpen. Als de sector en maatschappelijke partijen met een toekomstvisie komen, dan is het heel belangrijk dat wij deze kans vanuit de overheid ook aangrijpen om die tot een succes te maken.

Daarmee ben ik ingegaan op de nationale inzet, maar ik besef terdege dat visserijbeleid grotendeels op Europees gebied wordt geregeld via het gemeenschappelijk visserijbeleid. Ook hebben geopolitieke ontwikkelingen nu grote invloed. De internationale context van de visserij vraagt om duurzame contacten met nabijgelegen Noordzeelanden. Dat helpt de Nederlandse inzet in Brussel ook, want we moeten hiervoor meerderheden vinden met elkaar. De komende jaren zal het kabinet zich er daarom voor inzetten om gezamenlijk met omringende landen te werken aan een toekomstbestendige visserij. Om hierin de eerste stap te zetten, wordt op 10 en 11 april een internationaal visserij-innovatiesymposium georganiseerd in Nederland, in Scheveningen. Uiteraard bent u daar allen welkom om kennis te nemen van alle mooie innovaties die de sector kunnen helpen om toekomstbestendig te worden. Dit is geen sluikreclame. Het is gewoon een mooi initiatief, ook vanuit de sector zelf.

Door middel van dit soort initiatieven en daarnaast met een actieve inzet bij de maandelijkse Landbouw- en Visserijraad werkt het kabinet aan de acceptatie van innovaties voor een toekomstbestendige visserij. Er zijn door de VVD en PVV vragen gesteld over mijn inzet in Brussel voor de pulvisserij. Ben ik bereid om daarop in te zetten? Mijn antwoord daarop zou zijn: ja, daar ben ik toe bereid. De pulskor is een bewezen effectief en innovatief tuig met diverse voordelen. Die zorgt voor minder bodemberoering en een lager energieverbruik — zeker van belang gezien de hoge energieprijzen. Daarom is de pulskor een onderwerp dat ik naar Brussel zal meenemen en daar hoger op de agenda probeer te zetten. Hierbij is het wel van belang om eerst draagvlak te creëren bij de landen die het tot nu toe blokkeren. Het kabinet zal dat dan ook meenemen in deze bredere gesprekken en proberen langzaam weer ruimte te creëren om de volgende stappen te zetten. Daarbij zou ik als reactie op mevrouw Den Hollander willen zeggen dat de motie-Van der Plas/Den Hollander daarbij ook echt meegenomen wordt om het onderzoek naar pulvisserij mogelijk te maken. Dat wil ik samen doen met andere Noordzeelanden. Ik voer gesprekken om te verkennen of

onderzoek voor en in de kustzone mogelijk is.

Voorzitter. Naast innovatie wil ik inzetten op het verminderen van regelgeving. Er is nu een kans voor het kabinet, samen met andere landen die ook van plan zijn hieraan bij te dragen, omdat op dit moment het gemeenschappelijke visserijbeleid wordt geëvalueerd. De uitkomst van deze evaluatie wordt in mei verwacht. Ik zal me tijdens de presentatie constructief-kritisch opstellen en pleiten voor de herziening van het GVB. Deze herziening acht ik nodig om de punten die Nederland naar voren heeft gebracht in deze evaluatie, zoals de benodigde aanpassing van de aanlandplicht, aan te pakken.

Tot slot, voorzitter. Bij de nu lopende onderhandelingen over aanvullende regelgeving onder de herziene controleverordening is de inzet van het kabinet gericht op het opstellen van handhaafbare, uitvoerbare en proportionele regelgeving. Hierbij is er dus ook nadrukkelijk aandacht voor het vereenvoudigen van regelgeving en het beperken van administratieve lasten, zowel voor de sector als voor de overheid. Die lasten zijn namelijk behoorlijk groot op dit moment.

Voorzitter. Dan ga ik bijna door naar de wolf.

De voorzitter:

Maar niet voordat de heer Jansen nog een interruptie heeft geplaatst. Gaat uw gang.

De heer Chris Jansen (PVV):

Ik zal het kort houden, voorzitter. Ik ben blij met het antwoord over de pulskorvisserij. Volgens mij is het heel mooi dat het, zoals het er nu naar uitziet, opnieuw op de agenda gezet wordt. Ik denk namelijk dat dat goed is voor de visserij, maar ook voor de ontwikkeling en innovatie die men daarin heeft geïnvesteerd. De vraag die ik daarnaast nog heb, is als volgt. Vorige week noemde ik ook dat 90% van de kottervisserij in enkele jaren is verdwenen. Ongeveer een derde van de garnalenvisserij dreigt te verdwijnen. Mijn vraag aan de staatssecretaris is: zijn we er hiermee? Denkt de staatssecretaris dat we de komende jaren door kunnen gaan met de resterende vloot? Of denkt de staatssecretaris dat er nog een slag overheen gaat?

Staatssecretaris Erkens:

Daar kan ik geen volledige uitspraken over doen. Wat mij betreft gaan we werken aan een toekomstbestendige sector. We zien dat er in de garnalenvisserij echt een hele grote stap is gezet door mijn voorganger en dat er een groot offer gebracht is door de sector. Wat mij betreft gaan we nu dus ook in samenspraak met de sector werken aan de toekomst. Dat betekent dat we ook moeten beseffen dat er al grote offers gebracht zijn.

De heer Chris Jansen (PVV):

Dank voor dit antwoord. Dit gaat natuurlijk veel verder dan alleen maar de kotters zelf. Het betreft natuurlijk ook het onderwijs dat ermee gemoeid is. Het heeft te maken met hele dorpen, die de staatssecretaris net ook noemt. Denk aan Urk, Volendam, Monnickendam, Zierikzee en noem maar op. Die dorpen leven daar eigenlijk al tientallen jaren — wat heet? — honderden jaren van. Die dreigen eigenlijk hun hele bestaansrecht te verliezen. Mijn vraag aan de staatssecretaris is: bent u bereid om extra te kijken hoe

we vanuit de overheid toch kunnen bijdragen aan de levensvatbaarheid van deze dorpen, zonder in te gaan tegen de marktwerking?

Staatssecretaris **Erkens**:

Daar kan ik nu sowieso op ingaan. Ik denk dat er twee aspecten van mijn antwoord zijn. De eerste is dat het van belang is dat we ook gaan werken aan de toekomstbestendigheid van de sector. Als de sector inderdaad volledig verdwijnt, worden deze specifieke gemeenschappen heel hard geraakt. Ik ben zelf voornemens om de komende weken onder andere naar de gemeente Urk te gaan, om voorbeelden op te halen van de vissers zelf. Ik ga dan dus niet alleen met de organisaties het gesprek aan, maar ook met de mensen die er zelf werken. Daar zullen we het over hebben. Die toekomstbestendigheid helpt daarbij. Ten tweede. Het bredere maatregelenpakket op de visserij is door mijn voorganger, Jean Rummenie, uitonderhandeld, dus complimenten aan hem op dit vlak. Daarmee kunnen we ook deels investeren in de leefbaarheid van de visserijgemeentes. Er zit dus ook gewoon een deeltje in het programma dat er nu is. Dat is niet afdoende, maar het steentje dat we kunnen bijdragen, zullen we blijven bijdragen, ook gezien de inzet van mijn voorganger.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

We kunnen nog heel veel doen voor de bestaande visserij, voor zover die nog bestaat. Maar het wordt wel een beetje moedeloos voor de vissers. Als er vanuit het ministerie iets wordt geregeld ... De staatssecretaris sprak net al over zijn voorganger in het vorige kabinet, de heer Rummenie. Nu loopt er bijvoorbeeld in Zoutkamp in Groningen, een kleine visserijgemeenschap, een rechtszaak tegen schelpenwinning.

De **voorzitter**:

Wat is uw vraag?

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Het gaat maar door en het gaat maar door. Ik hoorde de staatssecretaris zeggen dat hij graag naar giraf Eura gaat. Ik wil de staatssecretaris hierbij vragen om met mij op werkbezoek te gaan naar Zoutkamp, naar dat Natura 2000-gebied, naar die kleine visserijgemeenschap die daar echt afhankelijk van is. Dat is mijn vraag.

Staatssecretaris **Erkens**:

Bij dezen. Dat gaan we doen.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Dat is heel mooi. Dan het volgende. In de schriftelijke vragen heb ik gevraagd of er ruimte is om de brandstofkosten op de een of andere manier te compenseren. Kort gezegd zegt de staatssecretaris: nee, dat kan niet, want er is ook geen mogelijkheid voor in Europa. En dat is niet waar. Dat klopt niet. Ik heb dat uitgezocht via het EMFAF, een commissie binnen Europa. Er zijn wel degelijk mogelijkheden.

De **voorzitter**:

Wat is uw vraag?

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Mijn vraag is als volgt. Ik wil het even voorleggen aan de staatssecretaris. De EMFAF

biedt wel flexibiliteit voor crisissituaties via artikel 26 lid 2. Dat staat uitzonderlijke maatregelen toe in geval van marktverstoringen of crises. Die mogelijkheid is er dus wel. Ik wil de staatssecretaris met klem oproepen om binnen de mogelijkheden die er wel degelijk zijn binnen Europa, toch te kijken of er een compensatie kan komen voor onze vissers, die zo hard getroffen worden door de oliecrisis en de hoge brandstofprijzen van dit moment.

Staatssecretaris **Erkens**:

Ik kan niet volledig meegaan in wat mevrouw Van der Plas hier zegt. Wij gaan op dit moment niet over tot compensatie. Het kabinet inventariseert breed welke mogelijkheden er zijn, mocht daartoe overgegaan worden. LNVN heeft uiteraard ook een eigen uitvraag en doel op dat vlak. Wat ik eerder tegen de heer Jansen zei rondom de glastuinbouw, geldt evenzo voor de visserij. Opties op tafel brengen is verstandig, zodat je, wanneer de crisis aanhoudt en acuut wordt, besluit te handelen en ook kunt handelen. Daarbij kan ik wel een stap verder gaan sinds de schriftelijke beantwoording, omdat ik zelf ook heb doorgepraat over dit onderwerp. Ik ben zelf in nauw contact hierover met de Europese Commissie en mijn collega-ministers om te kijken naar de ruimte die vanuit Europa geboden zou kunnen worden mocht er besloten worden tot compensatie. Je wilt inderdaad voorkomen dat, als misschien over een aantal maanden de situatie erger wordt, je iets zou doen met elkaar en dan moet constateren dat het juridisch niet mag vanuit Europa. Ik ben bereid om dit eind van de maand informeel tijdens de gesprekken aan de orde te brengen bij de Landbouw- en Visserijraad. De route die mevrouw Van der Plas noemt, is er eentje die we inventariseren. Niet omdat we het besluit nu nemen, maar wel omdat we alles klaar willen zetten mocht zo'n besluit nodig zijn.

De **voorzitter**:

Afrondend. Kort en bondig.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Dit is namelijk ook gebeurd tijdens de coronacrisis en tijdens de inval in Oekraïne. Toen zijn die maatregelen ook genomen, ook bij de EMFAF. Dat kan gewoon. Ik vat dit op als een toezegging dat de staatssecretaris binnen de Europese Commissie, onder andere bij de EMFAF, gaat kijken welke mogelijkheden er zijn. Of heb ik dat verkeerd begrepen?

Staatssecretaris **Erkens**:

Nee, ik kan eind maart de gesprekken aangaan met collega's over de routes die mogelijk zijn binnen Europa, mocht het kabinet besluiten tot compensatie. Dit probleem speelt natuurlijk niet alleen in Nederland. Het speelt ook in andere visserijsectoren. Zo'n besluit is nog niet genomen, maar ik ben wel van plan om de opties en routes in kaart te brengen.

De **voorzitter**:

Dat waren ze.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Ik snap het. Ik wil hier alleen nog even aan toevoegen dat Spanje hier wél mee bezig is.

Ik vraag me echt af waarom andere landen het constant wél doen en waarom Nederland constant achterover blijft leunen. Ga gewoon aan de slag, zou ik zeggen.

De **voorzitter**:

Het is helder.

Staatssecretaris **Erkens**:

Nogmaals: ik begrijp en erken de zorgen. Vandaar dat we ook de opties in kaart laten brengen en dat ik bereid ben om bij de LVR eind deze maand met collega's in Europa het gesprek daarover aan te gaan.

De **voorzitter**:

Dan de wolf.

Staatssecretaris **Erkens**:

Ja, de wolf. Er zijn veel vragen over gesteld door bijna elke partij. Zo is mij door de SGP en de BBB gevraagd of ik ga kijken naar het beheer van de wolf in Nederland en hoe het staat met de regelgeving die is voorbereid door mijn voorganger. Rondom de wolf speelt veel en de maatschappelijke aandacht is groot. Het is geen understatement als we zeggen dat dit een gepolariseerd onderwerp is in de samenleving. De wolf is in Nederland, dus mijn doel is om het aantal incidenten tussen mens, wolf en vee zo veel mogelijk te beperken en te verminderen. Ik zie dat op dit dossier snelheid geboden is, zowel met de AMvB die er ligt als met de internationale samenwerking die nodig is. Ik had nu een heel leuk grapje voor de heer Grinwis, maar hij is er niet. Ik wacht wel even tot hij terug is.

Ik ben afgelopen maandag op werkbezoek geweest in Barneveld, waar ik sprak met lokale bestuurders, veehouders, boswachters en scholieren die in aanraking zijn gekomen met de wolf in Barneveld. Ik wil op dit vlak echt concrete zaken verbeteren. Vandaar dat ik ook snel naar Barneveld ben gegaan. Dit kan en wil ik niet alleen doen. Dit moet samen met provincies en burgemeesters, omdat daar ook veel van de bevoegdheden liggen. Ik ben wel bereid om hierin als Rijk stappen te zetten om het aantal incidenten met wolven te beperken.

Ik zie zelf vier sporen op dit dossier, waarover ik uw Kamer in een brief over circa twee maanden verder zal informeren. Het eerste spoor is wat mij betreft het zo veel mogelijk voorkomen van incidenten. Dat doen we door door te gaan met voorlichting via het Landelijk Informatiepunt Wolven en door steun te bieden aan veebeschermende maatregelen via het Landelijk Initiatief Veebescherming. Het tweede spoor is dat provincies en gemeenten beter moeten kunnen ingrijpen om incidenten te voorkomen. Hiervoor werk ik aan regelgeving, waaronder de AMvB waar mijn voorganger mee is begonnen, waarmee het verjagen van wolven voor veehouders eenvoudiger wordt en ook mogelijk beheer op de lange termijn mogelijk wordt gemaakt. Bij het derde spoor onderzoek ik of we probleemwolven die incidenten veroorzaken met mensen en huisdieren sneller kunnen aanpakken. Het vierde spoor is gericht op de lange termijn en ziet op de discussie over de zogeheten gunstige staat van instandhouding. Deze is nodig als wij als Nederland willen overgaan tot beheer. Dat is nodig vanuit de natuurregelgeving, maar ook om bijvoorbeeld, zoals de heer Graus vroeg, sterilisatie als oplossing te kunnen toepassen. Dat kan nu nog niet en daarvoor moeten wij dus ruimte

creëren, mocht dat wenselijk zijn. Hiervoor zoek ik ook de samenwerking met buurlanden, met wie wij de wolvenpopulatie delen. Duitsland is daarbij uiteraard de belangrijkste partner.

Voorzitter. Ik zal eerst ingaan op de vragen vanuit de Kamer die betrekking hebben op de regelgeving die mijn voorganger heeft voorbereid en daarna de overige vragen beantwoorden. Ik verwacht dat er dan nog een aantal interrupties zullen volgen.

De voorzitter:

Ik stel voor dat u eerst uw beantwoording op dit onderwerp afrondt en dat we daarna ruimte bieden voor interrupties.

Staatssecretaris Erkens:

Ja, dan doen wij dat. Afgelopen jaar is door mijn voorganger een AMvB opgesteld die onder andere de verlaagde beschermingsstatus van de wolf implementeert in nationale regelgeving. Hij heeft daarin veel werk verricht en ik ga hier met hoge prioriteit mee verder. Ik weet dat provincies en gemeenten veel behoefte hebben aan juridische duidelijkheid. Die duidelijkheid willen wij ook bieden. Daarom kijk ik op korte termijn nogmaals goed naar de AMvB. Daarbij neem ik de input van uw Kamer uit dit debat mee, evenals de input van mijn werkbezoek. Mijn streven is om ruim voor 4 juni, wanneer het commissiedebat Natuur plaatsvindt, de AMvB te sturen, samen met een bredere brief over hoe we omgaan met de wolf in Nederland. De Kamer kan daar dan nog eenmaal over beraadslagen. Vervolgens kan de AMvB snel na dat debat in werking treden. Ik vind het wel van belang, mede gezien eerdere moties, dat wij daar nog een keer met elkaar van gedachten over wisselen. Concreet vroeg het lid Kostić mij of ik bereid ben om het preventiebeleid mee te nemen op basis van wetenschappelijk advies en best practices uit het buitenland. De AMvB richt zich op de beschermingsstatus van de wolf en het beperken van incidenten. Preventie en voorlichting zullen we ook verder uitwerken. Dat zal in de begeleidende brief worden geactualiseerd.

Naast de AMvB ben ik ook blij met de lopende trajecten, zoals het onderzoek naar de staat van instandhouding en meerdere trajecten die zijn gestart in het kader van de Landelijke Aanpak Wolven, bijvoorbeeld het Landelijk Informatiepunt Wolven en de initiatieven voor veebescherming. De BBB vroeg mij daarbij expliciet of er wolfvrije zones aangewezen kunnen worden. In het kader van de Landelijke Aanpak Wolven wordt momenteel gewerkt aan een ruimtelijke visie op wolven in Nederland. Er is voor gekozen om dit landelijk op te pakken, omdat het leefgebied van wolven niet ophoudt bij provincie- of gemeentegrenzen. De visie geeft richting bij de vraag welke ruimte bestemd is voor de wolf en welke ruimte daar niet bij past, gegeven het feit dat er sprake is van veel dierhouderij, recreatie en ander intensief menselijk gebruik.

Het ligt niet in de lijn der verwachting dat de visie gaat in de richting van een volledig wolfvrije zone voor heel Nederland, zoals een aantal Kamerleden vroeg. Daarmee zou ik iets beloven wat op dit moment geen stand zou houden, ook niet bij de rechter. Wat dat betreft steek ik mijn energie op de korte termijn heel graag in de vier sporen die ik net noemde, omdat we daarmee hopelijk ook het aantal incidenten naar beneden kunnen brengen en ook provincies en gemeenten kunnen helpen.

Nederland heeft tevens een Europese verplichting om bij te dragen aan een gezonde wolvenpopulatie. Wat betreft de instandhouding van deze verplichting wil ik de door het vorige kabinet ingezette lijn doorzetten, namelijk om te proberen om samen met onze buurlanden de staat van instandhouding te definiëren. Alleen op die manier komt er ruimte voor beheer. Als Nederland zelf hebben wij best weinig ruimte om te voldoen aan de staat van instandhouding. Gelet op het leefgebied van de wolvensoort die in Nederland is, doe je dat met de buurlanden samen. Die lijn zet ik door.

Naar verwachting kan het kabinet de ruimtelijke visie in de tweede helft van 2026 met uw Kamer delen. Op dit dossier heeft de Europese samenwerking dus mijn volle aandacht, zoals JA21 vroeg. Ik wil graag met de buurlanden komen tot een goede duurzame samenwerking. Alleen zo wordt beheer inderdaad mogelijk in de toekomst. We kunnen het niet alleen. We moeten dit samen met de decentrale overheden doen, maar ook met de Europese Commissie. Ook die moet gaan helpen om de grensoverschrijdende samenwerking op dit complexe dossier vorm te geven. Daar ga ik uiteraard met uw Kamer graag het gesprek over aan.

De voorzitter:

Interrupties. Het lid Kostić.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Ik wil even doorgaan op de preventie en de voorlichting, waarvan we weten dat dit de meeste effectieve manieren zijn om uiteindelijk te leren samenleven met de wolf. De Partij voor de Dieren ziet ook dat er mensen in het land zijn die het spannend vinden dat de wolf er is. We begrijpen dat wel, omdat we hebben gezien dat er onvoldoende op is ingezet om die mensen hierin goed mee te nemen.

Ik hoor twee dingen van de staatssecretaris. Aan de ene kant zei hij in het begin van zijn betoog dat hij wat betreft preventie en voorlichting gewoon doorgaat met wat er al eerder lag: een landelijk informatiepunt et cetera. Tegelijkertijd zegt hij in mijn richting dat hij nog komt met een brief en dat hij kijkt naar nieuwe stappen. Dat is voor ons heel belangrijk. We hebben gezien dat de meeste boeren hun vee nog niet kunnen beschermen. Op dit punt is er dus sowieso actie nodig.

De voorzitter:

Uw vraag.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Mijn vraag is: kan de staatssecretaris toezeggen dat hij gaat kijken naar extra inzet om de boeren beter te ondersteunen — we zien dat dit gewoon niet goed gaat — en om de mensen beter mee te nemen?

Staatssecretaris Erkens:

Ik kan dat ten dele toezeggen. Wat mij betreft lopen er twee grote discussies. De eerste discussie wordt gevoerd aan de hand van de vraag: wat zijn de mogelijkheden voor beheer en hoe wenselijk vinden we welk aantal wolven in Nederland? Dat is een discussie van lange adem, omdat we met buurlanden afspraken moeten maken, aangezien er anders überhaupt geen juridische ruimte is. Vandaar ook de andere discussie: hoe kunnen we op de korte termijn zorgen dat het aantal incidenten afneemt?

Daarbij zou wat mij betreft ook moeten worden ingezet op preventie en informatie; die zouden verbeterd kunnen worden. Dat ga ik dan wel doen in samenspraak met de lokale overheden.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Dat sluit mooi aan op mijn tweede punt, dat ook aansluit op de preventie. Er ligt een aangenomen motie van de Partij voor de Dieren om te stoppen met jagen op prooien van wolven in wolvengebieden. Daarvan zegt de staatssecretaris in de schriftelijke beantwoording: dat vinden we in principe een goed idee, maar uiteindelijk gaan de provincies erover, dus we geven het de provincies mee. Tegelijkertijd is de staatssecretaris nu bezig om hier de lead in te nemen. Hij is ook eindverantwoordelijk op dit punt. De vraag is: hoe kunnen wij leren om samen te leven met de wolf en welke maatregelen zijn daarvoor nodig? We weten dat dit een van de maatregelen is die ervoor kunnen zorgen dat de incidenten die de staatssecretaris schetste worden voorkomen. Kan de staatssecretaris toezeggen dat hij ook hierover concrete afspraken zal proberen te maken met de provincies als hij straks verder met ze in gesprek gaat en met een pakket komt?

Staatssecretaris **Erkens**:

Het probleem is dat de verantwoordelijkheid versnipperd is over verschillende overheidslagen. Ik voel een verantwoordelijkheid om de regie op te nemen om partijen bij elkaar te brengen. Dat kan ik inderdaad toezeggen. Wat ik wil gaan doen — dat wilde ik in de brief verder uitwerken, want het is nog niet volledig uitgewerkt — is het op poten zetten van een meer regulier overleg tussen provincies, de betrokken gemeenten, het Rijk en wat mij betreft ook maatschappelijke organisaties, zowel vanuit de dierenkant als vanuit de landbouwsector. In dat overleg kan bekeken worden of je over het gemeenschappelijke doel, te weten het beperken van zo veel mogelijk incidenten, welk doel alle partijen met elkaar delen, een aantal afspraken kunt maken. Wat mij betreft zou dat ook in die gesprekken mee kunnen.

De **voorzitter**:

Afrondend.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Ik hoor hier een positief geluid; dat neem ik mee. Ik zou de staatssecretaris toch nog één keer willen horen zeggen dat hij die motie, die gewoon is aangenomen, meeneemt in de gesprekken, en dan niet alleen van "kijk hier nog even naar" maar als een serieus onderdeel van het pakket van de gezamenlijke inzet.

Staatssecretaris **Erkens**:

Ik laat hier een serieuze voorbereiding aan vooraf gaan. Ik zal er dan voor zorgen dat de motie daarvan een belangrijk onderdeel is.

De heer **Graus** (PVV):

Ik heb aan het vorige kabinet twee dierenartsen aangedragen die hier zeer ervaren mee zijn. Ze heten Peter en Michiel; ik zal de achternamen even achterwege laten. Zij hebben adviezen gegeven over hoe je dit het beste kunt aanpakken. Ze zijn ook ervaringsdeskundig hiermee in het buitenland. Ik wil toch van de staatssecretaris horen of hij al met hen heeft gesproken. Zijn die mensen überhaupt geraadpleegd? Zij hebben

namelijk oplossingen op een nettere manier, op een minder erge manier. Het verhaal is — en daar heeft meneer de Voorzitter mij nog in gesteund — dat je het anticonceptievaccin gewoon in de bil kunt schieten, waarna dieren vaak één of twee jaar onvruchtbaar zijn. Dat is een betere manier dan ze af te schieten. We moeten nooit vergeten dat heel veel mensen die tegenstander zijn van de wolf ... Sommige mensen zijn overigens een tussengroep. Zij zijn gewoon echt bang voor de wolf of ze hebben iets meegemaakt waardoor ze angst hebben gekregen. Dat moet ook allemaal zeer serieus worden genomen. Maar het merendeel van de mensen is niet tegen de wolf in Nederland. We leven in een parlementaire democratie, dus als we toch een betere oplossing hebben dan afschot, vind ik wel dat de staatssecretaris die moet meenemen. Meneer de Voorzitter, u hebt mij daarin gesteund in het verleden, toen u hier nog eenvoudig in de bankjes zat.

De voorzitter:

Ja, nog voordat ik Voorzitter was. Ja, ik was erbij.

Staatssecretaris Erkens:

Ik ben zeker altijd bereid te kijken naar minder verstrekkende opties. Ik denk alleen wel dat we in dit geval twee dingen uit elkaar moeten knippen. Het ene gaat over het voorkómen van incidenten met wolven die steeds meer problemen veroorzaken. Daar kan in het huidige juridische kader ... Vandaar dat ik ook zeg dat het een laddertje is, een trapje dat je afloopt: zo veel mogelijk proberen het beest nog schuw te houden, dan komt verjagen en dan komt bij een probleemwolf inderdaad de vergunningverlening vanuit in dit geval een provincie om te kunnen overgaan tot afschot. Zoals ik net zei, ben ik bereid om in de bredere discussie van de lange adem te kijken of bij een gunstige staat van instandhouding anticonceptie inderdaad een betere oplossing zou kunnen zijn. Op dit moment moet ik die ruimte wel nog creëren, want op dit moment kan het juridisch nog niet standhouden. Dat is de complexiteit van dit dossier.

De voorzitter:

Mevrouw Ten Hove? Meneer Boomsma? Zeer galant. Gaat uw gang.

Mevrouw Ten Hove (Groep Markuszower):

Op dit moment hebben wij dertien à veertien wolvenroedels in Nederland. De habitatgeschiktheidsanalyse van de Wageningen Universiteit zegt dat we voor een gunstige staat van instandhouding zeker 23 roedels moeten hebben in Nederland. Begrijp ik het dan goed dat de staatssecretaris er nog tien roedels bij wil hebben in Nederland?

Staatssecretaris Erkens:

Nee, de staatssecretaris wil er niet nog tien roedels bij hebben. Maar mijn voorganger, de heer Rummenie, heeft daarom nog een additioneel onderzoek uitgezet naar een staat van instandhouding die past bij Nederland. In het onderzoek wordt ook gekeken naar andere factoren dan alleen ecologische factoren, dus maatschappelijke factoren, het draagvlak, de economische impact et cetera. Die studie komt voor de zomer. Zodra ik die heb, zal ik een appreciatie ervan door het kabinet naar u sturen. Mijn voorganger heeft dit ook uitgezet om een second opinion te krijgen op het onderzoek waar u naar verwijst.

Mevrouw **Ten Hove** (Groep Markuszower):

Ik ben dan benieuwd, zeg ik via de voorzitter, hoe de staatssecretaris dat in Europa gaat verkopen, zonder dat we helemaal kapotgeprocedeerd gaan worden.

Staatssecretaris **Erkens**:

Zodra wij het onderzoek naar de gunstige staat van instandhouding hebben, gaan wij ook zien of daar een andere conclusie uitkomt of niet. Het belangrijkste hierin is dat wij samen met Duitsland gaan kijken of we de definitie van "een gunstige staat van instandhouding" mogen maken samen met Duitsland en een paar andere landen waar de wolvenpopulatie ook naartoe gaat. Ze gaan ook heen en weer over de grens. Het is vrij gek om dit nationaal op te pakken, want nationaal hebben we gewoon vrij weinig ruimte op dit vlak. Ik ben dus ook voornemens om op relatief korte termijn naar Duitsland te gaan om daar het gesprek met de collega's over te openen.

De **voorzitter**:

Afrondend.

Mevrouw **Ten Hove** (Groep Markuszower):

Ja, ik wil afronden. Dit vind ik heel positief. Ik wil nog even aanhaken op het feit dat al die mensen zo hun best doen met wolfwerende rasters en alle subsidiegelden die erheen gaan. Als je op de site van BIJ12 kijkt, is het ongelooflijk hoeveel werk daarin al is verzet en hoeveel belastinggeld er ook naartoe gaat. Het is echt belangrijk dat we daar snel wat aan gaan doen.

Staatssecretaris **Erkens**:

Ja, daar ben ik het mee eens. Voor dit signaal ben ik niet doof in dit geval. Ik moet zeggen dat ik mijn bezoek aan Barneveld wat dat betreft ook best wel heftig vond. Ik zag de foto's van een dierenarts van het vee, dat in de ochtend vaak nog leeft. Als veehouder tref je het zwaargewond aan en het moet dan uit zijn lijden worden verlost. Daar word je ook niet vrolijk van. Het signaal is dus helder.

De heer **Boomsma** (JA21):

Ik denk dat dit verstandige stappen zijn, maar om die gunstige staat van instandhouding vast te stellen was de heer Rummenie ook bezig om op basis van een onderzoek van Linnell en Boitani te bekijken of Nederland kan worden aangewezen als een klein land. Hij bekeek of het kan worden gedaan in een samenwerking, niet zozeer met Duitsland, want dat kan het moeilijk volhouden, maar wel met België en Luxemburg. Is dat dus ook een traject dat de staatssecretaris overneemt?

Staatssecretaris **Erkens**:

Ja, ook daarop zal ik terugkomen in die brief rondom die gunstige staat van instandhouding. Dat is een van de andere routes die bekeken wordt. Ik begreep wel dat de route met het definiëren van gemeenschappelijk gebied met Duitsland en andere landen de meest kansrijke is, maar daarmee schrijf ik de andere route nog niet af.

De heer **Boomsma** (JA21):

Mooi. We zien uit naar dat onderzoek. Ik heb nog een andere vraag. Ik begreep namelijk dat er op Bram, die natuurlijk inmiddels gedood is, autopsie is verricht. Daarbij is niet gekeken of hij hondsdelheid had, want daar was geen geld meer voor. Ik begreep dat

dat onderzoek naar hondsdolheid eigenlijk zou moeten gebeuren, maar dat er geen geld is voor provincies om dat te doen. Dat lijkt me eigenlijk geen goede zaak.

De **voorzitter**:

Voor de kijkers thuis: het gaat om wolf Bram.

Staatssecretaris **Erkens**:

Mijn experts op het gebied van wolven luisteren mee. Laat ik tegen u zeggen dat ik daar in de tweede termijn op terugkom. Ik weet niet specifiek of wolf Bram is getest op hondsdolheid. Ik laat dat nu voor u uitzoeken, ervan uitgaande dat ze meeluisteren.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Ik ben supertevreden over de aanpak die de staatssecretaris tot nog toe kiest. Je ziet inderdaad dat het gedane voorwerk goed wordt meegenomen en dat er mooie stappen gezet worden. Ik vraag me af of de staatssecretaris, misschien wel samen met de minister, eens gaat kijken naar het beleid van terreinbeherende organisaties die op dit moment massaal hun kuddes uit de natuur halen. Die krijgen subsidie om de natuur te laten begrazen, maar kunnen dat niet meer doen, omdat de kuddes gewoon opgegeten worden door de wolf. Hoe gaat de staatssecretaris met de minister in gesprek over wat we daarmee doen? Blijven we subsidies geven voor werk dat niet gedaan wordt omdat ze het niet kunnen doen?

Staatssecretaris **Erkens**:

Nee, op dit moment is er nog geen beleid voor. Ik vind het geen gekke vraag die mevrouw Den Hollander stelt. Laten we dit dus meenemen in de verdere uitwerking van de aanpak op dit vlak. Ik denk dat het logisch is om dat te koppelen aan de ruimtelijke visie voor wolven, die we dit najaar opstellen. Het lijkt me logisch dat je dit soort factoren meeneemt bij het kijken naar welk gebied daarvoor geschikt is en welk gebied minder.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

In aanvulling: dat begrazen van natuurgebied is gewoon keihard nodig voor natuurherstel, of in ieder geval voor het voorkomen van natuurverval. Het is een beetje dweilen met de kraan open als je aan de ene kant heel hard de natuur probeert te herstellen en als de wolf aan de andere kant alles aan het opeten is wat nodig is om de natuur te herstellen. Ik zou er echt heel veel aandacht voor willen vragen dat dit niet verder kan op deze manier.

Staatssecretaris **Erkens**:

Het signaal is helder. Ik neem 'm mee.

De heer **Flach** (SGP):

Ik vind het heel goed dat de staatssecretaris zich in Barneveld georiënteerd heeft. Dat is de wolvenhoofdstad van Nederland. Dan hoef ik eigenlijk geen woorden meer te wijden aan de urgentie van het probleem. Ik hoor de staatssecretaris zeggen dat de AMvB nog een keer terugkomt naar de Kamer en dat de review nog loopt tot de zomer. Dat betekent dat er in dit seizoen, waarin er allerlei jongen bij komen, helemaal niks gaat gebeuren. Wat gaat de staatssecretaris in dit seizoen doen voor al die mensen die met zorg kijken naar de groei van die populatie?

Staatssecretaris **Erkens**:

Laat ik de AMvB op dit vlak even terugleggen bij de Kamer. Wij willen 'm inderdaad zo snel mogelijk af hebben en indienen. Ik heb er nu voor gekozen om dat te doen richting het commissiedebat Natuur van 4 juni. Als wij hem eerder af hebben, kunnen we 'm ook eerder invoeren. Maar dan zal de Kamer in de procedurevergadering ervoor moeten kiezen om dit eerder te bespreken. Wat mij betreft is dat heel verstandig, want we missen anders wel een deel van het seizoen; daarin heeft de heer Flach gelijk. Die spoed zou dus geboden kunnen zijn, maar ik leg deels bij de Kamer terug of die daartoe bereid zou zijn. Dan zal ik proberen om het voorstel zo snel mogelijk te versturen. Dat zou voor 4 juni kunnen, en dan niet de dag van tevoren. Dan hoop ik dat de Kamer die urgentie ook voelt. Ik heb zelf ook de behoefte om snel resultaten te boeken.

De heer **Flach** (SGP):

Dank, zeg ik richting de staatssecretaris. Wat de SGP betreft is er op dit dossier geen dag te verliezen, dus ik zal proberen daaraan bij te dragen.

De heer **Graus** (PVV):

Ik heb mij ooit met Lutzke Jacobi, een oud-Kamerlid van de PvdA, ingezet voor de gescheperde schaapskuddes. Ik heb contact gehad met bepaalde mensen die met schaapskuddes en getrainde honden lopen. Zij schijnen weinig tot geen last te hebben van de wolf, zeg ik in aansluiting op de interruptie van mijn collega van de VVD. Het schijnt dat er helemaal niets gebeurt als je bepaalde honden bij die kuddes hebt lopen. Ik wil wel dat de staatssecretaris dat meeneemt. We zijn vaak veel te ver aan het zoeken, terwijl de oplossingen er al liggen. In Afrika zijn er zelfs mensen die zich met boerboels — dat zijn bepaalde honden — beschermen tegen leeuwen. Zo kun je kuddes ook met dieren beschermen tegen de wolf.

Staatssecretaris **Erkens**:

Ik ben bereid om naar andere oplossingen te kijken in de sporen die ik uitzet. Dit zullen we zeker kunnen meenemen richting de experts. Ik weet wel dat het afhangt van de hondensoort. Er zijn namelijk ook incidenten geweest waarbij de hond voor de wolf juist een trigger vormde om over te gaan tot een aanval. Vanuit die grondhouding zal ik het meenemen.

De **voorzitter**:

Een interruptie van de heer Koorevaar. Daarna gaat de staatssecretaris de openstaande amendementen appreciëren.

De heer **Koorevaar** (CDA):

Ik heb een korte vraag aan de staatssecretaris. Er wordt vaak gesproken over wolfwerende rasters, maar er wordt niet zo vaak gesproken over de tijd die boeren, schaapherders of wie dan ook kwijt zijn om die rasters te plaatsen. Is de staatssecretaris bereid om te kijken naar het vergoeden van die tijd?

Staatssecretaris **Erkens**:

Op dit moment zijn er überhaupt al te weinig vergoedingen op het gebied van de rasters. Die middelen zijn op. Sta mij toe om eerst met provincies en gemeenten in gesprek te gaan om te bekijken hoe we daarvoor een oplossing vinden. Ik wil daarbij wel de kanttekening maken dat rasters wat mij betreft ook niet zaligmakend zijn. We gaan toe

naar gebieden waarin de kans op interactie tussen wolf en mens groter wordt of al groot is. Daar moet je inzetten op rasters, maar ik zou willen voorkomen dat we dat in heel Nederland op elke mogelijke plek gaan doen. Wat mij betreft kunnen we op die manier in de ruimtelijke visie op de wolf met provincies handvatten maken voor welke oplossing op welke plek het meest logisch is, en zo ook het meest effectief met het geld omgaan. Ik sprak maandag met een schapenhouder in Barneveld. Die gaf aan dat hij elke drie, vier dagen bezig is met het verplaatsen van de rasters en dat dit ontzettend veel tijd kost. Wat mij betreft doen we dit dus enkel op de plekken waar de noodzaak ervoor is. De heer Koorevaar heeft gelijk; het kost ook gewoon heel veel tijd.

De heer **Koorevaar** (CDA):

Afsluitend dan. We ondersteunen uw pleidooi voor beheer en dat u daar ook veel haast mee wil maken. Ik ben blij dat de staatssecretaris ook wil kijken naar tijd, naast ruimte, ruimtelijk beleid. Dat begrijpt de CDA-fractie. Nogmaals, ik doe wel het pleidooi aan de staatssecretaris om, daar waar het wel moet, na te denken over de tijd en hoe we die vergoeden.

Staatssecretaris **Erkens**:

Ik ben bereid erover na te denken en het mee te nemen. Ik zeg daarbij nog niet toe dat ik het ga vergoeden. Dat wil ik bezien in het geheel van de maatregelen en de vraag waar we het geld het meest effectief kunnen uitgeven.

De **voorzitter**:

We komen bij de amendementen.

Staatssecretaris **Erkens**:

De amendementen. Heeft u de nummers eerst nodig, of zegt u: één voor één de nummers noemen, en we gaan er lekker doorheen?

De **voorzitter**:

Ja, waarom niet. We beginnen bij nummer 21, volgens mij.

Staatssecretaris **Erkens**:

Het amendement op stuk nr. 21 van Podt en Bromet over aanvullende middelen voor het CTGB inzake de markttoegang van groene middelen. Ik onderschrijf hierbij het belang dat telers meer beschikking moeten krijgen over groene middelen om ziekten en plagen te kunnen bestrijden. Binnen het Europese Omnibusvoorstel worden er nu voor voedsel- en landbouw serieuze stappen gezet om de markttoegang en de goedkeuring van groene middelen te verbeteren. Het blijft daarnaast wel belangrijk dat we ook in Nederland de aanvragers kunnen helpen door deze aanvragen snel te beoordelen. Met de aanvullende middelen kan het CTGB in de komende jaren verder inzetten op groene beoordelingsmethodieken, implementatie van het Omnibusvoorstel en het verkorten van de beoordelingstermijnen van groene stoffen. Ik geef dit amendement dan ook oordeel Kamer, aangezien het in lijn is met het ingezette beleid in de convenanten.

De **voorzitter**:

Het amendement op stuk nr. 21 krijgt oordeel Kamer. Dan het amendement op stuk nr. 23.

Staatssecretaris **Erkens**:

Het amendement op stuk nr. 23 gaat over de compensatie voor pelsdierhouders, de niet-appellanten en de appellanten. Ik snap de insteek van mevrouw Van der Plas en vind die ook sympathiek. Ik wil daarbij wel vooropstellen dat alle nertsenfokkers zijn gecompenseerd voor het drie jaar niet in gebruik hebben van de beschikbare productiecapaciteit. De pelsdierhouders die bezwaar hebben aangetekend tegen de hoogte van de ontvangen compensatie, hebben gelijk gekregen van het CBb. Deze pelsdierhouders, de zogeheten appellanten, zijn inmiddels aanvullend gecompenseerd, gezien de uitspraak. Maar dit amendement roept mij op om de niet-appellanten ook te compenseren. Ik begrijp waar dit verzoek vandaan komt, maar het vervaagt wel de positie, ook juridisch, tussen appellanten en niet-appellanten. Dat heeft mogelijk een heel brede precedentwerking. Dat zou namelijk een breuk betekenen met het principe van formele rechtskracht, en daarmee vergaande gevolgen hebben, ook voor andere dossiers in de toekomst. Daardoor moet ik dit amendement ook ontraden.

De **voorzitter**:

Het amendement op stuk nr. 23 is ontraden. Mevrouw Van der Plas.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Ik kan hier echt heel boos over worden. Mensen, bedrijven, ondernemers, gezinnen zijn gedwongen hun activiteiten te staken. Gedwongen. Die compensatie is niet goed geweest. Daar is een rechtszaak over geweest. Mensen zijn in het gelijk gesteld. Maar de mensen die niet de rechtszaak hebben gevoerd, wie precies hetzelfde is overkomen, worden nu niet gecompenseerd. Dus de overheid zegt tegen je: u moet met uw bedrijf stoppen; hier heeft u geld. Dat geld is niet genoeg. De rechter zegt: overheid, u moet eerlijker betalen. En dan gaat het alleen naar de mensen die een rechtszaak hebben gevoerd, en niet naar de andere mensen.

De **voorzitter**:

Uw vraag.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Ik kom op mijn vraag, maar dit maakt mij gewoon witheet. Er zijn straks meer mensen in Nederland die ook voor een fout van de overheid gecompenseerd moeten worden. Als dat dan alleen gaat over de mensen die een rechtszaak hebben gevoerd en niet over de andere mensen, dan zegt de overheid eigenlijk tegen iedereen die gedupeerd is door diezelfde overheid: zoek het maar lekker uit. Ik vind dat gewoon niet kunnen!

Staatssecretaris **Erkens**:

Ik snap de emotie van mevrouw Van der Plas hierin. Ik snap waar die vandaan komt. Ik snap dat ook bij de pelsdierhouders zelf. Alleen, dit is de manier waarop we dit vanuit de Staat juridisch met elkaar doen. Dit heeft een precedentwerking op alle mogelijke rechtszaken in de toekomst. Vandaar dat ik het moet ontraden. Het is ook niet ongebruikelijk dat we het zo doen. Hetzelfde gold ook voor de Tegemoetkoming Vaste Lasten voor COVID-19 en voor de beoordeling van natuurpercelen voor het GLB. Daar waren toentertijd dezelfde discussies over. Ik snap de frustratie dus wel op dat vlak. Tegelijkertijd zou hier wel sprake zijn van brede precedentwerking. Vanuit die gedachte moet ik 'm ontraden.

De **voorzitter**:

Mevrouw Van der Plas. Maar hou het kort en bondig.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Sorry, ik vind het gewoon allemaal juridische blabla. Echt waar! De overheid maakt hier gewoon een fout. Je maakt een fout in de compensatie. Dan kan er hier in de Kamer gelachen worden als ik "juridische blabla" zeg, maar het is verdorie de overheid die hier een fout maakt ten aanzien van onze burgers. Die burgers moeten eerst naar een rechter stappen om gewoon hun recht te halen. Hun recht! Vervolgens zegt de overheid: "Dan is er precedentwerking. Zo hebben we dat juridisch nu eenmaal bepaald. Doei allemaal!" Ongeacht wat voor bedrijven het zijn, ongeacht of het een pelsdierhouder, een andere ondernemer of een burger is, moeten we dat met z'n allen toch niet willen? De overheid maakt gewoon een fout! Die mensen zijn gewoon benadeeld. Dat zijn de burgers van ons land! En dan gaat de staatssecretaris hier zeggen: "Sorry, dat hebben we juridisch zo geregeld. Sorry, maar dan is er precedentwerking, want dat is daar en daar ook gebeurd." Het is een grof schandaal dat het daar is gebeurd! De overheid moet gewoon eerlijk zijn naar haar burgers en fouten moeten worden hersteld. We hebben een toeslagenschandaal van hier tot Tokio gehad. Dat was óók veroorzaakt door de overheid. Dit kán gewoon niet.

Staatssecretaris **Erkens**:

Nogmaals, ik snap wat mevrouw Van der Plas hier zegt, maar tegelijkertijd zeg ik: die precedentwerking kan veel breder zijn, met grote gevolgen voor de overheid voor zaken die misschien anders zijn dan deze. Vandaar dat ik 'm moet ontraden. Het staat de pelsdierhouders die nog niet bij de rechter zijn geweest, natuurlijk wel vrij om die stap zelf ook te zetten.

De **voorzitter**:

Afrondend.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

De overheid moet gewoon juist compenseren. Die mensen moeten niet naar een rechter hoeven stappen en door jarenlange procedures gaan. Als je dat hier aan de orde stelt omdat het misschien over pelsdierhouders gaat, en dat er hier achter mij dan een beetje gelachen wordt ... Dat moet helemaal niet kunnen. De overheid moet gewoon haar zaken op orde hebben en mensen in Nederland eerlijk gaan behandelen, zeker als je mensen dwingt om hun bedrijf te verkopen, om wat voor reden dan ook. Ik voorzie een hele slechte toekomst voor de boeren die mogelijk straks ook gedwongen worden uitgekocht door dit kabinet. Ik vind dat gewoon niet kunnen. Ik wilde zeggen "sorry voor mijn emoties", maar ik zeg helemaal niet sorry voor mijn emoties. Ik zeg sorry voor mijn stemverheffing. Maar dit is hoe wij met burgers omgaan in Nederland. Dat is gewoon afschuwelijk.

Staatssecretaris **Erkens**:

Ik snap dat mevrouw Van der Plas dat zegt. Dat neem ik ook ter harte. We moeten hier ook niet lacherig over doen, want dit heeft wel een grote impact op veel mensen.

De **voorzitter**:

U apprecieert nog twee amendementen.

Staatssecretaris **Erkens**:

Dan het amendement op stuk nr. 24 over het overhevelen van middelen van het CoP-Noordzeebudget naar het Visserij Innovatie Netwerk. De doelen van de CoP Noordzee, de Community of Practice Noordzee, en het Visserij Innovatie Netwerk zijn verschillend. Het Visserij Innovatie Netwerk is het onafhankelijke netwerk voor de realisatie van innovaties in de visserijsector en de CoP Noordzee stimuleert brede innovaties en samenwerking op de Noordzee. Vanuit de doelstelling van de ministeries is het op dit moment nodig om beide netwerken financieel te blijven ondersteunen. In 2026 zal er een doelevaluatie plaatsvinden. Die evaluatie wachten we af. Vandaar dat ik het amendement nu ontraad, omdat het daarop vooruitloopt. Maar ik ben wel bereid om bij die evaluatie ook te kijken naar de optie die mevrouw Van der Plas voorstelt, omdat dit kabinet, waar het kan, ook echt kijkt naar de vermindering van regeldruk en het samenvoegen van programma's. Ik ben bereid om dit daarin mee te nemen, maar het amendement loopt vooruit op de evaluatie, dus daarom ontraad ik 'm wel.

De **voorzitter**:

Tot slot. Het amendement op stuk nr. 31.

Staatssecretaris **Erkens**:

Het amendement op stuk nr. 31 van de heer Flach over praktijkonderzoek en over het Uitvoeringsprogramma Toekomstvisie Gewasbescherming 2030. Ik ben bereid aanvullende middelen beschikbaar te stellen voor de start van het Praktijkprogramma Plantgezondheid, mede in het licht van de convenanten. We hebben daar al eerder over van gedachten gewisseld. Ik ga daar met veel ambitie mee aan de slag met de sectorpartijen. Daar wil ik ook het vervolg op deze maatregelen bespreken. Ik kan dit amendement, dat daar goed op vooruitloopt, oordeel Kamer geven.

De **voorzitter**:

Ik dank de staatssecretaris.

Daarmee zijn we aangekomen bij de tweede termijn van de zijde van de Kamer. Het woord is aan mevrouw Bromet, die zal spreken namens de fractie van GroenLinks-Partij van de Arbeid.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks-PvdA):

Voorzitter. Ik heb vier moties.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat biologische landbouw een belangrijke bijdrage kan leveren aan verduurzaming van de landbouw, aan het verminderen van de stikstofemissie, aan het verlichten van de mestmarkt en aan het verbeteren van de waterkwaliteit, het dierenwelzijn en de biodiversiteit;

constaterende dat biologische landbouw een voor de hand liggende invulling kan zijn voor de zoneringsopgaven;

constaterende dat voor 2030 15% van de Nederlandse landbouw biologisch moet zijn en daarvoor nog een grote inhaalslag nodig is;

verzoekt de regering een versnellingsplan biologische landbouw op te stellen teneinde het 2030-doel voor de biologische landbouw te behalen;

verzoekt de regering om actief in te zetten op de omschakeling naar biologische landbouw in de gebiedsgerichte en zoneringsaanpak;

verzoekt de regering om de Kamer voor de zomer over de uitwerking van deze motie te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Bromet.

Zij krijgt nr. 32 (36800-XIV).

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat Nederland al jarenlang op een stikstofsloot zit en niet voldoet aan de wettelijke verplichtingen om de natuurkwaliteit te borgen;

overwegende dat VNO-NCW, Bouwend Nederland, Natuurmonumenten en Natuur & Milieu gezamenlijk een routekaart hebben opgesteld waarmee natuurherstel en vergunningverlening versneld en geborgd kunnen worden;

verzoekt de regering om de voorstellen van VNO-NCW, Bouwend Nederland, Natuurmonumenten en Natuur & Milieu met betrekking tot doelen, maatregelen en borging zwaar mee te laten wegen in de uitwerking van de nationale stikstofaanpak,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Bromet.

Zij krijgt nr. 33 (36800-XIV).

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat het kabinet voor de zomer zowel met een stikstofmaatregelenpakket komt als een ontwerp-AMvB Dierwaardige Veehouderij;

overwegende dat boeren erbij gebaat zijn verschillende opgaven zo veel mogelijk in

samenhang te kunnen implementeren;

verzoekt de regering bij de uitwerking van de AMvB Dierwaardige Veehouderij in te zetten op versnelling;

verzoekt de regering dierwaardigheid nadrukkelijk te betrekken bij de stikstofaanpak van het kabinet,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Bromet en Ouwehand.

Zij krijgt nr. 34 (36800-XIV).

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks-PvdA):

Ik had er nog een, voorzitter, maar mijn tijd is op.

De voorzitter:

Dank u wel, mevrouw Bromet. Het woord is aan mevrouw Vellinga-Beemsterboer voor haar inbreng namens D66. Gaat uw gang.

Mevrouw **Vellinga-Beemsterboer** (D66):

Dank u wel, voorzitter. In de eerste termijn en in een interruptie heb ik gevraagd naar het natuurherstelplan. We hebben het terecht veel gehad over de agrarische sector, gelukkig vaak in samenhang met de toekomst van de natuur. Die twee kunnen niet los van elkaar worden gezien. Een gezonde natuur is een randvoorwaarde voor een gezond Nederland. Daarom dien ik als aanmoediging de volgende motie in.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat Nederland in september 2026 een nationaal concept-natuurherstelplan aanlevert ter uitvoering van de Natuurherstelwet;

overwegende dat er een toekomstbestendig natuurherstelplan nodig is om te voldoen aan de wettelijke kaders en om zorg te dragen voor langdurige juridische houdbaarheid en langetermijnzekerheid voor alle betrokkenen;

overwegende dat maatregelen die bijdragen aan het oplossen van de stikstofcrisis of de uitvoering van het Natuurpact ook de doelstellingen van de Natuurherstelwet dienen, en dat samenhang tussen deze trajecten daarom van belang is, mede om elke uitgegeven euro optimaal te besteden;

verzoekt de regering om bij de invulling van het nationaal natuurherstelplan in te zetten op een sterk samenhangend en integraal plan dat ecologisch effectief is,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door het lid Vellinga-Beemsterboer.

Zij krijgt nr. 35 (36800-XIV).

Dank u wel. Het woord is aan mevrouw Podt voor haar inbreng in de tweede termijn, eveneens namens D66. Gaat uw gang.

Mevrouw **Podt** (D66):

Voorzitter. Ik heb nog één vraag aan beide bewindspersonen over bestrijdingsmiddelen. Er speelt in de provincies veel als het gaat om siertelers en andere gebruikers van chemische bestrijdingsmiddelen. Zoals ik al aangaf in mijn inbreng heeft dat negatieve effecten op de Natura 2000-gebieden. Daardoor worden ze misschien ook vergunningsplichtig. De minister gaat in de gebiedsgerichte aanpak en in de zonering aan het werk om te zorgen voor de instandhouding van natuurgebieden en de waterkwaliteit. In september is er een motie van mijn hand aangenomen om een centraal register op te zetten om professioneel middelengebruik in kaart te brengen, bijvoorbeeld om de kennis over wat waar wordt gebruikt te vergroten. Mijn vraag is hoe het daarmee staat. Tevens wil ik weten of we zo'n register ook kunnen gebruiken in de zoneringsaanpak, juist omdat we dan kunnen monitoren wat waar gebeurt in de gebieden waar dat zo ontzettend hard nodig is.

Ik heb ten slotte nog een motie over het tegengaan van voedselverspilling.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat in Nederland nog steeds 20% van ons voedsel wordt verspild en dat voedselverspilling zonde is van alle aandacht en energie die er is gestoken in het verbouwen, kweken en verwerken ervan;

constaterende dat de voedselverspilling een negatief effect heeft op het klimaat, onze bodem, water en natuur, en zorgt voor meer grondgebruik dan nodig;

overwegende dat het Burgerberaad Klimaat aanbevelingen heeft gedaan over voedselverspilling die bijna unaniem zijn aangenomen;

overwegende dat boeren met een onverwacht grote oogst deze vaak niet kunnen verkopen binnen de lopende afspraken met supermarkten;

overwegende dat er een aantal supermarkten zijn die het goede voorbeeld geven door met boeren waar ze mee werken afspraken te maken over het overnemen van de volledige productie, waarbij elk deel van geproduceerde producten wordt gebruikt;

verzoekt de regering met de ketenpartners concrete afspraken te maken voor vergroting van het aandeel "total use", waarbij de volledige productie van boeren zo hoogwaardig mogelijk wordt benut, dit actief te monitoren en hierover aan de Tweede Kamer te rapporteren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door de leden Podt en Lohman.

Zij krijgt nr. 36 (36800-XIV).

Mevrouw **Podt** (D66):

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Het woord is aan de heer Chris Jansen voor zijn inbreng namens de PVV.
Gaaf uw gang.

De heer **Chris Jansen** (PVV):

Dank, voorzitter. Dank aan beide bewindspersonen voor de beantwoording. Ik heb drie moties.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat agrarische ondernemers al veel te lang lijden onder de stikstofdiscussie;

van mening dat dit nu moet stoppen;

verzoekt de regering om in samenspraak met medeoverheden in iedere provincie ten minste tien agrarische bedrijven die in de problemen zijn geraakt door veranderende regelgeving nu, zonder vooraf gebleken reductiemaatregelen, de ruimte te geven om hun bedrijfsvoering weer op te starten en vrijwillig aan te passen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door het lid Chris Jansen.

Zij krijgt nr. 37 (36800-XIV).

De heer **Chris Jansen** (PVV):

De tweede motie.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de ellende rondom de PAS-melders al jarenlang voortduurt;

van mening dat deze mensen nu eindelijk weleens duidelijkheid verdienen;

verzoekt de regering om binnen uiterlijk zes maanden alle PAS-melders te legaliseren en de Kamer tussentijds te informeren over de voortgang,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Chris Jansen.

Zij krijgt nr. 38 (36800-XIV).

De heer Chris Jansen (PVV):

En de laatste, voorzitter.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat Nederland voor veel zaken afhankelijk is van andere landen;

van mening dat voedselzekerheid in Nederland van nationaal belang is;

verzoekt de regering om voedselzekerheid expliciet als uitgangspunt op te nemen in toekomstig landbouw- en visserijbeleid,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Chris Jansen.

Zij krijgt nr. 39 (36800-XIV).

Dank u wel, meneer Jansen. Het woord is aan de heer Graus voor zijn inbreng, eveneens namens de PVV. Gaat uw gang.

De heer Graus (PVV):

Dank u wel, meneer de voorzitter.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

verzoekt de regering een fonds in het leven te roepen voor de opvang van door diezelfde regering verboden dieren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door het lid Graus.

Zij krijgt nr. 40 (36800-XIV).

De heer **Graus** (PVV):

Het is namelijk te gek voor woorden dat een regering verbiedt om dieren te houden en dat daar vervolgens geen opvang voor is. Dat is eigenlijk een beetje Fawltly Towers, hè?

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

verzoekt de regering om een zwarte lijst met alle recidiverende broodfokkers en illegale dierenhandelaren, en de eventuele reden waarom er nog geen (zelfstandig) houdverbod en beroepsverbod is opgelegd,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door het lid Graus.

Zij krijgt nr. 41 (36800-XIV).

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

verzoekt de regering het minimaal opleggen van een gevangenisstraf en een (levenslang) houdverbod te kaderen voor rechters, opdat dierenbeulen niet steeds met taakstrafjes de dans ontspringen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door het lid Graus.

Zij krijgt nr. 42 (36800-XIV).

De heer **Graus** (PVV):

Er mag niet verwezen worden naar Justitie en Veiligheid, want de regering spreekt met één mond en luistert met één oor.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

verzoekt de regering de richtlijnen van het OM inzake dierenmishandeling en -verwaarlozing op te nemen in de oriëntatiepunten waar rechters hun straffen op baseren

(Oriëntatiepunten voor straftoemeting en LOVS-afspraken),

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door het lid Graus.

Zij krijgt nr. 43 (36800-XIV).

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

verzoekt de regering in navolging van de zeer succesvol en effectief gebleken specialistische dierenpolitie en dieren-OvJ's ter zake deskundige dierenrechters op te leiden, opererend onder de bestaande strafkamer,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door de leden Graus en Kostić.

Zij krijgt nr. 44 (36800-XIV).

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

verzoekt de regering om een verbod op reptielenbeurzen onder de huidige Wet dieren en het Besluit houders van dieren, daar deze wet permanent wordt overtreden en het welzijn van voor de dierhouderij ongeschikte dieren ernstig wordt geschaad in te kleine magnetron- en bamibakjes onder erbarmelijke omstandigheden,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door de leden Graus en Kostić.

Zij krijgt nr. 45 (36800-XIV).

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

verzoekt de regering zorg te dragen dat het zeer succesvolle, doch zwaar overbelaste meldpunt 144 Red een dier 24/7 van voldoende centralisten wordt voorzien op weg naar een alarmcentrale met verplichte opvolging,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door het lid Graus.

Zij krijgt nr. 46 (36800-XIV).

De heer **Graus** (PVV):

De laatste.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

verzoekt de regering het voortbestaan van het Veterinair Forensisch Team te borgen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door de leden Graus en Kostić.

Zij krijgt nr. 47 (36800-XIV).

Dank u wel, meneer Graus. Het woord is aan mevrouw Den Hollander voor haar inbreng namens de VVD. Gaat uw gang.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Voorzitter, volgens mij heb ik vijf minuten en geen twee, want ik heb er tien gebruikt in de eerste termijn. Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dat klopt.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Allereerst wil ik complimenten geven aan de minister en de staatssecretaris, die nieuw in hun rol de vragen echt goed hebben beantwoord. Met hen is, in mijn ogen in ieder geval, een prettig debat gevoerd. Dus dank daarvoor.

We hebben vijf moties.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat agrarische ondernemers voor grote investeringen staan op het gebied van emissiereductie, duurzaamheid en dierenwelzijn;

overwegende dat een sterke liquiditeitspositie van agrarische ondernemers noodzakelijk is om deze investeringen mogelijk te maken;

overwegende dat fiscale instrumenten een effectieve en administratief eenvoudige

manier kunnen zijn om ondernemerschap op het boerenerf te ondersteunen;

verzoekt de regering te onderzoeken welke fiscale maatregelen de liquiditeitspositie van agrarische ondernemers kunnen versterken, daarbij specifiek te kijken naar ondersteuning van jonge boeren en instrumenten die investeringen in innovatie, emissiereductie en duurzaamheid stimuleren en de Kamer hier uiterlijk medio 2026 over te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Den Hollander, Koorevaar, Goudzwaard, Grinwis en Flach.

Zij krijgt nr. 48 (36800-XIV).

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat Nederland wereldwijd toonaangevend is op het gebied van tuinbouw, zaadveredeling en biotechnologie;

constaterende dat nieuwe genomische technieken belangrijke kansen bieden voor het ontwikkelen van gewassen die productiever zijn en beter bestand zijn tegen natuurlijke omstandigheden;

overwegende dat deze innovaties kunnen bijdragen aan duurzame voedselproductie en voedselzekerheid voor een groeiende wereldbevolking;

overwegende dat Nederland zijn internationale koploperspositie wil behouden en verstevigen;

overwegende dat hiervoor een goede samenwerking tussen overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen noodzakelijk is;

verzoekt de regering voor de zomer samen met bedrijfsleven en kennisinstellingen te komen tot een ambitieuze innovatieagenda voor tuinbouw, zaadveredeling en biotechnologie, hiervoor de benodigde middelen te reserveren, en in Europees verband actief in te zetten op een ambitieus en innovatievriendelijk beleid ten aanzien van nieuwe genomische technieken,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Den Hollander, Meulenkamp, Koorevaar, Podt, Grinwis, Boomsma, Van der Plas en Chris Jansen.

Zij krijgt nr. 49 (36800-XIV).

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat innovatieve technieken zoals mestvergisting en het verzuren van mest kunnen bijdragen aan een substantiële reductie van ammoniakemissies;

constaterende dat mestvergisting daarnaast bijdraagt aan de productie van groen gas en daarmee aan de energietransitie;

overwegende dat agrarische ondernemers bereid zijn te investeren in emissiereducerende technieken, maar dat vergunningverlening en bureaucratische procedures dit vaak bemoeilijken;

overwegende dat uitbreiding van mestverwerking en regionale vergisting kan bijdragen aan zowel stikstofreductie als het verkleinen van het mestoverschot;

verzoekt de regering de mogelijkheden voor mestverwerking en (regionale) mestvergisting te vergroten, knelpunten in vergunningverlening en regelgeving die de ontwikkelingen belemmeren weg te nemen en de Kamer hierover voor het einde van het jaar te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Den Hollander, Flach, Grinwis en Koorevaar.

Zij krijgt nr. 50 (36800-XIV).

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de terugkeer van de wolf in Nederland leidt tot maatschappelijke onrust, schade aan landbouwhuisdieren en zorgen over veiligheid;

constaterende dat er tevens sprake is van een enorm negatief effect op de toeristische sector in wolvengebieden;

overwegende dat gemeenten en provincies behoefte hebben aan een helder en juridisch houdbaar kader voor wolvenbeheer;

overwegende dat eerdere voorstellen voor regelgeving twijfels oproepen over de juridische houdbaarheid;

verzoekt de regering zo spoedig mogelijk te komen met een juridisch houdbare beheerstrategie voor het aanpakken van probleemwolven en probleemsituaties, daarbij nadrukkelijk aandacht te besteden aan monitoring en preventie en medeoverheden

actief te betrekken bij de uitwerking,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door de leden Den Hollander, Lohman en Grinwis.

Zij krijgt nr. 51 (36800-XIV).

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Tot slot, voorzitter.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat castratie van vrij rondlopende katten op agrarische erven kan bijdragen aan betere bescherming van de natuur en verbeterd dierenwelzijn;

overwegende dat castratie van katten een diervriendelijke manier is om populatiegroei en territoriumomvang van katten te beperken;

overwegende dat binnen het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) ruimte bestaat om via pilots aanvullende maatregelen te verkennen die het broedsucces van weidevogels kunnen ondersteunen;

overwegende dat een tijdelijke pilot kan bijdragen aan beter inzicht in de effectiviteit en uitvoerbaarheid van een dergelijke maatregel;

verzoekt de regering

- in samenwerking met provincies binnen het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) een pilot te starten van maximaal drie jaar in ten minste één provincie, waarbij het verstrekken van subsidies voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer gericht op weidevogels afhankelijk kan worden gesteld van het aantoonbaar laten castreren van vrij rondlopende katten die worden gehouden op het agrarisch erf waarop de subsidie betrekking heeft;
- bij de uitvoering van deze pilot aandacht te besteden aan controle, registratie en samenwerking met dierenartsen en dierenhulporganisaties;
- de pilot te financieren binnen bestaande middelen voor het ANLb, mede met mogelijke cofinanciering vanuit dierenartsen en dierenhulporganisaties, zonder aanvullende begrotingsclaim;
- en de Kamer over de uitkomsten van de pilot te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door de leden Den Hollander en Kostić.

Zij krijgt nr. 52 (36800-XIV).

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Meneer Goudzwaard krijgt het woord voor zijn inbreng namens JA21. Gaat uw gang.

De heer **Goudzwaard** (JA21):

Dank, voorzitter.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat Nederland momenteel 162 Natura 2000-gebieden kent;

overwegende dat Nederland met de Natura 2000-gebieden en het Natuurnetwerk Nederland reeds beschikt over een omvangrijk netwerk van beschermde natuurgebieden;

overwegende dat de aanwijzing van Natura 2000-gebieden grote en veelal onvoorziene gevolgen heeft gehad voor vergunningverlening, landbouw, woningbouw en infrastructuur;

verzoekt de regering geen nieuwe Natura 2000-gebieden in Nederland aan te wijzen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door het lid Goudzwaard.

Zij krijgt nr. 53 (36800-XIV).

De heer **Goudzwaard** (JA21):

De tweede motie.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat het Natuurpact leidt tot uitbreiding en verbinding van natuurgebieden via het Natuurnetwerk Nederland;

overwegende dat uitbreiding van natuurgebieden en natuurmaatregelen in toenemende

mate druk legt op de beschikbare ruimte voor landbouw en andere economische functies in het landelijk gebied;

overwegende dat een vitaal platteland afhankelijk is van een gezonde agrarische sector en economische bedrijvigheid;

verzoekt de regering om bij toekomstige afspraken over natuurbeleid na 2027 te waarborgen dat natuurontwikkeling, landbouw en andere economische functies gelijkwaardig worden meegewogen in de besluitvorming,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door het lid Goudzwaard.

Zij krijgt nr. 54 (36800-XIV).

Dank u wel. Het woord is aan de heer Boomsma, eveneens van JA21.

De heer **Boomsma** (JA21):

Dank u wel, voorzitter.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat:

- de natuur van Caribisch Nederland tot de meest bijzondere natuurgebieden van Nederland behoort;
- de financiering van natuurbescherming incidenteel, versnipperd en ontoereikend is;
- het coalitieakkoord de intentie bevat om fase 2 van het NMCB voort te zetten, maar onduidelijk is hoe en waar het rijksbreed is belegd;
- de randvoorwaarde voor effectief natuurherstel is dat parkbeheer op orde is en dat wetenschappelijk onderzoek en monitoring geborgd zijn;

verzoekt de regering:

- met een integraal plan van aanpak te komen voor de uitvoering van fase 2 van het Natuur- en milieubeleidsplan Caribisch Nederland;
- de Kamer z.s.m. een integraal overzicht te sturen met de bedragen, artikelen, uitvoerders en de resultaatsturing/rapportage per NMBP-doel;
- daarbij een voorstel te doen voor de structurele financiering van parkbeheer, onderzoek en monitoring van de natuur, en de Kamer vervolgens jaarlijks te informeren over voortgang en doelbereik,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door de leden Boomsma en Grinwis.

Zij krijgt nr. 55 (36800-XIV).

De heer **Boomsma** (JA21):

En dan de nummer twee.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de manier waarop natuurdoelen en ambities in wetgeving worden omgezet kan leiden tot juridische fuiken die een integrale belangenafweging frustreren, en zelfs vergunningverlening voor projecten die sterk bijdragen aan natuurherstel kunnen belemmeren;

overwegende dat het goed mogelijk is om ambitieuze natuurdoelen te verwezenlijken en aan alle Europese verplichtingen te voldoen zonder onnodige juridisering;

verzoekt de regering bij het uitwerken van nieuwe natuurwetgeving, waaronder die gericht op de implementatie van de Natuurherstelverordening, de Kaderrichtlijn Water, de Habitatrichtlijn en nieuwe stikstofwetgeving, binnen ruimte die Europese regelgeving biedt:

- te waarborgen dat bij vergunningverlening en beheer voldoende ruimte blijft voor een integrale belangenafweging;
- ambities zodanig vorm te geven dat deze proportioneel en uitvoerbaar zijn en niet leiden tot onnodige juridisering;
- daarbij te bezien of, naar voorbeeld van onder meer Frankrijk, bij vergunningverlening onderscheid kan worden gemaakt tussen activiteiten met een hoog en laag risico op significante effecten,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door de leden Boomsma en Grinwis.

Zij krijgt nr. 56 (36800-XIV).

Dank u wel. Het woord is aan de heer Koorevaar namens het CDA. Gaat uw gang.

De heer **Koorevaar** (CDA):

Dank u wel, voorzitter. Als je zo naar de tweede termijn luistert, dan lijkt het meer een

wedstrijd snel voorlezen dan dat het gaat over beleid. Ik heb geen moties, maar ik heb wel nog een aantal vragen en wellicht krijg ik nog een aantal toezeggingen. Ik zou liever geen motiekoning willen worden, maar eerder koning toezegging.

Er zijn vandaag heel wat belangrijke stappen besproken. Ik denk dat heel veel mensen thuis denken: wat moet of kan ik nu gaan doen? We hebben de beantwoording van de minister en de staatssecretaris gehoord. Ik moet zeggen dat die weloverwogen was. Die gebeurde op een manier die ertoe heeft geleid dat de houding van de Kamer is: we hebben een constructief gesprek gehad. Dank u wel, daarvoor.

We hebben het vaak over techniek. Ik zou het graag ook willen hebben over de sociaal-economische kant van de zaak. Allereerst wil ik de minister ervoor danken dat hij het pad heeft geschetst om te komen tot een productschap. Ik zal daarin zelf mijn bijdrage leveren op het vlak van visievorming. Graag verzoek ik de minister om de Kamer over de stappen richting de zomer te blijven informeren. Dat deed hij eerder in het debat van vandaag ook, maar ik vraag hem om dat te blijven doen.

Ten tweede wil ik ingaan op maatregelen voor kleine boeren. In mijn eerste termijn gaf ik al aan dat het voor het CDA belangrijk is dat er aparte aandacht is voor kleine boeren en grote boeren, maar dat het ook gaat om het handelingsperspectief. Ook de instrumentenkoffer voor kleinere boeren moet goed gevuld zijn. Ik denk dat de toezegging hieromtrent nog niet helder genoeg was. Daarom vraag ik de minister om een toezegging te doen waardoor kleine boeren handelingsperspectief houden, zoals door het aanzuren van mest. Gewoon heel specifiek: kunt u toezeggen dat die maatregel ook in de maatregelenkoffer komt?

Ten derde kom ik bij de jonge boeren en vrouwen. Het CDA vindt het belangrijk dat er in de sector ruimte is voor jonge boeren en vrouwen om te ondernemen, innoveren en verbinden. Nederland heeft het laagste aantal vrouwelijke agrarische ondernemers in de EU, terwijl de voordelen groot zijn en we de potentie van deze groep ook nodig hebben. Daarom heb ik nog een aanvullende vraag. Kan de minister onderzoeken welke belemmeringen vrouwelijke agrariërs ervaren bij toegang tot financiering en pachtgrond en de Kamer hierover informeren? Graag een toezegging.

Dan landelijke regie. Per provincie wordt een aparte aanpak gehanteerd, omdat provincies vooruit wilden en daarin zelf een weg kozen. Het mag niet zo zijn dat de provinciale plannen drastisch verschillen. Er moet sterke landelijke regie zijn, zodat er vanuit een ruimtelijk plan gestuurd kan worden. Per provincie zal dan binnen die regie een aanpak worden gehanteerd. We hebben de minister horen toezeggen dat hij ons daarin ook zal meenemen. Heel fijn.

Dan zonering. De impact van de opgaves op het gebied van stikstof, klimaat en water zal zich natuurlijk niet netjes houden aan de grenzen van de zonering, die voor de zomer samen met de provincies worden gesteld. We hebben het gehad over de 250 meterzone rond de Peel. Misschien moet ik dat nog iets scherper maken. Zou u willen toezeggen dat u bij de besteding van de middelen ook buiten de 250 meterzone wil kijken?

Als laatste de ANLb-pakketten. Het CDA is blij met de plannen en middelen voor

gebiedsgerichte aanpakken en prioritaire zones. Als het gaat over de ANLb is dat een bewezen manier voor de landbouw om aan natuurherstel bij te dragen. Het is ook fijn dat deze minister herkent dat het ANLb heel interessante meekoppelkansen geeft. Dat is beleidstaal voor: als je nog iets wil en ook meerdere mogelijkheden wil schetsen voor die prioritaire zones, dan blijft agrarisch natuurbeheer een optie. Daar wil ik de minister ook voor danken.

Dank u wel.

De voorzitter:

Ik dank u wel. Het woord is aan de heer Flach namens de Staatkundig Gereformeerde Partij. Gaat uw gang.

De heer Flach (SGP):

Dank u, voorzitter.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat bij landgebruik geen sprake is van emissiegegevens;

verzoekt de regering het verstrekken van gegevens in het kader van de Wet open overheid met betrekking tot landgebruik op adresniveau te weigeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Flach en Van der Plas.

Zij krijgt nr. 57 (36800-XIV).

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat in het kader van de Wet open overheid van tienduizenden agrarische bedrijven tot 30 jaar terug alle dieraantallen, stalsystemen, landgebruik en adresgegevens zijn opgevraagd;

overwegende dat in de agrarische sector het bedrijfsadres vaak samenvalt met het privéadres;

overwegende dat het Verdrag van Aarhus en de betreffende Europese richtlijn aangeven dat verzoeken afgewezen mogen worden als ze kennelijk onredelijk zijn;

verzoekt de regering te bezien wat de mogelijkheden zijn om het verstrekken van allerlei agrarische bedrijfsgegevens op adresniveau die vertrouwelijk aan de overheid zijn doorgegeven in te perken, zo nodig via wijziging van de Wet open overheid, en de

Kamer hierover binnen drie maanden te informeren,
en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door de leden Flach en Van der Plas.

Zij krijgt nr. 58 (36800-XIV).

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat agrarische sector- en ketenpartijen met de Dierenbescherming een voorstel hebben gedaan voor een fiscale investeringsreserve landbouw voor investeringen in dierenwelzijn en emissiereductie;

overwegende dat bestaande subsidies en fiscale voordelen een beperkte reikwijdte hebben en onvoldoende zekerheid bieden voor grote investeringen in onder meer stalvernieuwing;

verzoekt de regering in overleg met de agrarische sector voor de begrotingsbehandeling in het najaar met een voorstel te komen voor een fiscale investeringsreserve landbouw voor investeringen in dierenwelzijn en milieu,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door de leden Flach en Den Hollander.

Zij krijgt nr. 59 (36800-XIV).

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

verzoekt de regering in overleg met de agrarische sector bij de begroting voor 2027 met een voorstel te komen voor meerjarige financiering van een vervolg op het praktijkprogramma plantgezondheid, passend bij de milieukundige en teelttechnische uitdagingen waar betrokken teelten voor staan,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door de leden Flach en Grinwis.

Zij krijgt nr. 60 (36800-XIV).

Dank u wel. Het woord is aan mevrouw Ouwehand namens de Partij voor de Dieren. Gaat uw gang.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Voorzitter, dank u wel. Dank aan beide bewindspersonen voor de uitgebreide beantwoording. Ik heb twee moties, die ik eerst indien. Daarna heb ik nog aanvullende vragen.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de Kamer in 2022 heeft verzocht om via een wettelijke grondslag prijsstunten met agrarische basisproducten tegen te gaan (motie-Grinwis c.s., 36200-XIV, nr. 59), maar dat deze motie niet is uitgevoerd;

constaterende dat een niet nader te noemen supermarkt onlangs heeft aangekondigd om weer te gaan stunten met de prijs van vlees;

verzoekt de regering om alsnog te komen tot een wettelijke grondslag om prijsstunten met agrarische basisproducten, waaronder in elk geval vlees, tegen te gaan (waarbij wel ruimte blijft voor het afprijzen van levensmiddelen in verband met de houdbaarheidsdatum),

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door de leden Ouwehand en Grinwis.

Zij krijgt nr. 61 (36800-XIV).

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Dan kom ik bij mijn volgende motie.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat dit kabinet zegt te willen bouwen aan de gezondste generatie ooit en daarom onder meer gratis schoolfruit wil gaan aanbieden;

constaterende dat dit kabinet de teelt en consumptie van biologische producten wil stimuleren;

verzoekt de regering in het plan voor gratis schoolfruit in te zetten op biologisch fruit van eigen bodem,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door de leden Ouwehand en Bromet.

Zij krijgt nr. 62 (36800-XIV).

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Nogmaals dank aan de bewindslieden voor de beantwoording. Er zijn natuurlijk vanuit de Kamer veel vragen, omdat de problemen waar de landbouw en daarmee Nederland mee zit niet nieuw zijn. Deze Kamer vraagt al heel lang om goeie oplossingen voor de natuurrisico, voor dierenwelzijn; noem alles maar op. In het debat van vandaag kwam al even aan de orde dat ik begrijp dat het kabinet zegt "geef ons even de tijd om een aantal dingen uit te werken". Dat begrijp ik.

Tegelijkertijd is het wel belangrijk dat we vasthouden wat we van de minister en de staatssecretaris hebben gehoord: "We willen duidelijkheid en boeren moeten weten waar ze aan toe zijn; er zijn dingen nodig." Ik blijf dus nog steeds een beetje in verwarring over wat er nodig is om de natuur te herstellen en te voldoen aan de wettelijke doelen die door de rechter zijn bevestigd. We weten nu al dat er daarbij dus meer nodig is dan in het coalitieakkoord staat. De minister heeft gezegd dat als een startpunt te zien.

Volgens mij moet er snel duidelijkheid komen over wat we dan precies moeten gaan doen. Ik deel namelijk de analyse van het kabinet dat boeren belang hebben bij duidelijkheid. Ik ben het zeer eens met wat mevrouw Den Hollander vandaag in het debat heeft ingebracht, namelijk dat er dus bij hoort dat je boeren ook duidelijkheid biedt in termen van wat er wél kan. Ze hoeven niet altijd weg. Weg moeten zou heel heftig zijn en op een andere manier je bedrijf inrichten is ook al pittig genoeg, maar er kán wel van alles. Benadruk dat ook. We gaan boeren helpen met het omschakelen naar die landbouw, waarvan we hebben vastgesteld dat we daarmee de natuurrisico kunnen stoppen en kunnen zorgen voor schoon water, en met de vraag welke soorten landbouw of bedrijfsvoering daarbij horen. Dat gaat natuurlijk heel erg helpen om die boeren perspectief te bieden, zoals bij het omschakelen naar de teelt van olifantsgras. Ik kijk even naar de minister: denk aan die twee zonen van melkveehouders in Enschede die het bedrijf al hebben overgenomen maar die nu nedersoja telen en daar yoghurt van maken die mensen rechtstreeks kunnen afnemen om te consumeren.

Ik denk dat dat soort perspectieven over wat er wél kan en boeren daarbij helpen, zowel goed is voor het debat als natuurlijk voor de boeren zelf als zij denken "ik moet veranderen en dat is misschien heftig, maar als ik deze keuzes maak, zie ik het misschien wel zitten". Daar zou ik het kabinet dus toe oproepen. Ik denk ook het volgende. Als je het goed doet en als we die 20 miljard goed besteden, hoort het er ook bij dat we alle doelen in samenhang aanpakken. Ik ben er blij mee dat zowel de staatssecretaris als de minister heeft gezegd: ja, het is wel het idee dat je niet nu op stikstof stuurt en dan volgend jaar weer met maatregelen komt om zoönosen tegen te gaan of voor water of voor dierwaardigheid. Ik ben dus heel erg blij te horen dat dat fonds dat wordt opgetuigd, er echt is voor een aanpak om voor alle doelen in samenhang een oplossing te vinden.

Ik denk ook dat je niet moet weglopen voor maatregelen die pijn kunnen doen, zoals het schrappen van latente ruimte. Ik wil de minister ook echt oproepen om te zorgen voor een moratorium op uitbreiding en nieuwbouw. Als je namelijk aan de ene kant boeren gaat uitkopen en er aan de andere kant gewoon stallen worden bijgebouwd, dan snapt ook de belastingbetaler het niet meer. Misschien moeten er ook vergunningen worden ingetrokken. Ik begrijp dat we moeten wachten tot de plannen er komen, voor de zomer, maar deze maatregelen lijken onontkoombaar; dat kan ik alvast meegeven. Probeer daar dus niet voor te weg te lopen, zou ik de minister willen zeggen.

Ik zou ook willen oproepen tot iets wat vandaag in het debat wat minder aan de orde kwam. De staatssecretaris heeft wel geantwoord op de zorgen over de gezondheid voor omwonenden rondom de geitenhouderij, maar die dreiging van dierziekten die over kunnen slaan op mensen gaat natuurlijk niet alleen over vogelgriep of wat uit de geitenhouderij komt, maar ook over de mengvormen, van varkensgriep en vogelgriep, waarvoor gewaarschuwd wordt. Ik denk dat het goed is als het kabinet ook daar snel mee aan de slag gaat en dat ook onderdeel laat zijn van die integrale aanpak: geen pluimveegebieden meer in waterrijke gebieden, en geen pluimveebedrijven in de buurt van varkensbedrijven om die gevaarlijke vermenging te komen. Als we de gezondheid van de dieren en de mensen op het platteland vooropstellen, dan denk ik ook dat we kunnen werken aan dat brede maatschappelijke draagvlak waar het kabinet het over heeft, waar ik het zeer mee eens ben en dat erg belangrijk is.

Dan wil ik de minister, en de staatssecretaris trouwens ook, wel waarschuwen voor het instrument "overleggen met de sector". Het zal geen verrassing zijn dat ik met die waarschuwing kom. Ik hoorde de minister zeggen: als je doet wat je deed, dan krijg je wat je kreeg. Nou, dat hebben we in de landbouw natuurlijk heel vaak gezien. Een paar voorbeelden. Ik zie een vraag van mevrouw Bromet.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks-PvdA):

Ik ga mijn tijdgebrek zojuist bij het indienen van de moties een beetje misbruiken voor een interruptie op mevrouw Ouwehand, omdat zij begint over overleg met maatschappelijke partijen. Akkoorden sluiten, tot je dienst, maar is zij het met GroenLinks-PvdA eens dat wij hier het hoogste orgaan zijn en dat de Kamer het wel in meerderheid eens moet zijn met die akkoorden voordat er tot beleid of wetgeving overgegaan wordt? Ik ben benieuwd of de minister daar ook op wil reageren.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Zeker. Ik kijk even naar de voorzitter. Dat was een mooi een-tweetje. Mevrouw Bromet had nog een vraag en die stelt zij in een interruptie aan mij.

De **voorzitter**:

Goh!

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Dan zeg ik: wat een goede vraag; ik geleid die door naar het kabinet want ik ben het daarmee eens. Zo doen we dat hier soms. Ik wil het kabinet nadrukkelijk waarschuwen voor iets wat meer ervaren Kamerleden die al langer op deze portefeuille zitten, al heel lang hebben gezien: die overleggen met de sector. Het kan geen kwaad, behalve als je daardoor je doelen niet haalt en de bal vooruit wordt geschopt. Ik noem een paar

voorbeelden.

De beruchte kalverhouderij. De Kamer vraagt al best lang om een einde te maken aan de import van kalfjes uit Ierland en de Baltische staten. Die piepjonge dieren moeten ellenlang op transport, terwijl ze eigenlijk nog de zorg en de melk van hun moeder nodig hebben. Ze staan in zo'n vrachtwagen op de boot helemaal vanuit Ierland. Met het welzijn van die dieren gaat het heel, heel slecht. De Kamer zegt al heel lang: waarom importeren we eigenlijk kalfjes uit verre landen, waardoor die lange transporten nodig zijn, terwijl we hier met een stikstofprobleem zitten met die kalverhouderijen? Wat gebeurt er dan? Dan zegt de bewindspersoon: ik kan het niet zelf, dus ik ga overleggen met de sector. De sector denkt: ik beloof gewoon dat ik ermee ga stoppen, want dan is iedereen even een beetje koest. VanDrie heeft beloofd voor 2026 te stoppen met het importeren van kalfjes uit Ierland en de Baltische staten. Dan moet de Kamer een paar jaar zijn mond houden, want er ligt een belofte. En nu is het 2026 en raad eens? Die belofte is natuurlijk niet nagekomen. Als we het welzijn van dieren belangrijk vinden, als we zitten met een groot probleem voor de natuur met die kalvermesterijen, dan is één plus één toch twee? Ik zou zeggen: leer hiervan. De beloftes van de sector worden heel vaak niet waargemaakt.

Een ander schrijnend voorbeeld is het routinematig couperen van varkensstaartjes. Europees gezien hebben we 30 jaar geleden al afgesproken dat dat routinematig niet mag. Die sector blijft dat maar doen. In 2013 was er de Verklaring van Dalfsen, helemaal officieel en mooi, met een plan om dat uit te faseren. Het is 2026 en het afknippen of afbranden van de staartjes van pasgeboren biggetjes is nog steeds standaardpraktijk. Als je dertien jaar een vrijblijvende belofte boven de markt laat hangen, terwijl we eigenlijk al in Europese regels hebben afgesproken dat we dat niet meer moeten doen, wordt het een keer tijd om te handelen. Ik zou tegen de bewindslieden willen zeggen: als we nu nog een rondje overleg met de sector gaan doen zonder afspraken te maken, komen er dit soort beloftes. Dan staat de volgende generatie landbouwoordvoerders weer dit verhaal af te steken. Dat kunnen we de dieren en de natuur niet aandoen. Dit weten we toch allang en hier willen we toch vanaf, dus hoe gaan we dat echt realiseren?

Ik wil dit ook in de richting van de minister zeggen, die het met ons eens is dat de partijen die tot nu toe heel veel hebben verdiend aan de intensieve landbouw, de Rabobank, de VanDrie Group, de slachterijen en de supermarkten, om een bijdrage wordt gevraagd. De Rabobank heeft eerder na een vergelijkbare oproep al laten weten: nee, die schulden die de boeren hebben opgebouwd, gaan wij niet kwijtschelden. Fijn dat de minister het met ons eens is, maar het kan niet vrijblijvend blijven. 20 miljard op kosten van de belastingbetaler is echt veel geld. Ik vind het niet meer dan redelijk dat de partijen die heel veel hebben verdiend aan de intensieve landbouw, nu ook hun steentje en hun centjes bijdragen aan de oplossing van de problemen die zijn ontstaan.

Voorzitter, tot slot. Dank ook aan de staatssecretaris voor de antwoorden over de aanpak van de stalbranden. Ik heb nog wel zorgen over het verlagen van de maximumtemperatuur bij diertransporten. We krijgen voor 23 april een reactie van de staatssecretaris over wat hij gaat doen. Het zit mij toch niet lekker dat dit nog steeds niet is geregeld. Er is een heel traject doorlopen, volgens alle regels. De Europese Commissie is netjes genotificeerd. Zij heeft de tijd gehad om binnen de termijn aan

Nederland te laten weten of zij opmerkingen had bij dit voornemen. De verordening staat toe dat een lidstaat zelf besluit dat 35 graden te hoog is en zelf verlaagt naar 30 graden. Na die hele procedure kwam de Europese Commissie met een brief aan Nederland waarin werd gevraagd of wij daar nog een jaar of langer mee wilden wachten, omdat de Commissie er nog over aan het onderhandelen was. Dit is een bevoegdheid van het parlement. De aangenomen motie stamt uit 2021 en het ministerie heeft al het werk gedaan dat daarbij hoort. Vervolgens vraagt de Europese Commissie aan Nederland om het toch niet te doen, terwijl zij zelf alle termijnen had gemist. Het op transport zetten van dieren bij 30 graden is nog steeds te warm. Dieren hebben al last van hittestress vanaf 25 of 28 graden. Als we dit niet snel regelen, gaan we weer een zomer tegemoet waarin dieren met onnodig leed op snikhete dagen in transportwagens worden vervoerd. Ik druk de staatssecretaris op het hart om uiterlijk 23 april het besluit te nemen dat we dit niet nog een zomer gaan meemaken. We bedanken de Europese Commissie voor haar brief, maar Nederland gaat hier uiteindelijk zelf over.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Ik heb twee vragen aan mevrouw Ouwehand. Ik kan uw betoog grotendeels goed volgen. Waar ik wel zorgen over heb, is dat wij als Nederland niet in ons eentje de wereld moeten willen verbeteren. Als wij in Nederland alles aanpassen en de rest van Europa doet dat niet, wint het dierenwelzijn uiteindelijk ook niet. Ik neem aan dat de Partij voor de Dieren staat voor dierenwelzijn in de hele wereld en niet alleen in Nederland. Ik hoor daarop graag een korte reflectie.

Mijn tweede vraag is de volgende. Mevrouw Ouwehand stelt dat bedrijven die hebben meeverdiend aan de vee-industrie daar niets voor terugdoen. Is zij bekend met het feit dat de Rabobank bijvoorbeeld voor boeren die willen investeren in duurzaamheid aantrekkelijkere leningen aanbiedt dan voor andere aanvragen?

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Over dat laatste punt: zeker. Maar de Rabobank heeft ook meegewerkt aan uitkoopregelingen, zodat zij haar investeringen terugkreeg. Wat ons betreft heeft de Rabobank ook een maatschappelijke plicht om niet alleen nu boeren te helpen die duurzamer willen werken, maar ook om verantwoordelijkheid te nemen voor het verleden. Zij heeft namelijk veel geld verdiend aan een systeem dat zowel de natuur als de boer niet heeft geholpen. Ik noem bijvoorbeeld de emissiearme stalvloeren en de investeringen in luchtwassers. Innovatie klinkt mooi, maar in de praktijk betekende dit vaak dat er subsidie werd verstrekt met geld van de belastingbetaler, terwijl de Rabobank vervolgens zei: prima dat u wilt investeren, maar dan moeten er wel meer dieren bij, want anders kunt u die lening nooit terugbetalen. Ik vind dat de Rabobank daar ook iets voor moet terugdoen. Dus ja, helpen bij de financiering van duurzamere vormen van landbouw is mooi, maar daarnaast zou ook een deel van de schulden moeten worden kwijtgescholden die nog gebaseerd zijn op het oude systeem.

Mevrouw Den Hollander vroeg ook of wij dierenwelzijn niet in Europees verband moeten waarborgen. Zeker. Maar als het gaat om diertransporten, kijken wij naar wat er binnen de verordening mogelijk is. Die verordening biedt ruimte voor lidstaten om de maximumtemperatuur te verlagen. Europees ligt die grens op 35 graden, en in Nederland nog steeds ook. Dat is niet te doen voor dieren. De Kamer spreekt zich al

sinds 2021 uit voor een verlaging naar 30 graden, hoewel ook dat nog te heet is. Alle procedures zijn doorlopen en dan vraagt de Europese Commissie alsnog of wij daarmee willen wachten, terwijl de notificatieprocedure al is afgerond. Dat vind ik geen juiste manier van werken.

De voorzitter:

U mag nog interrumpen, mevrouw Den Hollander, maar mevrouw Ouwehand heeft dit punt eigenlijk al uitvoerig aan de bewindspersonen voorgelegd.

Dank u wel, mevrouw Ouwehand. Dan is het woord aan lid Kostić. Mensen vragen mij weleens hoe het zit met de spreektijd per fractie. Alle partijen geven aan het begin aan hoeveel minuten zij willen spreken bij een begroting. Dat maakt dat de ene fractie soms wat langer spreekt dan de andere.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

U bedoelt dat mensen denken: waarom mag die Partij voor de Dieren zo lang praten?

(Hilariteit)

De voorzitter:

Zeker niet.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Ik weet het. Ik weet het. Dat komt omdat wij onze spreektijd reserveren voor wat wij een van de belangrijkste begrotingen van dit kabinet vinden. Dus voel u vereerd, zou ik zeggen.

De voorzitter:

Dan hebben wij de mensen thuis ook weer wat bijgebracht. Dan het lid Kostić, eveneens namens de PvdD. Gaat uw gang.

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

Dank u wel, voorzitter. Het is altijd een eer om dit debat te mogen voeren. Ik heb slechts twee moties, dus ik ga niet twintig minuten spreken; no worries. De moties zijn wel wat lang. Excuses!

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de Kamer al in 2021 via een motie van de Partij voor de Dieren, VVD en CDA heeft verzocht om de handel in en import van doorgefokte gezelschapsdieren te verbieden;

constaterende dat het kabinet bijna vijf jaar later weer een nieuw onderzoek heeft uitgezet, waarvan de resultaten pas in het eerste kwartaal van 2028 zullen worden gepresenteerd;

constaterende dat dieren die hier niet mogen worden gefokt al die tijd wel vanuit onder

andere Oost-Europa naar Nederland worden gebracht;

verzoekt de regering binnen een halfjaar met een plan te komen hoe er definitief en zo snel mogelijk een einde kan worden gemaakt aan de handel in kortsnuitige honden uit het buitenland die niet in Nederland mogen worden gefokt,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Kostić, Den Hollander, Graus en Grinwis.

Zij krijgt nr. 63 (36800-XIV).

Kamerlid **Kostić** (PvdD):

De laatste motie.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat het aanbieden van dieren via online marktplaatsen en vergelijkbare platforms kan leiden tot impulsieve aankopen en malafide handel in dieren, met risico's voor dierenwelzijn;

constaterende dat verschillende landen in Europa en daarbuiten maatregelen hebben genomen om de onlinehandel in dieren meer aan banden te leggen;

overwegende dat het Nederlandse beleid rondom dierenwelzijn en dierenhandel gebaat kan zijn bij het leren van effectieve maatregelen uit andere landen;

overwegende dat het wenselijk is om malafide handel, impulsverkopen en daarmee samenhangende dierenwelzijnsproblemen verder terug te dringen;

verzoekt de regering om met experts in gesprek te gaan en een inventarisatie te maken van best practices in het buitenland op het gebied van regulering en verbod van de onlinehandel in dieren;

verzoekt de regering tevens om, waar mogelijk, voorstellen te doen om het Nederlandse beleid aan te scherpen op basis van deze inzichten, met als doel dierenleed en impulsaankopen te voorkomen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Kostić en Grinwis.

Zij krijgt nr. 64 (36800-XIV).

Kamerlid **Kostić** (PvdD):
Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Het woord is aan diezelfde heer Grinwis, die het woord krijgt namens de ChristenUnie in tweede termijn. Gaat uw gang.

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Voorzitter, dank. Ook dank aan beide bewindspersonen. Dank aan minister Van Essen, met wie ik graag het debat heb gevoerd. Ik moet mij verontschuldigen bij collega Erkens omdat ik zijn eloquente inbreng in eerste termijn heb moeten missen. Maar dat gaan we vast nog een keer inhalen.

Voorzitter, ik heb een motie meegebracht voor u.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat in de budgettaire tabel bij het coalitieakkoord Aan de slag voor het jaar 2027 reeds een bedrag van 50 miljoen euro extra beschikbaar wordt gesteld voor agrarisch natuurbeheer;

overwegende dat boeren in de agrarische collectieven die agrarisch natuurbeheer uitvoeren tijdig duidelijkheid nodig hebben over beschikbare middelen en voorwaarden om hun bouwplan, bedrijfsvoering en beheermaatregelen hierop te kunnen afstemmen;

verzoekt de regering om bij voorkeur voorafgaand aan, maar uiterlijk op Prinsjesdag te specificeren op welke wijze het extra beschikbare budget van 50 miljoen euro voor agrarisch natuurbeheer in 2027 wordt ingezet, met een doorkijk naar de daaropvolgende jaren, en daarbij zo veel mogelijk in te zetten op ANLb (Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer), zodat provincies en boeren in de agrarische collectieven tijdig hierop kunnen anticiperen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door de leden Grinwis, Bromet, Flach, Den Hollander, Van der Plas, Koorevaar, Goudzwaard en Podt.

Zij krijgt nr. 65 (36800-XIV).

De heer **Grinwis** (ChristenUnie):

Dan nog een vraag over biologische teelten. Ik hoor steeds vaker van akkerbouwers geluiden hoe moeilijk het is om biologisch akkerbouwer te zijn in deze tijden. Er wordt steeds meer teruggeschakeld. Dat heeft de aandacht van de minister en ook van collega Bromet. Een van de bezwaren die ik heb gehoord, is dat er sprake is van een ongelijk speelveld tussen ons en een aantal andere landen in Europa zoals Duitsland, Italië, Denemarken en Frankrijk, bijvoorbeeld als het gaat om het aankopen van uitgaand

materiaal. We hebben gehoord dat dit te maken heeft met ontheffingen die in andere landen soms makkelijker worden verstrekt dan hier. Hoe het ook zij, ik had er een motie over meegebracht. Die dien ik niet in. Ik vraag een toezegging van de minister om dit alsjeblieft mee te nemen in de uitwerking van het versnellingsplan biologische landbouw, zoals al aan collega Bromet is toegezegd.

Voorzitter, daarmee ben ik aan het eind van mijn spreektijd. Ik dank u hartelijk voor uw voorzitterschap.

De voorzitter:

En ik dank u voor uw deelname aan dit debat. Het woord is aan mevrouw Van der Plas voor haar inbreng namens de BBB.

Mevrouw Van der Plas (BBB):

Dank u. Dank aan de bewindspersonen voor de beantwoording. Ik ga gelijk maar even van start met een aantal moties.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) bedoeld is als een bovenwettelijke vergoeding voor vrijwillige inspanningen van boeren voor natuur, landschap en biodiversiteit;

overwegende dat weidevogels, waaronder de grutto, in Nederland afhankelijk zijn van sterke en goed onderhouden boerennatuur, en de Europese Commissie Nederland heeft opgedragen meer zorg te besteden aan de instandhouding van de gruttopopulatie;

constaterende dat in het voormalige hoofdlijnenakkoord was afgesproken om structureel 500 miljoen per jaar extra te investeren in agrarisch natuurbeheer door boeren, onder andere via het ANLb om boeren langjarig en marktconform te vergoeden voor hun geleverde diensten;

constaterende dat agrarische collectieven en provincies reeds werken met het ANLb-stelsel en dat er in veel gebieden wachtlijsten bestaan van boeren die willen deelnemen;

constaterende dat in de financiële bijlage van het nieuwe coalitieakkoord jaarlijks slechts 165 miljoen euro structureel naar agrarisch natuurbeheer lijkt te gaan;

verzoekt de regering:

- te borgen dat structureel 500 miljoen per jaar beschikbaar blijft voor agrarisch natuurbeheer, ook na 2030, via het ANLb, conform de afspraken uit het voormalige hoofdlijnenakkoord;
- deze middelen in te zetten via agrarische collectieven en provincies zodat ze direct ten goede komen aan boeren die natuur- en landschapsbeheer uitvoeren;

- en de dekking hiervoor te vinden binnen de LVVN-begroting door herprioritering van de 20 miljard aan middelen uit het voorgenomen stikstofpakket, zodat de structurele investering van 500 miljoen per jaar gewaarborgd blijft,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Van der Plas, Bromet en Grinwis.

Zij krijgt nr. 66 (36800-XIV).

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat het stikstofbeleid Nederland al jarenlang op slot zet en duizenden ondernemers, waaronder PAS-melders, daardoor in onzekerheid verkeren;

constaterende dat het vorige kabinet al de nodige voorbereidingen heeft getroffen voor de invoering van een rekenkundige ondergrens, de eerste stap richting het rechtzetten van het slopende stikstofbeleid in Nederland;

overwegende dat provincies hebben aangegeven dat de resterende aandachtspunten beperkt zijn en hoofdzakelijk zien op het monitoren van mogelijke stapeling van zeer kleine deposities, en dat het vorige kabinet de uitwerking hiervan grotendeels al heeft afgerond;

verzoekt de regering de rekenkundige ondergrens uiterlijk voor het zomerreces 2026 in te voeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Van der Plas.

Zij krijgt nr. 67 (36800-XIV).

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de visserijsector momenteel wordt geconfronteerd met sterk stijgende brandstofprijzen als gevolg van de oorlog in Iran;

constaterende dat noodsteunmechanismen eerder zijn ingezet tijdens de coronacrisis en naar aanleiding van de oorlog in Oekraïne;

constaterende dat het Europees Fonds voor Maritieme Zaken, Visserij en Aquacultuur (EMFAF) op grond van artikel 26, lid 2, ruimte biedt voor uitzonderlijke crisismaatregelen;

constaterende dat op grond van dit artikel lidstaten, dus óók Nederland, nationale programma's kunnen aanpassen om financiering om te zetten in noodsteun;

overwegende dat ook nu sprake is van een uitzonderlijke geopolitieke situatie met directe economische impact op de visserijsector;

verzoekt de regering om zich actief in te zetten voor het zo spoedig mogelijk activeren van Europese noodsteunmechanismen, waaronder het tijdelijke crisis- en transitiekader en de crisisflexibiliteit binnen het EMFAF,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Van der Plas.

Zij krijgt nr. 68 (36800-XIV).

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):
Alstublieft.

De voorzitter:

Dank u wel, mevrouw Van der Plas. Tot slot is het woord aan mevrouw Ten Hove namens de Groep Markuszower. Gaat uw gang.

Mevrouw **Ten Hove** (Groep Markuszower):
Dank u wel, voorzitter.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat een marginale afwijking in een wolfwerend raster momenteel kan leiden tot afkeur van dat raster, zelfs wanneer dit bewezen niet heeft bijgedragen aan het kunnen binnendringen van de wolf;

overwegende dat dit in de praktijk kan leiden tot onredelijke situaties voor dierhouders;

verzoekt de regering om te komen tot reële en werkbare beoordelingskaders voor wolfwerende rasters, waarbij marginale afwijkingen niet automatisch tot afkeur leiden en waarbij schade- en kostenregelingen beter aansluiten bij de werkelijke kosten voor dierhouders,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door de leden Ten Hove en Den Hollander.

Zij krijgt nr. 69 (36800-XIV).

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de wolvenpopulatie in Nederland de afgelopen jaren flink is gegroeid en er steeds vaker meldingen zijn van aanvallen door de wolf, ook achter wolfwerende maatregelen;

overwegende dat in andere landen binnen de Europese Unie wél mogelijkheden bestaan voor gericht beheer en afschot van wolven;

verzoekt de regering actief beheer van de wolvenpopulatie in Nederland mogelijk te maken, inclusief de mogelijkheid tot afschot, en een jaar nadat dit is ingevoerd, te evalueren met de Kamer,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door het lid Ten Hove.

Zij krijgt nr. 70 (36800-XIV).

Mevrouw **Ten Hove** (Groep Markuszower):

De laatste motie.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat loterijvergunningen onder bepaalde voorwaarden door de overheid worden verleend en dat vergunninghouders aanzienlijke financiële middelen genereren die onder meer via giften en donaties worden verdeeld;

overwegende dat het onwenselijk is dat middelen afkomstig uit vergunde kansspelen — en daarmee indirect gefaciliteerd door de overheid — worden aangewend voor de financiering van juridische procedures tegen overheden;

verzoekt de regering bij de verlening of verlenging van loterijvergunningen te bezien of als voorwaarde kan worden opgenomen dat vergunninghouders geen giften of subsidies verstrekken aan organisaties die juridische procedures tegen overheden aanspannen, en daarbij tevens te bezien of beperkingen kunnen worden gesteld aan het direct of indirect financieren van de procedures en of voorwaarden juridisch houdbaar, proportioneel en handhaafbaar kunnen worden vormgegeven binnen de geldende wet- en regelgeving,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door de leden Ten Hove en Schilder.

Zij krijgt nr. 71 (36800-XIV).

Dank u wel. Daarmee zijn we aan het einde gekomen van de tweede termijn van de zijde van de Kamer. Ik schors tot 16.45 uur voor de beantwoording.

De vergadering wordt van 16.27 uur tot 16.46 uur geschorst.

De **voorzitter**:

Ik heropen de vergadering voor de beantwoording en de appreciatie van de ingediende moties. Ik zou tegen de bewindspersonen willen zeggen: hou het kort en bondig. Tegen de leden zou ik willen zeggen: in eerste termijn is er uitvoerig ruimte geweest voor debat; laten we dat vooral daar; er is ruimte voor een enkele verdiepende vraag, maar de tijd tikt ook door.

De minister.

Minister **Van Essen**:

Dank u wel, voorzitter. Ik heb nog een aantal vragen die ik in tweede termijn zou beantwoorden. Daarna ga ik naar de moties.

De eerste vraag, van de heer Goudzwaard, gaat over de neerslag van emissies. Hij noemde daarbij de Stichting Stikstofclaim, Agractie en Wouter de Heij en zei dat het anders zit dan zoals het in de schriftelijke set zat. In algemene zin denk ik dat het goed is dat kritische vragen worden gesteld over dit soort cijfers en dat er ook wetenschappelijk discussie over deze cijfers is. Dat hoort er volgens mij bij. Het feit dat die vragen er zijn, betekent niet dat de huidige uitgangspunten fout zijn. Op basis van de inhoudelijke reacties van het RIVM en professor Erisman op het rapport van Wouter de Heij zie ik geen reden om de huidige methodiek fundamenteel te herzien.

Voorzitter. De heer Goudzwaard vroeg wat de minister ging doen, wat ik ging doen, opdat innovatie niet te laag op het lijstje zou staan, bezien vanuit het perspectief van kosteneffectiviteit. Ik deel met het lid Goudzwaard dat het belangrijk is dat innovaties onderdeel zijn en blijven van de oplossingen. Er is niet één oplossing voor de uitdagingen op het gebied van onder andere stikstof, water en klimaat. Met missiegedreven innovatiebeleid werk ik aan nieuwe innovaties, aan de doorontwikkeling daarvan en aan de juiste randvoorwaarden. Dat gebeurt met ondersteuning van fieldlabs, praktijkbedrijven en innovatiepilots. Een concreet voorbeeld is het groeifondsproject ReGeNL, waarin wordt gewerkt aan een omschakeling naar regeneratieve landbouw. Ook voor dit kabinet blijft het stimuleren van innovatie een belangrijk zelfstandig spoor bij het bieden van perspectief.

Ik ga door naar de vraag van mevrouw Bromet over PAS-melders en krachtvoer. Ik wil alle PAS-melders aan een structurele oplossing helpen waarin hun activiteit niet langer

illegaal is. Het niet of minder inzetten van krachtvoer en kunstmest kan stikstofreductie opleveren, waardoor de PAS-melder met de PAS-activiteit mogelijk in een legale situatie terechtkomt. Wij hebben momenteel een opvolger van het legalisatieprogramma, waarin ik deze optie verken. Parallel daaraan is de taskforce aan de slag om Nederland van het stikstofslot te halen. Deze ontwikkeling kan een positief effect hebben op de termijn en op de mogelijkheid van een PAS-melder om in een legale situatie te belanden.

Voorzitter. De heer Koorevaar vroeg of ik de Kamer de komende periode goed blijf informeren over de inzet op productschappen. Dat zeg ik graag toe.

BBB heeft gevraagd wat de regering precies gaat doen om mestvergisting op gang te brengen. Mestvergisting ten behoeve van de productie van groen gas in combinatie met RENURE draagt bij aan het verdienvermogen van de landbouwer. Het is een mooie manier om te werken aan het circulair gebruik van meststoffen. Het kan ook het gebruik van kunstmest verminderen. Daarmee draagt het ook bij aan het verminderen van ammoniakemissies en van methaan. Ik zet hier de komende periode verder op in, onder andere via subsidieregelingen of andere wijzen van stimulering.

Het lid Koorevaar vroeg verder om een toezegging over het verbreden van de aanpak voor de Peel, buiten de 250 meter.

De **voorzitter**:

Maximaal twee vervolgvragen.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Ja. Over de mestvergisting: mensen die aan de slag willen gaan met mestvergisting lopen met name aan tegen de vergunningverlening. Het is prima als dat financieel wordt ondersteund. Dat is zelfs heel goed, maar het grootste probleem is de vergunningverlening. Wat gaat de minister concreet doen, ook in samenspraak met gemeentes en provincies, om die vergunningverlening sneller op gang te krijgen?

Minister **Van Essen**:

Ik schaar onder andere dit onder de categorie waarover ik al eerder met u het debat voerde, namelijk innovaties die de hoeveelheid stikstof aantoonbaar kunnen verminderen. Ik ben ook wat dat betreft met de provincies bezig om de vergunningverlening met voorrang weer op gang te krijgen.

De **voorzitter**:

U vervolgt.

Minister **Van Essen**:

Dan ga ik in op de vraag van de heer Koorevaar over de Peel en verder kijken dan de grens van 250 meter. Ik heb al geprobeerd om dat duidelijk toe te zeggen, maar bij dezen nog een keer: dat kan ik toezeggen, want bij een goede onderbouwing ben ik bereid om dat kader te versoepelen.

Er werd een vraag gesteld over de belemmeringen die jonge vrouwen ervaren. Kan ik dat onderzoeken? In algemene zin zetten wij natuurlijk in op het wegnemen van belemmeringen. Als dat nodig is, doen wij dat ook voor specifieke doelgroepen,

bijvoorbeeld jonge boeren of vrouwen. Er lopen allerlei onderzoeken van de OESO en de EU naar de belemmeringen voor vrouwen. Daar heb ik ook aandacht voor.

Dan vraagt de heer Koorevaar ook nog of ik kan toezeggen dat kleine boeren handelingsperspectief behouden, zoals bij het aanzuren van mest. Ik zet in op perspectief voor alle boeren. Ik heb jonge boeren genoemd, hier ging het over kleine boeren, maar ik zet in op perspectief voor alle boeren. In algemene zin kan ik niet toezeggen dat bepaalde boeren het perspectief van een mestvergunning zullen hebben, maar dat is wel mijn inzet.

Dan via een interruptie van mevrouw Bromet een vraag over de Kamer als hoogste orgaan. Het gaat erom dat ik geen akkoorden sluit zonder dat de Kamer haar mening heeft gegeven. Ik werk aan een maatregelenpakket om invulling te geven aan de ambities, onder andere voor stikstofreductie. Ik zal de Kamer daar ook nader over informeren vóór het geplande debat over stikstof en mest op 1 april. Dat is het eerste moment waarop ik ook graag verder in overleg ga met de Tweede Kamer. In algemene zin zou ik ook willen toezeggen dat ik na de taskforces ook de Kamer elke keer heel snel op de hoogte hou van wat we aan het doen zijn. Dat is ook vóór besluitvorming.

Dan heb ik een vraag van de ChristenUnie over het ongelijke speelveld inzake het uitgangsmateriaal. Wat de heer Grinwis mij heeft gevraagd, zeg ik toe.

Dan kom ik bij het pak aan moties, voorzitter. Dat zal ik echt op z'n Deventers doen.

De voorzitter:

Daar ben ik nu dan wel heel nieuwsgierig naar.

Minister Van Essen:

U kent dat wel, van "mand."

De voorzitter:

Heel goed.

Minister Van Essen:

Dat mandje van Tichelaar: "mand."

De voorzitter:

Dat is op z'n Deventers, mevrouw Van der Plas.

Minister Van Essen:

De motie op stuk nr. 32: oordeel Kamer. Dat is de motie-Bromet.

De motie op stuk nr. 33, de stikstofroutekaart waar VNO-NCW met andere partijen aan heeft gewerkt: oordeel Kamer.

Dan de motie-Vellinga op stuk nr. 35 over de NHV: oordeel Kamer.

Dan kom ik bij de motie op stuk nr. 37 van de PVV. Die ontraad ik.

Dan de motie op stuk nr. 38 over de PAS-melders, ook van de PVV. Die ontraad ik.

Dan heb ik de motie-Den Hollander op stuk nr. 50 over mestverwerking en -vergisting: oordeel Kamer.

De voorzitter:

De motie op stuk nr. 50 krijgt oordeel Kamer.

Minister Van Essen:

Ja, over mestverwerking en -vergisting.

De voorzitter:

Dat Deventerse bevalt me wel.

Minister Van Essen:

Dan de motie op stuk nr. 52 over de castratie van zwervkatten in weidevogelgebieden. Die zou ik oordeel Kamer willen geven, met een interpretatie. Ik ben daar in mijn eerste termijn een beetje snel aan voorbij gegaan in de discussie met mevrouw Den Hollander. De interpretatie die ik daarbij zou willen geven, is dat ik samen met provincies en boeren natuurlijk verken of een pilot een beter inzicht kan geven in de effectiviteit en uitvoerbaarheid van sterilisatie of castratie bij het tegengaan van predatie door katten en dat ik verken hoe dit in de pilotregeling past. Dan kan ik de motie overlaten aan het oordeel van de Kamer.

De voorzitter:

Kan mevrouw Den Hollander daarmee instemmen? Dat is het geval. Daarmee krijgt de motie op stuk nr. 52 oordeel Kamer.

Minister Van Essen:

De motie van JA21 op stuk nr. 53 over Natura 2000 moet ik ontraden.

De motie op stuk nr. 54 van de heer Boomsma over het Natuurpact en economische belangen geef ik oordeel Kamer.

De motie op stuk nr. 55 over de natuur in Caribisch Nederland krijgt oordeel Kamer.

De voorzitter:

De motie op stuk nr. 54 krijgt oordeel Kamer en de motie op stuk nr. 55 ...

Minister Van Essen:

Het onderwerp is het Natuurpact en economische belangen.

De voorzitter:

De motie op stuk nr. 53 is de motie-Goudzwaard: "verzoekt de regering geen nieuwe Natura 2000-gebieden in Nederland aan te wijzen". Die motie wordt ontraden.

Minister Van Essen:

Ja.

De **voorzitter**:

De motie op stuk nr. 54 is ook een motie van de heer Goudzwaard: "verzoekt de regering om bij toekomstige afspraken over natuurbeleid (...)" et cetera. Die motie krijgt oordeel Kamer.

Minister **Van Essen**:

Ja. De motie op stuk nr. 55 over de natuur in Caribisch Nederland: oordeel Kamer.

De **voorzitter**:

De motie op stuk nr. 55: oordeel Kamer.

Minister **Van Essen**:

De motie op stuk nr. 56, over natuurbeheer: ontraden.

De **voorzitter**:

Volgens mij wil de heer Boomsma daar graag een toelichting op.

Minister **Van Essen**:

Waar er ruimte is, bijvoorbeeld bij vergunningverlening, zal ik altijd de ruimte nemen om ook sociaal-economische vereisten mee te nemen, maar er is niet altijd de ruimte om dat te doen. Daarom wil ik de motie ontraden.

De **voorzitter**:

Eén vervolgvraag.

De heer **Boomsma** (JA21):

In de motie staat al opgenomen dat de belangenafweging binnen de Europese kaders moet passen. Wat de minister zegt, is eigenlijk een reden om de motie positief te preadviseren, want dat is precies wat die beoogt. Er is ruimte om de belangenafweging beter te maken binnen de Europese regelgeving, maar die ruimte hebben we in het verleden niet altijd gepakt. Dus deze motie is bedoeld om dit kracht bij te zetten en om als Kamer ertoe op te roepen om dit inderdaad te gaan doen in het vervolg van de uitwerking van de natuurwetgeving.

Minister **Van Essen**:

Dan zou ik de motie de appreciatie "overbodig" willen geven.

De **voorzitter**:

De motie op stuk nr. 56: overbodig.

Minister **Van Essen**:

Dan de motie-Flach op stuk nr. 57. Het bedrijfsadres en het woonadres zijn bij agrarische ondernemers in ontzettend veel gevallen gelijk. Ik snap heel goed dat het bedreigend overkomt en dichtbij komt als die gegevens op straat liggen. Er heeft vandaag ook weer iets over in de pers gestaan. Het veroorzaakt boze en verdrietige emoties bij de agrariërs. Ik kan de motie echter alleen maar ontraden, omdat uit verschillende rechterlijke uitspraken is gebleken dat ik de mogelijkheid niet heb om de Woo-verzoeken over milieu-informatie en emissiegegevens te weigeren. Er zijn zelfs tot en met de Raad van State procedures over gevoerd. Ik snap dus heel goed wat dit doet

op het erf. Ik snap heel goed dat het heel ellendig is als je privéadres hetzelfde is als je bedrijfsadres en je mensen op je erf en in je stallen hebt staan die je daar niet wilt hebben, maar ik zie die ruimte niet.

De voorzitter:

Eén vervolgvraag, meneer Flach.

De heer Flach (SGP):

Ik dacht twee, maar dat is dus gehalveerd. Goed dat de minister erkent dat dit hevige impact heeft op de boerenerven. Dat is ook echt zo. Dit leidt echt tot angst op de erven voor wat er allemaal kan gebeuren. Zou de minister dan vanuit zijn rol in gesprek willen met zijn collega van Binnenlandse Zaken om te kijken welke mogelijkheden er dan wel zijn om de wet als zodanig aan te passen? Die discussie hebben we ook daar weleens gevoerd, maar enigszins samen optrekken daarin moet ergens een keer een oplossing gaan betekenen.

Minister Van Essen:

Dat wil ik gerust toezeggen. Dat is misschien ook deels wat er in de motie op stuk nr. 58. Er komt natuurlijk een evaluatie van de Woo. Dat gebeurt onder leiding van BZK. Op basis van die uitkomsten wordt bezien of aanpassing nodig en/of wenselijk is. Die motie ontraad ik dus, maar ik wil gerust toezeggen dat ik het gevoel dat ik zojuist verwoordde, over wat dat doet met ondernemers, aan mijn collega van BZK wil overbrengen met dezelfde strekking als die de Kamer aan mij overbrengt.

Dan heb ik de motie over schoolfruit, de motie op stuk nr. 64.

De voorzitter:

De motie op stuk nr. 58 heeft u dus ook ontraden. Die heeft u in dit interruptiedebat meegenomen.

Minister Van Essen:

Ja, maar ik heb wel een toezegging gedaan aan de heer Flach over hoe ik dat aan mijn collega ga overbrengen.

De voorzitter:

Genoteerd. De motie op stuk nr. 58 is ontraden.

Minister Van Essen:

Dan de motie op stuk nr. 64, over schoolfruit.

De voorzitter:

De motie op stuk nr. 58 is ontraden.

Minister Van Essen:

Ja.

De voorzitter:

De schoolfruitmotie is de motie-Ouwehand/Bromet op stuk nr. 62.

Minister **Van Essen**:

Dank. Die motie zou ik het oordeel ontijdig willen geven, omdat ik weet dat het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport daarmee bezig is.

De **voorzitter**:

Dan is de vraag of mevrouw Ouwehand bereid is om de motie aan te houden.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Ik hou de motie even aan. Ik zou het fijn vinden om wel geïnformeerd te worden over de voortgang.

Minister **Van Essen**:

Akkoord.

De **voorzitter**:

Dat is toegezegd.

Op verzoek van mevrouw Ouwehand stel ik voor haar motie (36800-XIV, nr. 62) aan te houden.

Daartoe wordt besloten.

Minister **Van Essen**:

Dan kom ik bij de motie op stuk nr. 65, over ANLb. Die zou ik graag oordeel Kamer willen geven.

De **voorzitter**:

De motie op stuk nr. 65: oordeel Kamer.

Minister **Van Essen**:

Dan kom ik bij de motie op stuk nr. 66. Die gaat over het budget voor ANLb. Die zou ik willen ontraden met verwijzing naar het debat over middelen.

Dan kom ik bij de motie op stuk nr. 67. Die zou ik ook willen ontraden met verwijzing naar het debat.

De motie op stuk nr. 67 zou ik willen ontraden.

De **voorzitter**:

De motie op stuk nr. 67 had u al gehad. Die had u ontraden met verwijzing naar het debat. De motie op stuk nr. 68?

Minister **Van Essen**:

Dan heb ik hier de motie op stuk nr. 73 van mevrouw Ten Hove.

De **voorzitter**:

Die bestaat niet. We hebben de motie op stuk nr. 68 van mevrouw Van der Plas over EMFAF.

Minister **Van Essen**:

Dat is de motie die ging over kansspelen en subsidie.

De **voorzitter**:

Die is van mevrouw Ten Hove, de kansspelen.

Minister **Van Essen**:

Dan klopt het nummer dat ik hier heb niet.

De **voorzitter**:

Dat is de motie op stuk nr. 71 volgens onze administratie.

Minister **Van Essen**:

Ja. Die zou ik het oordeel ontijdig willen geven, omdat dit bij JenV ligt.

De **voorzitter**:

Is mevrouw Ten Hove bereid om de motie aan te houden? Mevrouw Ten Hove geeft aan de motie graag in stemming te brengen. Daarmee krijgt ze de appreciatie ontijdig.

Ik dank de minister. Het woord is aan de staatssecretaris voor de appreciatie van de resterende moties.

Staatssecretaris **Erkens**:

Voorzitter. Ik had nog een drietal vragen, die ik kort zal beantwoorden, eentje van mevrouw Podt over haar motie uit het verleden over een centraal register gewasbeschermingsmiddelen. Ze vroeg hoe het staat met de motie en of die kan worden meegenomen bij de zoneringsaanpak. Zoals aangegeven in de brief van 2 oktober jongstleden vul ik genoemde motie in via een benchmarksysteem. Ik verwacht dat dit jaar een eerste ontwerp van het systeem operationeel zal worden. Het zal vervolgens blijvend worden doorontwikkeld. We zullen de Kamer erover blijven informeren. Ik kan me zomaar voorstellen dat dat voor de zomer zal zijn in een van de brieven over de convenanten. Dan kan ik er meer over laten weten.

Dan een vraag van de heer Boomsma over wolf Bram en hondsdolheid. Er is geen indicatie voor de aanwezigheid van hondsdolheid bij wolven in Nederland. Bij verdenking van de aanwezigheid van hondsdolheid in een dode wolf dient melding gedaan te worden bij de NVWA en wordt het dier onderzocht in het laboratorium in Lelystad. De heer Boomsma vroeg wie dat betaalt. Het Rijk betaalt de kosten in dat geval.

De laatste vraag was van de heer Jansen. Het antwoord had ik in eerste termijn al toegezegd. Wanneer wordt de Kamer geïnformeerd over de energieprijzen en de impact daarvan op bijvoorbeeld de glastuinbouw? Volgende week woensdag is er een plenair debat over het conflict in het Midden-Oosten en de economische impact daarvan. Daar zal ook de impact op de verschillende sectoren aan bod komen. We zullen u daarover kabinetsbreed informeren.

Dan de moties. De motie op stuk nr. 34 van mevrouw Bromet en mevrouw Ouwehand. Die motie wil ik oordeel Kamer geven met een kleine kanttekening. De motie vraagt namelijk om de uitwerking van de AMvB te versnellen. We zetten erop in om de

besluitvorming over de AMvB gelijktijdig te laten verlopen met de taskforce over stikstof. Het kan wel betekenen dat het tijdspad van de AMvB daarna langer in de tijd doorloopt. Als ik de motie mag interpreteren op een wijze dat de relevante besluiten die ook de investeringscyclus raken aan elkaar gekoppeld worden, dan krijgt de motie oordeel Kamer.

De voorzitter:

Ik zie mevrouw Bromet knikken. Daarmee krijgt de motie op stuk nr. 34 met die interpretatie oordeel Kamer.

Staatssecretaris Erkens:

Dan de motie op stuk nr. 36 van mevrouw Podt over voedselverspilling. Die krijgt oordeel Kamer.

De voorzitter:

De motie op stuk nr. 36: oordeel Kamer.

Staatssecretaris Erkens:

De motie op stuk nr. 39 van de heer Jansen gaat over voedselzekerheid. Die motie neem ik over. Ik zal het verzoek meenemen in het strategisch plan over voedselzekerheid.

De voorzitter:

Ik moet kijken of de Kamer daarmee kan instemmen. Dat is het geval.

De motie-Chris Jansen (36800-XIV, nr. 39) is overgenomen.

Staatssecretaris Erkens:

Dan de motie op stuk nr. 40 van de heer Graus. Die gaat over een fonds voor de opvang van verboden dieren. Die motie moet ik ontraden, omdat met de invoering van de huis- en hobbydierenlijst bepaalde zoogdieren niet meer gehouden mogen worden. Tegelijkertijd geldt dat wie die dieren op dit moment heeft, ze mag behouden tot ze overlijden. Dat is het overgangsrecht. Er is nu geen sprake van dat er opvang nodig is, want mensen mogen hun beestje gewoon houden als het op de lijst stond. Er mogen alleen geen nieuwe in bezit genomen worden.

De motie op stuk nr. 41 gaat over broedfokkers.

De voorzitter:

Eén vervolgvraag.

De heer Graus (PVV):

Mijnheer de voorzitter, ik heb geloof ik drie interrupties gehad tijdens de hele middag. Er worden ook dieren in beslag genomen van mensen die zich niet aan de wet houden. Daar gaat het natuurlijk om. Deze motie is niet bedoeld voor de mensen die het dier mogen houden met de sterfhuisconstructie. Het gaat om het volgende. De regering verbiedt het houden van bepaalde dieren. Stel dat die wet straks is ingegaan en iemand schaft wél nieuwe dieren aan uit het buitenland. Als zij worden betrapt, is er geen

opvang voor de dieren. Daar gaat het om. De regering verbiedt dus dieren, maar zorgt niet voor opvang. Als ze in beslag genomen worden, waar moeten ze dan naartoe?

Staatssecretaris **Erkens**:

Op dit moment ontraad ik de motie, want een fonds oprichten voor een probleem, terwijl er nauwelijks indicaties bij ons binnenkomen, dat vind ik te ver gaan. Ik kan wel tegen de heer Graus zeggen dat ik bereid ben om te kijken hoe we kunnen helpen, als ik indicaties heb dat die dieren er zijn. Dus als die indicaties er zijn, zal mijn ministerie daarvoor openstaan. Maar ik ontraad de motie op stuk nr. 40.

De **voorzitter**:

Die toezegging noteer ik. De motie op stuk nr. 41.

Staatssecretaris **Erkens**:

Dan de motie op stuk nr. 41. Die ontraad ik ook. Er is op dit moment een houdverbod. Als iemand flink de fout in gaat of op deze wijze misbruik maakt van dieren, dan kan er een houdverbod zijn en komt men er niet gemakkelijk mee weg. De Europese route die nu loopt, draait om traceerbaarheid. Eind maart wordt deze inzichtelijk gemaakt. Daar zetten we op in vanuit de Europese Unie.

De **voorzitter**:

Dat was motie?

Staatssecretaris **Erkens**:

Dat was de motie op stuk nr. 41.

De **voorzitter**:

Mevrouw Van der Plas, één vervolgvraag.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Mijn vraag gaat nog even over de motie op stuk nr. 40 van de heer Graus. Ik hoor de staatssecretaris eigenlijk een interpretatie geven aan de motie. Meestal is het zo dat een motie met een bepaalde interpretatie oordeel Kamer wordt gegeven. Dat miste ik hier even. De staatssecretaris zei namelijk dat hij bereid is om te kijken hoe hij daarbij kan helpen. Dat is een interpretatie van de motie. Als de heer Graus dan zegt "met die interpretatie kan ik leven", dan zou de motie toch oordeel Kamer kunnen krijgen? Of niet? Het gaat ook even erom dat wij straks zelf van al die moties moeten overwegen of we voor of tegen gaan stemmen.

De **voorzitter**:

U doet een nobele poging. We gaan kijken of de staatssecretaris zijn appreciatie verandert.

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Ik probeer te helpen.

Staatssecretaris **Erkens**:

De staatssecretaris blijft deze motie ontraden, omdat het echt gaat om het oprichten van een fonds. Dat ben ik niet voornemens, omdat mensen de zoogdieren die op de lijst

staan, mogen houden. Ik zei erbij dat als er veel signalen binnenkomen dat er een probleem ontstaat met de opvang, dat ik ernaar wil kijken. Maar ik ontraad de motie. Het is meer een handreiking richting de heer Graus: als het probleem groter wordt, dan sta ik niet onwelwillend tegenover zijn voorstel.

Voorzitter, ik kom uit Limburg. Het is dus niet de Deventerse stijl. Het gaat mij iets meer tijd kosten. Helaas.

De voorzitter:

Overijssel ligt mij toch nader aan het hart. Dan de motie op stuk nr. 42.

Staatssecretaris Erkens:

De motie op stuk nr. 42 gaat over een levenslang houdverbod. Die is overbodig, want met de ingang van de wet over dierenmishandeling is dat gelukkig mogelijk.

De voorzitter:

Een vervolgvraag.

De heer Graus (PVV):

Wat me iedere keer opvalt, is dat alle kabinetten, al twintig jaar, niet luisteren naar wat ik zeg. De rechters leggen dit namelijk niet op. Officiëren van justitie, dierenofficiëren, doen hoge strafvorderingen, maar rechters doen daar niks mee. Zij moeten gekaderd worden. Wij bepalen hier de kaders. Vervolgens bepaalt de rechter wat de straf wordt. Een recidivist moet gewoon een beroeps-, houd- of transportverbod krijgen. Dat moeten wij hier bepalen. Wij moeten dat doen, want de rechters doen het niet. Dat zijn allemaal softies. Die boeit het geen meter. Daarom wil ik ook dat er dierenrechters komen.

Staatssecretaris Erkens:

Ik noem de motie overbodig, omdat dit gewoon mogelijk is en het verbod in sommige gevallen ook al door rechters is opgelegd. Ik blijf dus bij de appreciatie.

De voorzitter:

De motie op stuk nr. 43.

Staatssecretaris Erkens:

De motie op stuk nr. 43: ontraden. Dat is de discussie die we net voerden. Dit gaat over de rechtspraak en die is onafhankelijk. Die maakt hierin een eigen afweging. Tegelijkertijd zijn er meerdere richtlijnen opgesteld die we, ook via dit debat, onder de aandacht kunnen brengen. Ik noem dan de Richtlijn voor strafvordering dierenmishandeling, dierendoding, dierverwaarlozing, bijtincidenten en overtreding houdverbod dieren van het OM. Die kan in dezen voor de rechter houvast bieden. Gelukkig hebben we die richtlijn.

De motie op stuk nr. 44 ontraad ik ook. Er zijn nu geen speciale dierenrechters. Rechters die met dierenwelzijnszaken te maken hebben, kunnen wel deelnemen aan opleidingen over dierenwelzijn. Die worden ook aangeboden.

De voorzitter:

Dan de motie op stuk nr. 45.

Staatssecretaris **Erkens**:

De motie op stuk nr. 45 gaat over het verbod op reptielenbeurzen. Ik had daar schriftelijk al het een en ander over gezegd. Ik zou de motie nu willen appreciëren als ontijdig en de heer Graus willen vragen deze aan te houden, omdat ik een poging wil wagen om met de sector te komen tot een substantiële verbetering. Mocht dat niet werken, dan ben ik bereid om naar dit voorstel te kijken. Ik wil die poging wel één keer wagen. Ik zou willen voorstellen de motie aan te houden.

De **voorzitter**:

Meneer Graus, bent u daartoe bereid?

De heer **Graus** (PVV):

Ik ben altijd bereid om mee te werken en meegaand te zijn, maar hoelang gaat dat duren en wat gaan ze doen? Die dieren zijn namelijk helemaal niet geschikt om naar reptielenbeurzen te gaan. Een reptiel is niet geschikt om mee te gaan sjorren en sjouwen of om ze in bamibakjes te doen. Daar zijn die dieren niet geschikt voor. Dat is de reden waarom ik de motie in dit geval niet ga aanhouden. Normaal gesproken ben ik altijd meegaand.

De **voorzitter**:

Dan krijgt de motie op stuk nr. 45 het oordeel ontijdig.

Staatssecretaris **Erkens**:

Dan de motie op stuk nr. 46, over de dierenambulance. Die geef ik oordeel Kamer, met een kleine interpretatie. Er is nu 2 miljoen vrijgemaakt voor 144. Het kabinet draagt hiermee ook bij aan het hebben van voldoende centralisten. We blijven ons naar voren toe verder inzetten als er problemen ontstaan.

De **voorzitter**:

Kan de heer Graus met die interpretatie leven?

De heer **Graus** (PVV):

Ik weet niet goed wat de staatssecretaris bedoelt.

De **voorzitter**:

Staatssecretaris, met welke interpretatie kan de motie op stuk nr. 46 oordeel Kamer krijgen?

Staatssecretaris **Erkens**:

Er is 2 miljoen vrijgemaakt. Het gaat dus niet om additioneel geld, maar we blijven wel de vinger aan de pols houden voor als dat geld in de toekomst nodig is. Er is nu dus ook voor 144 extra geld vrijgemaakt.

De **voorzitter**:

Met welke interpretatie kunt u de motie aan het oordeel van de Kamer laten?

Staatssecretaris **Erkens**:

Dat we de middelen die al beschikbaar gesteld zijn deels kunnen inzetten voor voldoende centralisten. We kijken daarnaar bij de 2 miljoen die beschikbaar is gesteld.

De heer **Graus** (PVV):

Akkoord, als ook wordt meegenomen dat er 24/7 bemanning moet komen. Het is niet zo dat er geen dieren mishandeld worden buiten kantooruren of tijdens weekenden. Dierenmishandeling gaat 24/7 door. Ook de mishandeling van vrouwen en kinderen gaat 24/7 door. Bij dieren is dat net zo. Het kan dus niet zo zijn dat dieren alleen tijdens kantooruren geholpen worden. Dat kan natuurlijk niet.

Staatssecretaris **Erkens**:

Ik zou willen voorstellen dat ik dat nog check. Dat kan ik nu niet meer doen. We laten voorafgaand aan de stemming kort weten of dat met deze middelen kan en ook hoe de appreciatie daarvan afhangt. Ik kan dit nu niet toezeggen als de middelen daarvoor onvoldoende blijken te zijn.

De **voorzitter**:

Wat betekent dat dan nu voor de motie op stuk nr. 46?

Staatssecretaris **Erkens**:

Volgens mij is die dan op dit moment ontraden. Als de heer Graus en ik er voorafgaand aan de stemming uitkomen, krijgt ze alsnog oordeel Kamer. Dat zullen we dan communiceren richting de Kamer.

De **voorzitter**:

Mevrouw Den Hollander nog, kort.

Mevrouw **Den Hollander** (VVD):

Er ligt voor aankomende dinsdag een amendement vanuit de commissie voor Justitie en Veiligheid over hetzelfde meldpunt 144. Misschien kan de staatssecretaris even afstemmen met het andere ministerie dat u met hetzelfde oordeel naar de Kamer komt, anders wordt het voor de Kamer heel verwarrend.

Staatssecretaris **Erkens**:

Dat is een goed punt. Dat pakken we op. Dat is een uitstekend punt, want misschien wordt het al opgelost.

De **voorzitter**:

De motie op stuk nr. 47.

Staatssecretaris **Erkens**:

De motie op stuk nr. 47, over het veterinaire forensisch team, moet ik ontraden. De politie kan ze op dit moment al inschakelen. Er zijn ook meerdere organisaties die expertise leveren op het gebied van obducties op dieren.

De heer **Graus** (PVV):

Ik heb aan de wieg gestaan van het veterinaire forensisch team. Er is een dierenarts, de enige forensisch deskundig dierenarts. En er is dokter Van de Goot, Frank van de Goot. Hij is internationaal bekend. Hij heeft bij het NFI gewerkt. Zij hebben dat team samen opgezet. Ik denk dat het al vanaf 2014 is dat die mensen gewoon voorlop alle obducties doen. Ze kregen op het laatst af en toe weleens wat vergoedingen daarvoor. Die mensen hebben ongeveer een miljoen euro per jaar nodig om al die obducties te

kunnen doen en om mensen op te leiden. Als zij alle twee tegen een boom aan rijden, als zij in één auto zitten en tegen een boom aan rijden, dan hebben we niks meer. We moeten ook investeren in onderwijs en opleiding, want zij zijn momenteel de enige twee die echt ter zake deskundig zijn. Daar gaat het om en daar hebben wij hulp vanuit de regering bij nodig, want wij kunnen die mensen niet op vrijwillige basis laten werken.

Staatssecretaris **Erkens**:

Op dit moment worden ze, voor zover wij het begrijpen, ingehuurd door de politie zelf. Dat is niet volledig op vrijwillige basis. Als er daarover andere signalen zijn, laten we daar dan contact over hebben, maar ik ontraad de motie op stuk nr. 47.

De **voorzitter**:

De motie op stuk nr. 48.

Staatssecretaris **Erkens**:

De motie op stuk nr. 48, van mevrouw Den Hollander, betreft de fiscale versterking van agrarisch ondernemerschap. Die motie krijgt oordeel Kamer. Ik heb dat in reactie op de motie-Stoffer vorige week naar de Kamer gestuurd.

De **voorzitter**:

De motie op stuk nr. 49.

Staatssecretaris **Erkens**:

Dat gaat om onderzoek richting de zomer.

Dan nu de motie op stuk nr. 49, voorzitter. Die krijgt oordeel Kamer, met één kleine opmerking daarbij. Ik zal uw Kamer voor de zomer een brief sturen over mijn inzet op de innovatieagenda. Dat zal met een financiële doorkijk zijn, waar we dan ook het gesprek over kunnen voeren. De middelen zelf schaar ik even niet onder deze motie. Dan zou ik de motie moeten onraden, want dan zou er geen dekking zijn. We gaan dus inzichtelijk maken wat er nodig zou zijn.

De **voorzitter**:

De motie op stuk nr. 51.

Staatssecretaris **Erkens**:

De motie op stuk nr. 51 krijgt ook oordeel Kamer. Het afgelopen jaar is de AMvB opgesteld. Daar ga ik mee verder. Ik kijk er nog één keer goed naar en ik zal met de Kamer het gesprek daarover aangaan.

Dan de motie op stuk nr. 59. Als ik het goed heb, is dat de volgende. Klopt dat, voorzitter?

De **voorzitter**:

Ja, dat is correct. Dat is de motie-Flach/Den Hollander.

Staatssecretaris **Erkens**:

De nummering klopt nog. De motie op stuk nr. 59 krijgt van mij het oordeel ontijdig. Het zou mijn verzoek zijn om die motie aan te houden. Er was eerder de motie-Den

Hollander over het onderzoek naar het fiscaal instrumentarium. Dat zou ik eerst willen laten aflopen. Deze motie loopt al vooruit op het invoeren als instrument. Het lijkt mij dus logisch om deze motie aan te houden tot het onderzoek richting de zomer gelopen heeft.

De **voorzitter**:

Is de heer Flach daartoe bereid?

De heer **Flach** (SGP):

Volgens mij is er eerder ook door de heer Stoffer in deze lijn een motie ingediend. Ik hou 'm vooralsnog dus gewoon in stand. Mocht ik daar anders over gaan denken, dan laat ik dat via de Griffie weten.

De **voorzitter**:

Dan krijgt de motie op stuk nr. 59 de appreciatie ontijdig.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks-PvdA):

Kijkt de staatssecretaris wat betreft de fiscale maatregelen ter stimulering ook naar het afschaffen van bestaande fiscale maatregelen die ineffectief zijn gebleken?

Staatssecretaris **Erkens**:

Dat valt er op dit moment niet onder. Dat doet de staatssecretaris van Financiën inderdaad wel van tijd tot tijd. Dat stond ook in de brief waaraan ik net refereerde, waarin ik antwoord heb gegeven op de vragen van de heer Stoffer. Dit gaat echt over richting de zomer onderzoeken of fiscale instrumenten misschien soms beter werken dan het subsidie-instrumentarium. In dat brede kader lijkt het mij logisch om al die routes met elkaar te verkennen.

De **voorzitter**:

De motie op stuk nr. 60.

Staatssecretaris **Erkens**:

De motie op stuk nr. 60 krijgt oordeel Kamer, onder verwijzing naar het debat.

De motie op stuk nr. 61 gaat over het prijsstunten. Die kan ik oordeel Kamer geven, maar wel met een kleine kanttekening. De gevraagde wettelijke grondslag gaat mij nu nog te ver. Ik wil het eerst onderzoeken en oppakken in de bredere discussie rondom de AMvB dierwaardige veehouderij. Daarbij hebben wij ook het vraagstuk hoe richting de keten om te gaan met de producten. Als ik dit kan meenemen in de discussies met de supermarkten daarover, dan kan ik voor de zomer de Kamer informeren over de eventuele vervolgstappen. Maar een wettelijke grondslag gaat mij nu nog te ver.

De **voorzitter**:

We gaan kijken of dat mag.

Staatssecretaris **Erkens**:

Ik probeer mevrouw Ouwehand dus tegemoet te komen.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Ik ben geneigd om te zeggen: dat is goed. Maar het genie achter dit voorstel is natuurlijk

de heer Grinwis en hem zie ik even niet. Ik zeg voor nu dat ik erin meega, maar als de heer Grinwis straks tegen mij "wat heb je nou gedaan" zegt, dan ... Ja, dan ...

De **voorzitter**:

Dan maakt dat deel uit van de beraadslaging.

Mevrouw **Ouwehand** (PvdD):

Dan maakt dat deel uit van de beraadslaging, precies!

Staatssecretaris **Erkens**:

We kennen de heer Grinwis als een heel schappelijke collega, dus dat komt vast en zeker goed. Zo is het.

De **voorzitter**:

De motie op stuk nr. 63.

Staatssecretaris **Erkens**:

De motie op stuk nr. 63 ontraad ik onder verwijzing naar het debat. Ik wil er nog wel bij zeggen dat ik, zoals ik al zei, bereid ben om met mijn Vlaamse collega's te spreken.

De motie op stuk nr. 64 krijgt oordeel Kamer, maar wel met een interpretatie. Uit onderzoek blijkt dat bijna twee derde van de respondenten de voorbereidingstijd wel in acht neemt. Ondanks dat mensen zich goed voor lijken te bereiden, blijft het belangrijk dat ze goed geïnformeerd worden en weloverwogen een dier aanschaffen. Ik kan daarom instemmen met het voorstel om dit, zoals u ook aangeeft, te verkennen.

De **voorzitter**:

Het lid Kostić stemt daarmee in en daarmee krijgt de motie op stuk nr. 64 oordeel Kamer. Dan nu de motie op stuk nr. 68.

Staatssecretaris **Erkens**:

Dat is uitstekend.

Ik verzoek de motie op stuk nr. 68 aan te houden, want mijn appreciatie is ontijdig. De rijksbrede lijn verwachten we richting de zomer. Het is voorzien dat die er komt en dat is onder andere ook al namens het kabinet aangegeven door de premier. Uiteraard ben ik wel bereid om eind deze maand bij de LVR informele verkennende gesprekken en sonderingen te voeren met de collega's in Europa. Mijn verzoek zou dus zijn om gezien deze gesprekken de motie aan te houden, voorzitter.

De **voorzitter**:

Mevrouw Van der Plas, bent u bereid om de motie op stuk nr. 68 aan te houden?

Staatssecretaris **Erkens**:

Ten minste tot en met de LVR. Daarna kunnen we erop terugkomen.

De **voorzitter**:

Mevrouw Van der Plas gaat hiermee akkoord.

Op verzoek van mevrouw Van der Plas stel ik voor haar motie (36800-XIV, nr. 68) aan te houden.

Daartoe wordt besloten.

Staatssecretaris **Erkens**:

De motie op stuk nr. 69 krijgt oordeel Kamer en de motie op stuk nr. 70 moet ik ontraden. De reden daarvoor is dat we die juridische ruimte nog niet hebben. Ik pak het wel met prioriteit op richting onder andere Brussel en de Duitse collega's om daar meer ruimte voor te creëren. Mijn focus zou op dit moment veel meer liggen op de AMvB en het bredere pakket. Vandaar dat ik de motie ontraad, maar ik snap de achterliggende gedachte wel.

De **voorzitter**:

Daarmee zijn we bijna aan het einde gekomen van de termijn van de zijde van het kabinet. Maar we hebben nog één interruptie van mevrouw Ten Hove.

Mevrouw **Ten Hove** (Groep Markuszower):

Ik zie de welwillendheid van de staatssecretaris en ik wil ook zeggen dat ik daar heel erg blij mee ben. De motie van mevrouw Den Hollander is een hele mooie eerste stap. Het is nog wel een beetje voorzichtige eerste stap, maar wij gaan de motie toch zeker steunen. Wij willen graag doorpakken, want in de landen om ons heen kan het ook. Dus wij hopen dat wij die landen snel kunnen volgen om de wolvenproblematiek aan te pakken.

Staatssecretaris **Erkens**:

Ik hoor de aansporing, voorzitter. Dank!

Mevrouw **Van der Plas** (BBB):

Een heel klein puntje van orde voor de Handelingen. De stap is al gezet, hè, door de vorige staatssecretaris. Het is dus niet zo dat hier ineens iets nieuws gebeurt. Dat wil toch even opgemerkt hebben.

De **voorzitter**:

Waarvan akte. Ik dank de staatssecretaris en de minister voor hun aanwezigheid en de beantwoording in tweede termijn. Ik dank de aanwezige leden voor het prettig gevoerde debat.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**:

Over de ingediende motie én de amendementen én de begroting zal dinsdag worden gestemd. En we hebben dat in dit debat toch maar met 397 interrupties voor elkaar gekregen! Ik schors een ogenblik en daarna gaan we verder met het tweeminutendebat Raad Buitenlandse Zaken en Handel.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.